

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO

IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

Do użytku służbowego

POUFNE

Egz. Nr 3

Q 2937

Mjr dypl. mgr inż. Janusz URBANIAK

DOSKONALENIE KSZTAŁCENIA SPECJALISTYCZNEGO SŁUCHACZY KIERUNKU OGÓLNOKWATERMISTRZOWSKIEGO W ASG WP

Rozprawa doktorska

Nr ewid.

12221

WARSZAWA 1989

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO

IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

Do użytku
służbowego

POUFNE

Egz. Nr 3

Q 2937

Mjr dypl. mgr inż. Janusz URBANIAK

DOSKONALENIE KSZTAŁCENIA SPECJALISTYCZNEGO SŁUCHACZY KIERUNKU OGÓLNOKWATERMISTRZOWSKIEGO W ASG WP

Rozprawa doktorska

12221

WARSZAWA 1989

A K A D E M I A S Z T A B U G E N E R A L N E G O W P

IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

Do użytku służbowego
POUENIE
Egz.nr 3

Przekł. Prot. 779/21.08.95

BIBLIOTEKA NAUKOWA
9 2937
(III)

Mjr dypl.mgr inż.Janusz URBANIAK

DOSKONALENIE KSZTAŁCENIA SPECJALISTYCZNEGO SŁUCHACZY KIERUNKU OGÓLNOKWATERMISTRZOWSKIEGO W ASG WP

Rozprawa doktorska

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Akademii Obrony Narodowej
Nr ewid. 12221

Rozprawa opracowana
pod kierownictwem naukowym
płk.prof.dr.hab.Władysława JAKUBISIAKA

WARSZAWA 1989

SPIS TREŚCI

str.

WSTĘP 5

1. CELE KSZTAŁCENIA SPECJALISTYCZNEGO SŁUCHACZY KIERUNKU OGÓLNOKWATERMISTRZOWSKIEGO 19

1.1. Cele poznawcze 24

1.2. Cele praktyczne 27

1.3. Cele wychowawcze 30

1.4. Hierarchizacja celów kształcenia 32

2. TREŚCI KSZTAŁCENIA, SPECJALISTYCZNEGO SŁUCHACZY KIERUNKU OGÓLNOKWATERMISTRZOWSKIEGO 35

2.1. Ogólne zasady doboru treści kształcenia 37

2.2. Dobór treści kształcenia teoretycznego 40

2.3. Dobór treści kształcenia praktycznego 44

2.4. Dobór treści kształcenia wynikających z celów wychowawczych 51

3. FORMY I METODY KSZTAŁCENIA SPECJALISTYCZNEGO SŁUCHACZY KIERUNKU OGÓLNOKWATERMISTRZOWSKIEGO 56

3.1. Formy organizacyjne kształcenia 59

3.1.1. Wykład 59

3.1.2. Seminarium 63

3.1.3. Repetycja 66

3.1.4. Pokaz 67

3.1.5. Zajęcie praktyczne 69

3.1.6. Ćwiczenie grupowe 70

3.1.7. Ćwiczenie dowódczo-sztabowe 76

3.1.8. Doskonalenie specjalistyczne i praktyka 80

3.1.9. Praca kursowa i dyplomowa 84

3.1.10. Instruktaż dydaktyczny 86

3.2. Metody kształcenia 89

3.2.1. Metody słowne 89

3.2.1.1. Opis 89

3.2.1.2. Wykład 90

3.2.1.3. Dyskusja 91

3.2.1.4. Metoda problemowa 92

3.2.2. Metody deiktyczne / oglądowe/ 95

3.2.3. Metody praktyczne 98

3.3. Formy i metody sprawdzania wyników kształcenia 103
3.3.1. Zaliczenie 104
3.3.2. Kolokwium 105
3.3.3. Egzamin 105
4. ŚRODKI DYDAKTYCZNE STOSOWANE W PROCESIE KSZTAŁCENIA SPECJALISTYCZNEGO SŁUCHACZY KIERUNKU OGÓLNOKWATERMISTRZOWSKIEGO 111
4.1. Zastosowanie prostych środków dydaktycznych 112
4.2. Zastosowanie złożonych środków dydaktycznych 115
ZAKOŃCZENIE 122
WYKAZ LITERATURY 127
WYKAZ TABEL:
1. Taksonomie celów kształcenia w dziedzinie poznawczej 25
2. Taksonomie celów kształcenia w dziedzinie sensomotorycznej... 28
3. Zestawienie ilości czasu przeznaczonego na treści kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego 45
4. Zestawienie ilości czasu przeznaczonego na przedmioty: "taktyka ogólna" i "sztuka operacyjna na kierunku ogólnokwatermistrzowskim i ogólnowojskowym 50
5. Udział poszczególnych form organizacyjnych w kształceniu specjalistycznym słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego ASG WP w badanych okresach studiów 130
6. Udział poszczególnych form organizacyjnych w nauczaniu przedmiotu "tyły wojsk lądowych" 133
7. Udział poszczególnych form organizacyjnych w nauczaniu przedmiotu "metodyka szkolenia taktyczno-operacyjnego", w zakresie specjalistycznym 134
8. Zestawienie ilościowe prac dyplomowych słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego z badanych okresów studiów według szczebli organizacyjnych wojska, grup tematycznych oraz formy opracowania 139
WYKAZ RYSUNKÓW:
1. Przebieg procesu kształcenia słuchaczy i występujące w nim zależności 7
2. Hierarchia celów kształcenia specjalistycznego 20

3. Kolejne poziomy w szkoleniu i kształceniu wojskowym 42
4. Formy organizacyjne stosowane w kształceniu specjalistycznym słuchaczy 57
5. Metody stosowane w kształceniu specjalistycznym słuchaczy 58
6. Klasyfikacja wykładów stosowanych w ASG WP 60
7. Formy i metody sprawdzania wyników kształcenia słuchaczy 103
8. Udział poszczególnych form organizacyjnych w kształceniu teoretycznym słuchaczy, w badanych okresach studiów 131
9. Udział poszczególnych form organizacyjnych w kształceniu praktycznym słuchaczy, w badanych okresach studiów 132

ZAŁĄCZNIKI:

1. Udział poszczególnych form organizacyjnych w kształceniu specjalistycznym słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego ASG WP, w badanych okresach studiów 130
2. Udział poszczególnych form organizacyjnych w kształceniu teoretycznym słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego ASG WP, w badanych okresach studiów 131
3. Udział poszczególnych form organizacyjnych w kształceniu praktycznym słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego ASG WP, w badanych okresach studiów 132
4. Udział poszczególnych form organizacyjnych w nauczaniu przedmiotu "tyły wojsk lądowych" 133
5. Udział poszczególnych form organizacyjnych w nauczaniu przedmiotu "metodyka szkolenia taktyczno-operacyjnego", w zakresie specjalistycznym 134
6. Sprawozdanie z badań procesu kształcenia słuchaczy 135
7. Sprawozdanie z badań doskonalenia specjalistycznego grup ogólnokwatermistrzowskich I roku studiów 137
8. Sprawozdanie z badań doskonalenia specjalistycznego grup ogólnokwatermistrzowskich II roku studiów 138
9. Zestawienie ilościowe prac dyplomowych słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego z badanych okresów studiów według szczebli organizacyjnych wojska, grup tematycznych oraz formy opracowania 139
10. Sprawozdanie z badań procesu kształcenia słuchaczy 140

W S T Ę P

Akademia Sztabu Generalnego Wojska Polskiego /ASG WP/ odgrywa decydującą rolę w przygotowaniu kadr dowódczych i sztabowych - ogólnowojskowych oraz rodzajów wojsk i służb - dla Sił Zbrojnych PRL.

Rozwój myśli wojskowej i środków walki, zwiększenie rozmachu współczesnych operacji, uczestniczenie w nich coraz większej liczby różnych rodzajów wojsk i służb powoduje konieczność ciągłego podnoszenia poziomu kształcenia słuchaczy, zwłaszcza w zakresie przedmiotów operacyjno-taktycznych.

Głównym celem działalności dydaktyczno-wychowawczej ASG WP, od początku jej istnienia było i jest przygotowanie wyższych kadr oficerskich, odpowiadających aktualnym i perspektywicznym potrzebom wojska w czasie pokoju i wojny.

W kształceniu słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego Wydziału Wojsk Lądowych ASG WP wysiłki kadry dydaktyczno-wychowawczej uczelni, a szczególnie Katedry Taktyki Tyłów /KTT/ mają na celu przygotowanie oficerów - organizatorów zabezpieczenia tyłowego wojsk w czasie pokoju i wojny, zdolnych do samodzielnego i innowacyjnego myślenia kategoriami politycznymi i ekonomicznymi, taktyki i sztuki operacyjnej oraz taktyki tyłów, umiejących również rozwiązywać problemy praktycznego zabezpieczenia tyłowego wojsk działających w różnych warunkach.

W kształceniu wyższych kadr kwatermistrzowskich, szczególnie zastępców dowódców - kwatermistrzów oddziałów i związków taktycznych wojsk lądowych - główną rolę spełnia Katedra Taktyki Tyłów, która prowadzi bezpośrednio nauczanie przedmiotów specjalistycznych oraz badania naukowe w przedmiocie "tyły wojsk lądowych".

Kształcenie specjalistyczne prowadzone jest w ramach następujących przedmiotów: "tyły wojsk lądowych"[1/], "metodyka szkolenia taktyczno-operacyjnego" i "ekonomika wojskowa".

1/ W latach wcześniejszych przedmiot ten nosił nazwy: "taktyka tyłów" i "zabezpieczenie tyłowe wojsk".
W myśl wskazań semantyki logicznej właściwą wydaje się nazwa przedmiotu: "zabezpieczenie tyłowe wojsk lądowych".

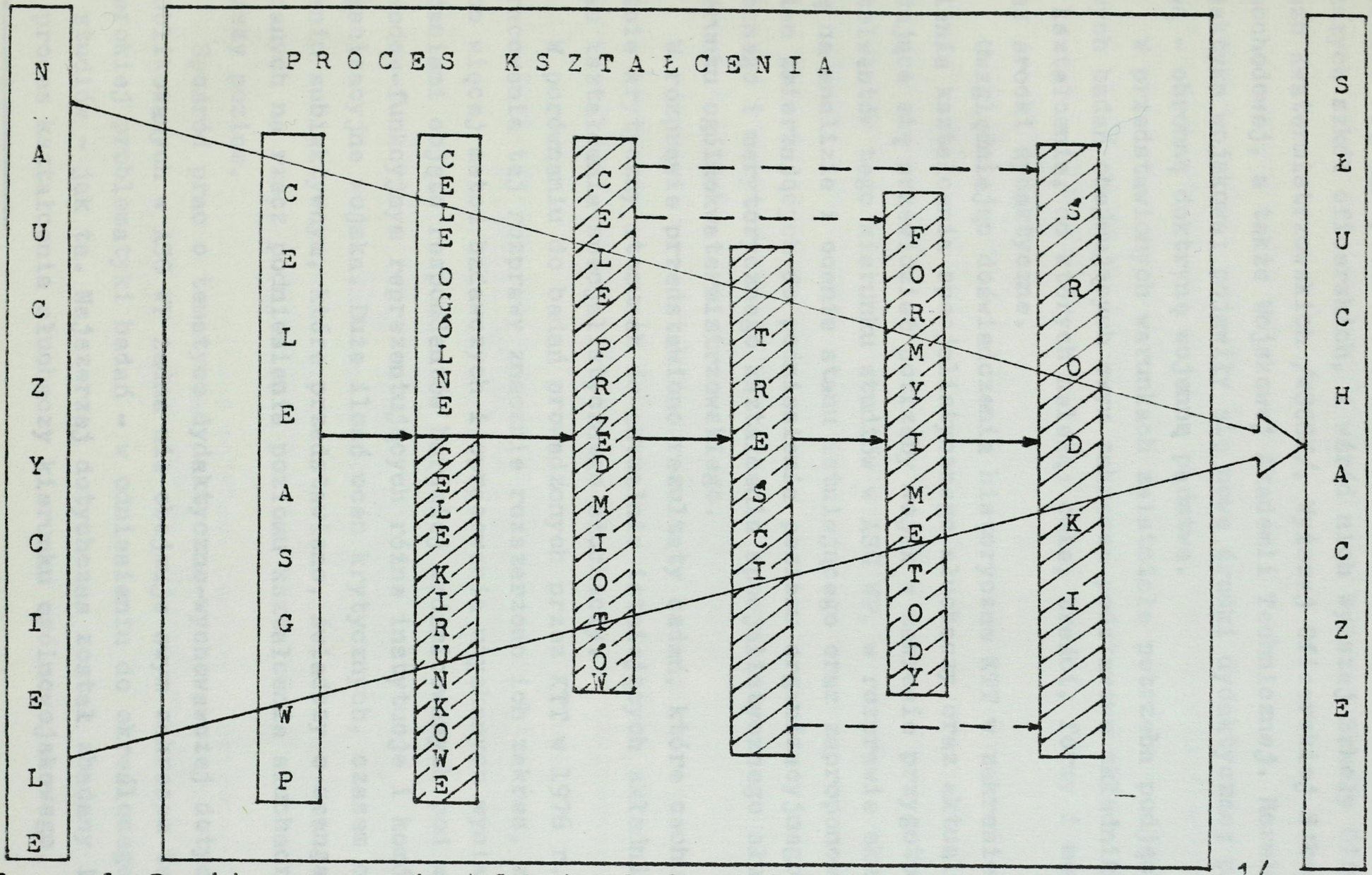
Uwzględniając znaczenie poszczególnych przedmiotów w kształceniu specjalistycznym słuchaczy oraz czas przeznaczony na ich treści - w pracy skupiano się na przedmiocie "tyły wojsk lądowych". Rozważania dotyczące "metodyki szkolenia taktyczno-operacyjnego" oraz "ekonomiki wojskowej" dotyczyć będą głównie celów kształcenia i zakresu treści realizowanych w ramach tych przedmiotów.

Zakres tematyki rozprawy wynika z celów kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego Wydziału Wojsk Lądowych /WWL/ ASG WP.

Kształcenie specjalistyczne słuchaczy jest procesem dydaktyczno-wychowawczym, którego przebieg i występujące zależności przedstawiono na rys. nr 1. Dla prawidłowej interpretacji tych zależności istotne znaczenie mają przedstawione kierunki, z których wynika, że na każdy następny składnik procesu kształcenia wpływa nie tylko poprzedni, lecz wszystkie jego poprzedzające - takie właśnie podejście przyjęto w rozprawie. Powoduje ono, że najlepszym ujęciem procesu kształcenia wydaje się być punkt widzenia organizatora procesu dydaktyczno-wychowawczego. Stąd też w pracy skupiono się na zagadnieniach, które w określonej formie znajdują się w dokumentach dydaktycznych i regulują w znacznej mierze proces kształcenia słuchaczy.

Działalności metodycznej nauczycieli w rozprawie zasadniczo nie poruszano, jednak z niektórymi składnikami procesu kształcenia, np. z metodami, jest ona tak nierozerwalnie związana, że zaistniała potrzeba przedstawienia jej w niezbędnym zakresie. Również nie objęto badaniami procesu uczenia się i związanej z tym działalności metodycznej słuchaczy.

Kształcenie specjalistyczne słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego jest doskonalone w ASG WP systematycznie od czasu jego rozpoczęcia w 1956 r. Zmiany wprowadzano na podstawie zaleceń przełożonych, doświadczeń nauczycieli KTT, propozycji słuchaczy oraz wyników badań absolwentów i ich przełożonych w jednostkach wojskowych. Ostatnie badania w tym zakresie, których wyniki zostały uwzględnione w kolejnych programach nauczania, prowadzone były w 1976 r. i dotyczyły efektów kształcenia słuchaczy w tzw. "zintegrowanym systemie dowodzenia tyłami". Od tamtej pory wiele składników procesu dydaktycznego uległo zmianie. Przede wszystkim

Rys.nr 1. Przebieg procesu kształcenia słuchaczy i występujące w nim zależności[1/]

[1/] Badaniami objęto składniki procesu kształcenia zakreskowane.

zmienili się kandydaci do ASG WP. Aktualnie są nimi absolwenci wyższych szkół oficerskich, a wśród nich Wyższej Szkoły Oficerskiej Służb Kwatermistrzowskich /WSOSK/, Wyższej Oficerskiej Szkoły Samochodowej, a także Wojskowej Akademii Technicznej. Rozwinęła się dydaktyka wojskowa; pojawiły się nowe środki dydaktyczne; przyjęto nową - obronną doktrynę wojenną państwa.

W przedstawionych warunkach zaistniała potrzeba podjęcia nowych badań obejmujących swym zakresem podstawowe składniki procesu kształcenia, do których należą: cele, treści, formy i metody oraz środki dydaktyczne.

Uwzględniając doświadczenia historyczne KTT w zakresie doskonalenia kształcenia specjalistycznego słuchaczy oraz aktualne i dające się przewidzieć potrzeby wojsk w zakresie przygotowania absolwentów tego kierunku studiów w ASG WP, w rozprawie skupiono się na analizie i ocenie stanu istniejącego oraz zaproponowaniu zmian zmierzających do podniesienia poziomu organizacyjnego, metodycznego i merytorycznego kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego.

W rozprawie przedstawiono rezultaty badań, które cechuje przeważnie krytyczny stosunek do aktualnie istniejących składników procesu kształcenia specjalistycznego słuchaczy.

W porównaniu do badań prowadzonych przez KTT w 1976 r.[1/] dla opracowania tej rozprawy znacznie rozszerzono ich zakres, zastosowano więcej metod badawczych i opracowania uzyskanych wyników. Badaniami objęto respondentów bardziej zróżnicowanych pod względem zawodow-funkcyjnym reprezentujących różne instytucje i komórki organizacyjne wojska. Duża ilość ocen krytycznych, czasem o zabarwieniu subiektywnym, które przedstawiono, świadczy o zaangażowaniu badanych na rzecz podniesienia poziomu kształcenia słuchaczy na wyższy poziom.

Spośród prac o tematyce dydaktyczno-wychowawczej dotychczas opublikowanych w ASG WP żadna nie obejmuje swym zakresem tak szerokiej problematyki badań - w odniesieniu do określonego kierunku studiów - jak ta. Najszerzej dotychczas został zbadany i opisany proces kształcenia słuchaczy kierunku ogólnowojskowego.

1/ Wyniki badań opublikowano w: Ocena stopnia wykształcenia absolwentów służb tyłowych z punktu widzenia ich sprawnej działalności w jednostkach wojskowych. ASG WP.KTT.Warszawa 1979.

Niektóre wyniki badań zawarte w tych publikacjach /dotyczące zagadnień ogólnych/ przedstawiono w niniejszej rozprawie w celu porównania.

Szczególnie przydatne okazały się cztery prace.[1/]

Praca Jerzego ZIELIŃSKIEGO była drogowskazem poszukiwań dotyczących poprawnego określenia celów kształcenia słuchaczy.

Nowatorskie podejście Bogdana SZULCA do problemów doboru treści kształcenia w ASG WP rozszerzyło zakres poszukiwań autora niniejszej rozprawy, zwłaszcza w kierunku treści wynikających z celów poznawczych.

Głęboka analiza i krytyczna ocena metodyki prowadzenia ćwiczeń grupowych z "taktyki ogólnej" dokonana przez Józefa ŁAZARKA wykazała potrzebę uwzględnienia w badaniach celów i treści kształcenia realizowanych w przedmiocie "taktyka ogólna" i "sztuka operacyjna" w odniesieniu do słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego.

Praca Kazimierza ŻEGNAŁKA była pomocną w doborze metod badania poszczególnych składników procesu kształcenia oraz metod analizowania i sposobu oceny uzyskanego materiału.

Spośród katedr specjalistycznych WWL pracę poświęconą problematyce kształcenia - i to tylko w zakresie praktyki słuchaczy - opublikowano jedynie w Katedrze Taktyki Wojsk Rakietowych

---

1/ J.Łazarek. Doskonalenie metodyki prowadzenia ćwiczeń grupowych z taktyki ogólnej ze słuchaczami I Kursu ASG WP. Rozprawa doktorska. Warszawa 1985.

B.Szulc. Treści kształcenia jako główny determinant unowocześnienia systemu dydaktyczno-wychowawczego ASG WP. Rozprawa habilitacyjna. Zeszyty naukowe ASG WP. Zeszyt nr 02/89. Dodatek. Warszawa 1989.

J.Zieliński. Założenia modelowe a cele i treści kształcenia taktyczno-operacyjne w ASG WP. Rozprawa doktorska. Warszawa 1983.

K.Żegnałek. Metodologiczne podstawy pomiaru efektywności kształcenia w uczelni wojskowej. Rozprawa habilitacyjna. Zeszyty Naukowe ASG WP. Zeszyt nr 1/86. Dodatek. Warszawa 1986.

i Artylerii.[1] Swiadczy to o dużych trudnościach w realizacji tego typu badań, na które decydują się tylko katedry najdłużej funkcjonujące w ASG WP i posiadające najliczniejsze zespoły pracowników naukowo-dydaktycznych.

W grupie literatury o charakterze ogólnym na czoło wysuwają się prace Wincentego OKONIA[2] i Czesława KUPISIEWICZA.[3] Autorzy ci, wychodząc z ogólnych zasad pedagogiki, określają drogi skutecznej realizacji celów kształcenia.

W odniesieniu do warunków realizacji procesu kształcenia w ASG WP podobną rolę spełnia praca zbiorowa Instytutu Dydaktyki Wojskowej /IDW/ pt. "Zagadnienia metodyki nauczania w ASG WP". Słabością jej jest jednak zbyt informacyjny charakter, przejawiający się w niewielkiej ilości wyjaśnień uzasadniających poszczególne propozycje autorów.

Podjęcie tak szerokich badań problematyki kształcenia słuchaczy było możliwe dzięki prekursorom tego przedsięwzięcia w wojsku, którymi byli Jan BOGUSZ i Jerzy ZAKRZEWSKI. Rozpoczęli oni szerokie, wieloaspektowe i interdyscyplinarne badania nad podniesieniem efektywności kształcenia w systemie wyższego szkolnictwa wojskowego, a opublikowane przez nich prace[4] inspirują do ich kontynuacji środowiska różnych szkół i instytucji wojskowych.

W Akademii Sztabu Generalnego WP najszersze badania w tym zakresie prowadzone są przez Instytut Dydaktyki Wojskowej kierowany przez płk.doc.dr. Wacława IZYDORKA. Pracownicy naukowo-dydaktyczni tej placówki systematycznie publikują w "Zeszytach Naukowych ASG

1/ J.Sperling. Doskonalenie form i metod szkolenia specjalistycznego słuchaczy ASG WP pionu Wojska Rakietowe i Artyleria w ramach praktyki. Rozprawa doktorska. Warszawa 1984.

2/ W.Okoń. Elementy dydaktyki szkoły wyższej. Warszawa 1971.
W.Okoń. Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej. Warszawa 1987.

3/ Cz.Kupisiewicz. Podstawy dydaktyki ogólnej. Warszawa 1973.
Cz.Kupisiewicz.Paradygmaty i wizja reform oświatowych. Warszawa 1985.

4/ J.Bogusz. Dydaktyka wojskowa. Warszawa 1983.
J.Zakrzewski. System przygotowania nowoczesnych kadr dowódczo-sztabowych. ASG WP. Warszawa 1975.

WP" wyniki badań indywidualnych i zespołowych.
Na dobór, przez autora niniejszej rozprawy, najefektywniejszych form i metod kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego duży wpływ miała publikacja Wacława IZYDORKA pt. "Główne kierunki doskonalenia form i metod nauczania słuchaczy ASG WP",[1] która ukierunkowała poszukiwania rozwiązań tych problemów.

W Katedrze Taktyki Tyłów również podejmowano próby zastosowania zasad dydaktycznych do określenia wskazówek metodycznych kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego.
W 1984 r. ukazały się 3 poradniki metodyczne[2] dotyczące procesu dydaktyczno-wychowawczego realizowanego na poszczególnych latach studiów w ramach zajęć z przedmiotu "tyły wojsk lądowych". Jednak idee dydaktyki innowacyjnej nie znalazły w nich swego odzwierciedlenia. Autorzy tych poradników, wieloletni praktycy, główną uwagę skupili w nich na chronologicznym układzie zajęć z przedmiotu kierunkowego /w ćwiczeniach/ oraz przekazaniu informacji o celach, rodzaju i zakresie treści poszczególnych ćwiczeń na danym kursie. Poradniki te wprawdzie nie wzbogaciły procesu kształcenia specjalistycznego o nowe rozwiązania metodyczne, jednak okazały się przydatne dla słuchaczy i młodych nauczycieli akademickich w przygotowywaniu się do zajęć.

1/ W.Izydorek. Główne kierunki doskonalenia form i metod nauczania słuchaczy ASG WP. Zeszyty Naukowe ASG WP. Zeszyt nr 3/50/87. Warszawa 1987, s. 263-278.

2/ Z.Stefański. Poradnik metodyczny przygotowania i prowadzenia ćwiczeń /zajęć/z tyłów wojsk lądowych na pierwszym roku studiów Wydziału Wojsk Lądowych. ASG WP.KTT Warszawa 1984.

Cz.Porzuczek. Metodyka opracowywania i prowadzenia ćwiczeń z tyłów wojsk lądowych na II KWL. Poradnik metodyczny. ASG WP. KTT. Warszawa 1984.

M.Grodzki. Metodyka opracowywania i prowadzenia ćwiczeń z tyłów wojsk lądowych na III KWL. Poradnik. ASG WP. KTT. Warszawa 1984.

Wiele nowego do teorii i praktyki kształcenia specjalistycznego słuchaczy wniosła publikacja Władysława JAKUBISIAKA pt. "Instruktaż dydaktyczny - zarys teorii"[1]. Praca ta umożliwia głębokie zrozumienie istoty tej formy kształcenia oraz wskazuje zakres stosowania jej w praktyce dydaktycznej KTT i WWL.

Bogate źródło wiedzy stanowiły artykuły opublikowane w "Przeglądzie Kwatermistrzowskim"[2]. Ich autorzy, przedstawiając wyniki własnych badań, codziennych obserwacji lub wnioski z przeprowadzonych kontroli, wzbogacili zakres problematyki kształcenia specjalistycznego rozpatrywanego w niniejszej pracy, która stanowi zatem kontynuację badań problematyki kształcenia specjalistów-organizatorów zabezpieczenia tyłowego wojsk lądowych.

Celem rozprawy jest określenie kierunków doskonalenia kształcenia specjalistycznego profilu słuchaczy ogólnokwatermistrzowskiego w ASG WP oraz zaproponowanie usprawniających rozwiązań praktycznych w tym zakresie.

Osiągnięcie tego celu okazało się możliwe poprzez rozwiązanie głównego problemu badawczego, który sformułowano następująco: Czy realizowany obecnie proces kształcenia specjalistycznego w pełni przygotowuje słuchaczy do oczekujących ich zadań po ukończeniu ASG WP, czy odpowiada on wymogom współczesnej pedagogiki oraz jakie istnieją możliwości wprowadzenia zmian w celu jego udoskonalenia?

1/ W.Jakubisiak. Instruktaż dydaktyczny-zarys teorii.ASG WP.KTT. Warszawa 1987.

2/ P.Szweda.Metody i rozwiązania systemowe dotyczące poprawy efektywności funkcjonowania służb kwatermistrzowskich w świetle uwarunkowań obronno-gospodarczych.Przegląd Kwatermistrzowski nr 2/1989, s.14.

A.Golik.Kierunki działań szkoleniowych i gospodarczych wymagają ciągłego doskonalenia.Przegląd Kwatermistrzowski nr1/1989,s.15.

K.Adamek.15 lat Wyższej Szkoły Oficerskiej Służb Kwatermistrz. im.M.Buczka-osiągnięcia,problemy,perspektywy rozwoju. Przegląd Kwatermistrzowski nr 1/1987, s. 19.

J.Sobczyk. Nowe programy szkolenia. Przegląd Kwatermistrzowski nr 1/1987, s. 11.

B.Bielan. Nowelizacja programu kształcenia podchorążych WSOSK. Przegląd kwatermistrzowski nr 8/1988, s. 42.

Rozwiązanie głównego problemu badawczego wymaga udzielenia odpowiedzi na następujące pytania - stanowiące szczegółowe problemy badawcze:

1. Czy aktualnie realizowane cele kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego tworzą zwarty układ hierarchiczny oparty na pedagogicznych zasadach ich określania oraz czy odpowiadają one potrzebom w zakresie przygotowania słuchaczy do pierwszych stanowisk służbowych po ukończeniu ASG WP?

2. Czy treści, formy i metody nauczania oraz środki dydaktyczne stosowane w procesie kształcenia specjalistycznego słuchaczy zapewniają pełną realizację celów szkoleniowych oraz czy odpowiadają wymogom współczesnej pedagogiki ?

3. Jakie cele i wynikające z nich treści dydaktyczno-wychowawcze należałoby przyjąć oraz jakie formy, metody i środki dydaktyczne stosować - aby podnieść poziom kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego w ASG WP ?

Wieloletnie zainteresowania problematyką kształcenia, obserwacje własne oraz innych nauczycieli akademickich i studiowanie literatury pedagogicznej pozwoliły autorowi na zapoznanie się z wieloma poglądami w tej dziedzinie, dostrzeżenie możliwości dalszego doskonalenia kształcenia specjalistycznego słuchaczy oraz pozwoliło na sprecyzowanie następującej hipotezy roboczej:
W procesie kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego istnieją źródła rezerw umożliwiających podniesienie poziomu nauczania.
Poprawne określenie celów oraz ich hierarchizacja, dobór odpowiednich treści oraz stosowanie nowoczesnych form i metod nauczania jak również środków dydaktycznych powinno przyczynić się do podniesienia poziomu kształcenia słuchaczy.

W celu weryfikacji tej hipotezy w postępowaniu badawczym zastosowano w wymaganym zakresie wiele metod - sposobów podejścia i działania.

Podejście historyczne umożliwiło bliższe poznanie warunków organizacji i przebiegu procesu kształcenia specjalistycznego słuchaczy oraz zachodzących w nim zmian w latach 1956-1989. Do badań wybrano z tego przedziału 7 trzyletnich okresów studiów obejmujących lata: 1956-1959, 1958-1961, 1963-1966, 1970-1973,

1978-1981, 1984-1987, 1987-1990. Powodem badania tych a nie innych okresów studiów były ich cechy charakterystyczne, wyróżniające je spośród innych, takie jak:

- pierwsze studia dyplomowe słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego w ASG WP /1956-1959/;
- istotne zmiany w zakresie treści kształcenia oraz w stosowaniu form i metod nauczania /1958-1961/;
- likwidacja specjalistycznych kierunków studiów /w tym ogólnokwatermistrzowskiego/ i powołanie zintegrowanych kursów wojsk lądowych /1963-1966/;
- ponowne zorganizowanie kursów specjalistycznych /w tym kwatermistrzowskich /1970-1973/;
- zmiana profilu studiów specjalistycznych w kierunku kształcenia słuchaczy w "zintegrowanym systemie dowodzenia tyłami" /1978-1981/;
- powrót do profilu ściśle kwatermistrzowskiego /1984-1987/;
- aktualnie obowiązujący program kształcenia /1987-1990/.

Wybór tych okresów studiów uzależniony był również od ilości zachowanych materiałów archiwalnych, które w sposób możliwie pełny odzwierciedlały proces kształcenia specjalistycznego słuchaczy.

Podejście logiczne wskazywało zasady doboru i łączenia ze sobą tylko tych informacji zawartych w materiale badawczym, które umożliwiały rozwiązanie poszczególnych problemów.

Podejście systemowe zastosowano do ujęcia kształcenia specjalistycznego słubhaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego jako elementu procesu dydaktyczno-wychowawczego prowadzonego w ASG WP oraz jako kolejnego etapu w hierarchii podnoszenia kwalifikacji zawodowych oficerów kwatermistrzostwa wojsk lądowych SZ PRL. Podejście takie pozwoliło na pełniejszą ocenę warunków funkcjonowania kształcenia specjalistycznego w ramach całego procesu dydaktyczno-wychowawczego uczelni oraz umożliwiło właściwe określenie celów kształcenia i dobór treści uwzględniający program Wyższej Szkoły Oficerskiej Służb Kwatermistrzowskich.

Metoda obserwacji naukowej znalazła najszersze zastosowanie w procesie badań.

Obserwację uczestniczącą prowadzono w latach 1981-1985. W tym czasie autor, studiując w ASG WP na kierunku ogólnokwatermistrzowskim, szczególnie blisko zaobserwował wpływ procesu kształcenia specjalistycznego na osobowość słuchaczy oraz jego przydatność na stanowisku kwatermistrza oddziału, które pełnił po ukończeniu studiów przez jeden rok.

Obserwację własnej działalności dydaktyczno-wychowawczej prowadzono w latach 1986-1989. Szczególnie cenne okazały się obserwacje zmian zachodzących w osobowości słuchaczy pod wpływem określonych oddziaływań pedagogicznych.

Ponadto, realizując osobiście program kształcenia specjalistycznego słuchaczy, uzyskano wiele informacji dotyczących jego uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych, które wywierają znaczny wpływ na przebieg studiów oraz ich efekt końcowy.

Eksperyment dydaktyczny zastosowano dwukrotnie w procesie badań.

Celem pierwszego było sprawdzenie możliwości zastąpienia części ćwiczeń grupowych - ćwiczeniami dowódczo-sztabowymi na drugim, a zwłaszcza na trzecim roku studiów. Celem drugiego eksperymentu było zbadanie stopnia samodzielności przygotowania się słuchaczy do zajęcia w ćwiczeniu grupowym.

Ankietą środowiskową objęto 46 słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego ASG WP, co stanowi 81% studiujących w roku akademickim 1988-1989. Ankieta była anonimowa i udzielanie odpowiedzi na zawarte w niej pytania było dobrowolne. W czasie wypełniania ankiet słuchacze mieli możliwość zgłaszania indywidualnych pytań w celu wyjaśnienia zagadnień niezrozumiałych oraz mogli dopisywać własne uwagi, wnioski i propozycje, których treść ankiety nie dotyczyła.

Wywiady pedagogiczne przeprowadzono ogółem z 19 oficerami. Wywiady skategoryzowane przeprowadzono z 9 oficerami Zakładu Służb Kwatermistrzowskich KTT /co stanowiło 100% stanu faktycznego w czasie prowadzenia badań/ oraz z 2 oficerami Zakładu Dowodzenia Tyłami KTT, którzy uczestniczą w realizacji programów kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego.

Wywiadem nieskategoryzowanym objęto 3 oficerów z Głównego Kwatermistrzostwa WP, 2 oficerów z Inspekcji Sił Zbrojnych, 1 oficera z Głównego Zarządu Szkolenia Bojowego oraz 2 oficerów z kierownictwa Katedry Taktyki Tyłów ASG WP.

Materiał badawczy uzyskany z ankiet oraz wywiadów dostarczył najwięcej informacji o aktualnie realizowanym procesie kształcenia specjalistycznego i propozycji w zakresie jego udoskonalenia.

Metodę ocen ekspertów zastosowano w czasie formułowania wniosków wynikających z zebranego materiału badawczego. Uzyskane wówczas opinie kierownictwa KTT, Szefa Oddziału Szkolenia Sztabu Gł.Kwat. WP oraz oficerów Oddziału Szkolenia ASG WP przyczyniły się do rozwiązania problemów dotyczących doboru treści kształcenia praktycznego słuchaczy.

Metodą analizy literatury przedmiotu badań posługiwano się przez cały okres ich prowadzenia. Badaniami objęto literaturę pedagogiczną dotyczącą kształcenia ogólnego, zawodowego oraz wojskowego.[1/] Literatura ta pomogła ukierunkować poszukiwania w zakresie realizacji zasad dydaktycznych w procesie kształcenia specjalistycznego słuchaczy. Szczegółowej analizie poddano dokumentację dydaktyczną /ogólnoakademicką, wydziałową, katedralną, zakładową oraz indywidualną nauczycieli akademickich/, starając się wyjaśnić i ocenić różne aspekty szkoleniowe, wychowawcze i organizacyjne wiążące się ściśle z kształceniem specjalistycznym słuchaczy.

Analizie poddano również protokóły z kontroli jednostek wojsk lądowych przeprowadzonych przez Inspekcję Sił Zbrojnych w latach 1986-1987. Badania dotyczyły działalności kierowniczej kwatermistrzów i objęto nimi wyłącznie te jednostki wojskowe /kontrolowane/, których kwatermistrze są absolwentami ASG WP.

Metodę analizy i syntezy stosowano do rozwiązywania poszczególnych problemów badawczych. Wyodrębnione w procesie analizy poszczególne cechy składników procesu kształcenia oraz relacje i związki między nimi zachodzące stanowiły materiał do łączenia ich w nowe jakościowo struktury drogą syntezy.

1/ Por. "Wykaz literatury".

Porównanie jako logiczną metodę badawczą stosowano do konfrontacji dyrektyw teoretycznych zawartych w literaturze pedagogicznej i dokumentach normujących tok studiów w ASG WP z istniejącą rzeczywistością w zakresie realizacji procesu kształcenia specjalistycznego słuchaczy. Również tę metodę stosowano do porównania udziału poszczególnych form kształcenia w badanych okresach studiów od 1956 r. do 1989 r. Ponadto porównano ilości czasu przeznaczonego na przedmioty profilujące na kierunkach: ogólnokwatermistrzowskim i ogólnowojskowym.

Metoda uogólnienia służyła przede wszystkim do formułowania wniosków wynikających z analizy zebranego materiału badawczego. Uogólnienie oparte na porównaniu wielokrotnie towarzyszyło tak analizie, jak i syntezie.

Indukcję i dedukcję stosowano zarówno jako sposób postępowania badawczego, jak i logiczne metody wnioskowania.

Metodą statystyczną posługiwano się w czasie badań prowadzonych w Departamencie Kadr MON w celu określenia rodzaju stanowisk przydzielanych absolwentom kierunku ogólnokwatermistrzowskiego ASG WP w latach 1986-1989.

Rozprawa składa się z wstępu, czterech rozdziałów merytorycznych, zakończenia i załączników.

W rozdziale pierwszym przedstawiono ocenę aktualnie realizowanych celów kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego oraz propozycje nowego ich określenia. Zaproponowany układ celów kształcenia uwzględnia aktualne potrzeby w zakresie przygotowania słuchaczy do pierwszych stanowisk służbowych po ukończeniu ASG WP oraz zalecenia współczesnej pedagogiki dotyczące ich hierarchizacji.

W rozdziale drugim, na podstawie badań treści kształcenia zawartych w aktualnych programach, wykazano potrzebę ich uaktualnienia oraz wystąpienia do przełożonych o zwiększenie czasu przeznaczonego na kształcenie specjalistyczne słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego.

W rozdziale trzecim przedstawiono wyniki badań stosowanych obecnie form i metod kształcenia słuchaczy oraz propozycje zmian w zakresie ich wykorzystania. Wykazano potrzebę zwiększenia udziału w procesie dydaktyczno-wychowawczym nowoczesnych form i metod

kształcenia, bardziej aktywizujących słuchaczy oraz wskazano na celowość zmian w prowadzeniu doskonalenia specjalistycznego i odbywaniu praktyk indywidualnych przez słuchaczy.

W rozdziale czwartym zaprezentowano zakres wykorzystania środków dydaktycznych w procesie kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego. Na podstawie wyników badań określono również możliwości w zakresie szerszego stosowania poszczególnych środków dydaktycznych w celu zwiększenia efektywności metod kształcenia.

W zakończeniu rozprawy dokonano uogólnienia wyników badań oraz propozycji i wniosków, wskazując na racjonalność kompleksowego ich zastosowania w procesie kształcenia słuchaczy.

Z charakteru propozycji przedstawionych w rozprawie wynika, że mogą one być wykorzystane w procesie kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego ASG WP od jego planowania aż po egzamin dyplomowy. Zatem głównymi adresatami rozprawy są oficerowie Katedry Taktyki Tyłów. W znacznym zakresie może ona również być przydatna oficerom z innych katedr specjalistycznych Wydziału Wojsk Lądowych, gdyż rozważania w niej przedstawione osadzone są w tych samych warunkach realizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego.

Pragnę podkreślić, że poddanie badaniom tak obszernej i złożonej problematyki kształcenia nie byłoby możliwe bez aktywnej pomocy licznego grona oficerów Głównego Kwatermistrzostwa WP, Instytutu Dydaktyki Wojskowej ASG WP, a przede wszystkim Katedry Taktyki Tyłów Wydziału Wojsk Lądowych ASG WP, którym tą drogą składam serdeczne podziękowanie.

Wyrazy szczególnej atencji składam promotorowi rozprawy płk.prof.dr.hab. Władysławowi JAKUBISIAKOWI za życzliwe rady oraz wskazówki metodologiczne i merytoryczne, a także pomoc redakcyjną udzieloną w czasie jej opracowywania.

1. CELE KSZTAŁCENIA SPECJALISTYCZNEGO SŁUCHACZY KIERUNKU OGÓLNOKWATERMISTRZOWSKIEGO

Działalność dydaktyczna i wychowawcza - podobnie jak każda świadomie podejmowana działalność ludzka - zmierza do realizacji określonych celów. Treść i zakres tych celów zależy od aktualnych potrzeb, a także od warunków w jakich się je realizuje. Potrzeby wykształconych absolwentów mają dwa wymiary - ilościowy i jakościowy. Ilość kształconych słuchaczy określa nadrzędny organ uczelni z uwzględnieniem jej możliwości i potrzeb wojsk. Jakość słuchaczy wyrażana jest w celach kształcenia, których źródłem jest określony przez organ nadrzędny - model osobowo-zawodowy absolwenta uczelni. Warunki kształcenia powodują, że aby cele były w pełni przydatne w praktyce dydaktycznej - muszą być funkcjonalne. Oznacza to, że cele należy sformułować w taki sposób, aby stały się w praktyce kształcenia, w całym tego słowa znaczeniu, naczelną normą dydaktyczną - stanowiącą jeden z podstawowych punktów wyjścia przy doborze treści przedmiotowych, form, metod i środków nauczania, a także by stanowiły czynnik integracji, ujednolicenia i ukierunkowania pracy wychowawczej.

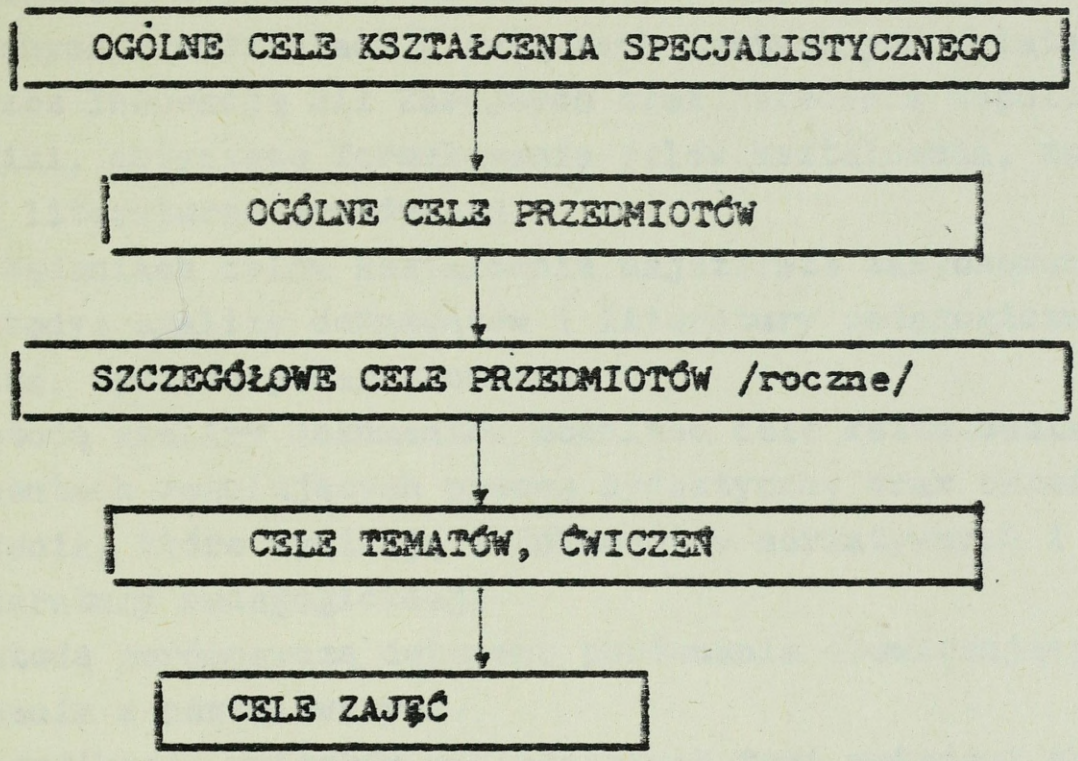
W literaturze pedagogicznej wskazuje się na konieczność dokładnego formułowania celów kształcenia: poznawczych, praktycznych i wychowawczych.[1/]

Cele kształcenia specjalistycznego słuchaczy ASG kierunku ogólnokwatermistrzowskiego określone są w następujących dokumentach regulujących proces dydaktyczny:

- programie zakresowym Wydziału Wojsk Lądowych ASG WP;
- rozwiniętych przedmiotowych planach tematycznych Katedry Taktyki Tyłów na poszczególne lata studiów;
- opracowaniach metodycznych ćwiczeń;
- konspektach nauczycieli akademickich KTT do poszczególnych zajęć.

[1/] Por. Jan Bogusz, Dydaktyka wojskowa, MON Warszawa 1983, s.73.

Na tej podstawie można zaryscować następującą hierarchię celów kształcenia specjalistycznego:

Rys.nr 2. Hierarchia celów kształcenia specjalistycznego

Analizę i ocenę tych celów kształcenia przeprowadzono stosując kryteria hierarchiczności i precyzyjności ich budowy[1] oraz zgodności z modelem osobowo-zawodowym absolwenta.

Podstawę odniesienia stanowiły ogólne cele kształcenia w ASG WP;[2] wymagania dotyczące kadry aparatu gospodarczego WP;[3] zakresy obowiązków kwatermistrzów: pułku[4] i dywizji;[5] ustalenia zawarte

---

1/ Por.Kazimierz Żegniałek, Metodologiczne podstawy pomiaru efektywności kształcenia w uczelni wojskowej. Rozprawa habilitacyjna, ZN ASG Nr 1/86. Dodatek, s.203.

2/ Podstawowe założenia procesu kształcenia słuchaczy ASG WP. ASG WP, Warszawa 1985, s. 9-14.

3/ Zasady działania kadrowego w siłach zbrojnych PRL. Część I, MON, Warszawa 1983, s. 40.

4/ Modelowy zakres obowiązków osób funkcyjnych w pułku, MON, Warszawa 1979, s. 29-33.

5/ Modelowy zakres obowiązków osób funkcyjnych w dywizji, MON, Warszawa 1979, s. 35-39.

w regulaminie walki[1/] oraz instrukcji o organizacji i pracy tyłów taktycznych;[2/] dyrektywy szkoleniowe ministra obrony narodowej i głównego kwatermistrza WP od 1986 r.; wyniki kontroli przeprowadzonych w oddziałach i związkach taktycznych w latach 1986-1987 przez Inspekcję Sił Zbrojnych oraz zalecenia współczesnej pedagogiki, dotyczące formułowania celów kształcenia, zawarte w bogatej literaturze przedmiotu.

W badaniach celów kształcenia najszersze zastosowanie znalazły trzy metody: analizy dokumentów i literatury pedagogicznej, porównawcza, wywiadu pedagogicznego.

Metodą analizy dokumentów oceniono cele kształcenia określone w dokumentach regulujących proces dydaktyczny oraz określono cele kształcenia, które wynikają z dokumentów normatywnych i współczesnej literatury pedagogicznej.

Metodą porównawczą dokonano porównania obowiązujących celów kształcenia z postulowanymi.

Weryfikację wniosków wyciągniętych tymi metodami przeprowadzono drogą wywiadu pedagogicznego z oficerami Katedry Taktyki Tyłów i Oddziału Szkolenia Sztabu Głównego Kwatermistrzostwa WP.

Na podstawie wyników wywiadu uzupełniono postulowane cele kształcenia i w tej wersji przedstawiono je - jako propozycję do wdrożenia w podrozdziałach 1.1; 1.2 i 1.3.

W celu wykazania potrzeby zmian w obowiązujących celach kształcenia specjalistycznego słuchaczy niżej przedstawia się najważniejsze wnioski wynikające z ich analizy i oceny:

1. Cele nie tworzą zwartego i logicznego układu hierarchicznego, w którym z celów sformułowanych ogólnie wynikają cele szczegółowe, np. cele konkretnego zajęcia powinny wynikać z celów przedmiotu /na danym kursie/, a te z kolei z celów ogólnych kształcenia specjalistycznego w ASG. Wniosek ten wyciągnięto na podstawie następujących faktów:

1/ Regulamin walki wojsk lądowych sił zbrojnych PRL, część I /dywizja, pułk/ MON 1985, str. 26-34.

2/ Instrukcja o organizacji i pracy tyłów taktycznych, Gł.Kwat. WP, MON 1987.

a/ w celach nauczania przedmiotu: tyły wojsk lądowych nie uszczegółowiono niektórych celów ogólnych kształcenia specjalistycznego w ASG WP, np. w zakresie wiedzy specjalistycznej oraz kształtowania odpowiednich cech osobowych - konsekwencje tego spotykamy w celach niższej hierarchi;

b/ w określaniu celów poszczególnych zajęć w ćwiczeniach głównych pierwszego i drugiego kursu nie przestrzega się wynikającej z celów przedmiotu kolejności realizacji zadań dydaktycznych: nauczyć, utrwalić, doskonalić, sprawdzić;[1/]

c/ ani jeden z badanych nauczycieli nie wymienił żadnego z dokumentów dydaktycznych, w których są określane cele kształcenia, jako pomocnego mu przy określaniu celów poszczególnych zajęć.

2. Cele kształcenia słuchaczy są określone zbyt ogólnie, co utrudnia pomiar ich realizacji w dowolnym etapie procesu dydaktycznego oraz dobór odpowiednich treści i metod kształcenia.[2/]

Szczególnie brak precyzji redakcyjnej w sformułowaniu celów kształcenia słuchaczy trzeciego kursu.
Z celów przedmiotu[3/] wynika, że zakres wiedzy i umiejętności

---

1/ a/ Cwiczenie główne nr 106. Temat "Natarcie pułku", Opracowanie metodyczne do zaję- z taktyki tyłów, ASG, Warszawa 1988,s.10.

b/ Cwiczenie główne nr 113. Temat: "Obrona pułku". Opracowanie metodyczne do zajęć z taktyki tyłów wojsk lądowych,ASG, Warszawa 1988, s. 11.

c/ Cwiczenie główne nr 202. Temat: "Natarcie DZ z marszu". Opracowanie metodyczne KTT ASG, Warszawa 1984, s. 18.

d/ Cwiczenie główne nr 204. Temat: "Obrona DZ". Opracowanie metodyczne do zajęć z taktyki tyłów. ASG, Warszawa 1984 s.6.

2/ Przykładem są między innymi cele ćwiczeń wymienionych wyżej, ale także: Cwiczenie główne nr 303. Temat: "Operacja obronna w toku działań zaczepnych frontu". Opracowanie metodyczne zajęć z tyłów wojsk lądowych. ASG, Warszawa 1986, s. 2.

3/ Program zakresowy Wydziału Wojsk Lądowych. ASG, Warszawa 1986, s. 65 i 112.

absolwenta kierunku ogólnokwatermistrzowskiego powinien być taki sam dla szczebli taktycznych i operacyjnych. Natomiast z ogólnych celów studiów w ASG wynika, że szczeble operacyjne należy traktować zapoznawczo, a: "przede wszystkim przygotowywać organizatorów walki na szczeblach taktycznych".[1] Ponadto, biorąc pod uwagę czas jaki przeznaczono na ten przedmiot na trzecim kursie, taki zakres wiedzy i umiejętności szczebli operacyjnych jest bardzo trudny do zrealizowania.

Zdaniem 100% badanych nauczycieli i słuchaczy, również zróżnicowania wymaga kształcenie słuchaczy w zakresie prowadzenia gospodarki kwatermistrzowskiej na poszczególnych szczeblach dowodzenia w czasie pokoju. Z badań bowiem wynika, że 95%[2] absolwentów ASG kierunku ogólnokwatermistrzowskiego obejmuje stanowisko kwatermistrza oddziału.

Również z wadliwej budowy aktualnych celów przedmiotu wynikał fakt, że znalazł się wśród nich cel, który realizuje inna katedra.[3]

3. Cele szkoleniowe zajęć przewyższają możliwości ich pełnego zrealizowania w aktualnych limitach czasu programowego.[4]

4. Analizując historycznie cele kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego stwierdzono, że z upływem lat coraz bardziej eksponowane są cele praktyczne, a coraz mniej poznawcze i wychowawcze.

1/ Podstawowe założenia procesu kształcenia słuchaczy ASG WP, Warszawa 1985, s. 19.

2/ W Departamencie Kadr MON zbadano do jakich jednostek wojskowych skierowano absolwentów w latach 1986-1989.

3/ Cel ten brzmi: "znać system mobilizacyjnego rozwinięcia tyłów oddziałów, związków taktycznych i operacyjnych" - por. Program zakresowy Wydziału Wojsk Lądowych. ASG, Warszawa 1986, s.65.
Faktycznie cel ten realizuje Katedra Organizacji i Mobilizacji wojsk - por., tamże s. 95./

4/ Wszyscy badani nauczyciele KTT stwierdzili, że czas trwania poszczególnych zajęć nie zapewnia pełnej realizacji celów kształcenia /z wyjątkiem ćwiczeń dowódczo-sztabowych/.

1.1. Cele poznawcze

Cele kształcenia wyrażane są w trojaki sposób.
W tradycyjnym ujęciu przedstawia się charakterystykę jednego lub więcej celów bez ich klasyfikacji.
Klasyfikacja o charakterze opisowym jest drugim, bardziej systematycznym sposobem prezentowania celów, dość szeroko stosowanym w literaturze pedagogicznej. Obejmuje ona zestawienia celów, ułatwiające osobom odpowiedzialnym za działalność dydaktyczną orientację w tym, do czego ma ona zmierzać, lecz nie stanowi wystarczającego układu odniesienia do mierzenia jej wyników.
Sposób trzeci zyskujący coraz większą popularność polega na opracowywaniu szczegółowych taksonomii[1] celów kształceniam. Ujęcie taksonomiczne zmierza do ścisłego, kompletnego i rozłącznego ujęcia celów kształcenia z założeniem, że poszczególne pozycje taksonomiczne mogą stać się przedmiotem pomiaru. Pozycje te ujmuje się funkcjonalnie, bądź ze względu na wyniki końcowe.

Szczególny rozgłos zdobyła na świecie taksonomia opracowana przez zespół uczonych pod kierunkiem Benijamina BLOOMA. Obok niej powstały na Zachodzie taksonomie Joya GUILFORDA, Roberta GAGNEGO i kilka innych.

Ze współczesnych taksonomii radzieckich bardziej znane są: Piotra GALPIERINA i Aleksieja MATIUSZKINA.

Z polskich autorów sprawom taksonomii najwięcej uwagi poświęcili: Czesław NOSAL i Marian OBARA.

Skrótowy rejestr wybranych taksonomii dziedziny poznawczej w ich ogólnym zestawieniu przedstawiono w tabeli nr 1.

---

[1] Taksonomia /gr.-taksis - układ, porządek, nomos-prawo/, względnie ścisły zespół zasad jakiejś klasyfikacji i opis wyodrębnionych jej członów; termin stosowany m.in. do określenia klasyfikacji celów kształcenia i wychowania. Definicja wg W.Okonia zamieszczona w "Słowniku pedagogicznym". Warszawa 1984, s. 309.

Tabela nr 1. Taksonomie celów kształcenia w dziedzinie poznawczej [1]

Autor	Kategorie taksonomiczne					
BLOOM	wiedza	zrozumienie	zastosowanie	analiza	synteza	ocena
GUILFORD	1.poznanie 2.pamięć	4.wytwarzanie konwengercyjne			3.wytwarzanie dywergencyjne	6.ocena
Mc GUIRE	1.wiedza	2.uogólnienie	3.rozwiązanie problemu zwykłego	4.rozwiązanie problemu niecodziennego	6.synteza	6.ocena
D'HAINAUT	1.powtórzenie	2.konceptualizacje	3.zastosowanie reguł	-	4.myślenie dywergencyjne	6.rozwiązanie problemu
VANDEVELDE	1.wiedza	2.rozumienie	3.zastosowanie	4.analiza	5.wytwarzanie	6.ocena

W tabeli zwaraca uwagę fakt uwzględnienia w kilku taksonomiach rozwiązywania problemów. Najdalej w tym kierunku poszedł GUILFORD. Wyróżnia on wytwarzanie konwergencyjne, gdy chodzi o problemy z jednym rozwiązaniem oraz wytwarzanie dywergencyjne, które przebiega w sytuacjach,które prowadzą do wielu możliwych rozwiązań.

W tym miejscu warto zauważyć, że w ASG przedmioty nauczania zwane ogólnie "taktyczno-operacyjnymi" zawierają wyłącznie problemy, których rozwiązanie wymaga umiejętności myślenia dywergencyjnego. Zwrócił na to uwagę Rudolf SZNAJDER w publikacji nt."Rozwiązywanie problemów taktycznych w procesie dydaktycznym ASG WP".[2] Znajdujemy tam również interesujący opis i wyjaśnienie procesu poznawczego, który zdaniem autora przebiega w trzech fazach: 1/zrozumienie, 2/zapamiętanie, 3/twórcze myślenie.

1/ W.Okoń. Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej. Warszawa 1987, s.84.

2/ R.Sznajder. Rozwiązywanie problemów taktycznych w procesie dydaktycznym ASG WP. ASG, Warszawa 1988, s. 23.

Poglądy te ściśle korespondują z treścią tabeli nr 1 i znamionują nowe tendencje we współczesnej dydaktyce - również wojskowej.

Podejście takie zostało również przyjęte do określenia poznawczych celów kształcenia specjalistycznego słuchaczy ASG WP kierunku ogólnokwatermistrzowskiego.
Zostały one jednak zapisane w formie tradycyjnej, ułatwiającej wprowadzenie ich do układu celów kształcenia przyjętego w dokumentach procesu dydaktycznego Wydziału Wojsk Lądowych ASG WP.

Proponuje się zatem przyjęcie następujących celów poznawczych kształcenia specjalistycznego słuchaczy ASG kierunku ogólnokwatermistrzowskiego:

1. Słuchacze powinni znać:

a/ rolę, miejsce i zadania tyłów we współczesnej walce i operacji oraz tendencje rozwojowe;

b/ struktury organizacyjne, wyposażenie, możliwości i zasady działania tyłów taktycznych;

c/ zasady organizacji zabezpieczenia tyłowego wojsk i tyłów w czasie: mobilizacyjnego rozwinięcia, marszu, w obronie i w natarciu; rozumieć je i znać ich zastosowanie oraz umieć ocenić wypracowaną decyzję zabezpieczenia tyłowego wojsk ze względu na założone cele walki;

d/ metody i treść pracy kwatermistrza określonego szczebla dowodzenia w okresie przygotowywania walki oraz w czasie jej trwania, rozumieć je i znać ich zastosowanie;

e/ zasady wykorzystania infrastruktury terenowej do zabezpieczenia tyłowego wojsk;

f/ strukturę organizacyjną i zasady działania kwatermistrzostwa pułku w okresie pokoju;

g/ zakres, treść i tendencje rozwojowe metodyki szkolenia taktyczno-tyłowego;

h/ zasady planowania, organizowania i realizowania szkolenia taktyczno-tyłowego, rozumieć je i znać ich zastosowanie oraz umieć ocenić efekty szkolenia tyłów ze względu na założone cele;

i/ metodykę opracowania prac kursowych i dyplomowych oraz rozumieć ją.

2. Słuchacze powinni zapoznać się z:

a/ strukturą organizacyjną, wyposażeniem, możliwościami i zasadami działania tyłów operacyjnych;

b/ zasadami organizacji zabezpieczenia tyłowego armii w operacji oraz dokumentacją planistyczną i dowodzenia tyłami armii;

c/ systemem zabezpieczenia logistycznego wojsk głównych państw NATO;

d/ wnioskami i doświadczeniami dotyczącymi zabezpieczenia tyłowego wojsk we współczesnych konfliktach zbrojnych oraz w ćwiczeniach;

e/ strukturą organizacyjną i zasadami działania gospodarczego kwatermistrzostwa dywizji i okręgu wojskowego w okresie pokoju;

f/ zasadami planowania oraz prowadzenia taktyczno-tyłowych ćwiczeń:metodycznych, pokazowych, inspekcyjnych i doświadczylnych.

1.2. Cele praktyczne

Uzyskanie przez słuchaczy określonej wiedzy, to jest wiadomości o faktach, pojęciach, zasadach, metodach i zjawiskach łącznie ze zrozumieniem istoty zachodzących związków między nimi - stanowią podstawę umożliwiającą przejście do kolejnego etapu kształcenia jakimjest nabywanie umiejętności i nawyków[1/] stosowania tej wiedzy w działaniu. Działanie odybwa się w dwu zasadniczych płaszczyznach: umysłowej i wykonawczej.
W płaszczyźnie umysłowej przebiega przygotowanie do działania pod kątem określenia celu, znalezienia spośród wielu możliwości osiągnięcia celu, takiego układu środków /rozwiązania/, który nam najlepiej odpowiada ze względu na czas, łatwość przeprowadzenia działań, a czasami i ze względu na możliwości ich wykonania, wynikające z istniejącej wiedzy lub rozporządzanych środków materiałowych, technicznych itp.

1/ Nawiązując do poglądów Z.Pietrasińskiego - umiejętność jest to nabyta gotowość rozwiązywania zadań określonego typu wymagających dostosowywania sposobu działania do zmieniających się warunków lub szczegółowych cech działania. Natomiast pojęcie nawyku łączy się z wykonywaniem czynności, które mają charakter stosunkowo najdokładniej powtarzających się wyuczonych działań. Por.Z.Pietrasiński. Sztuka uczenia się. Warszawa 1960, s.141-192. W działalności dowódczej i sztabowej przeważają umiejętności, niemniej istnieje liczna sfera, w której dominują nawyki,np.organizowanie pracy podległych zespołów, opracowywanie dokumentów.

Drugą płaszczyznę stanowi wykonawstwo. Zanim jednak działanie z płaszczyzny umysłowej przejdzie w płaszczyznę wykonawstwa, musi pokonać etap pośredni - obejmujący utrwalanie wyników działania umysłowego w postaci planów, kalkulacji, zarządzeń wykonawczych itp.

Obydwu płaszczyznom działalności powinny odpowiadać właściwe im umiejętności: umysłowe i praktyczne.

Odpowiadający tym umiejętnościom układ celów kształcenia specjalistycznego słuchaczy ASG kierunku ogólnokwatermistrzowskiego autor proponuje na str. 29. Przy precyzowaniu tych celów uwzględniano najnowsze taksonomie opracowane przez współczesnych dydaktyków /tabela 2/, chociaż wydaje się, że w szerszym zakresie można je wykorzystać do określania celów poszczególnych zajęć - w czasie kształtowania określonych /konkretnych/ umiejętności.

Tabela nr 2. Taksonomie celów kształcenia w dziedzinie sensomotorycznej [1/]

Autor	Kategorie taksonomiczne				
SIMPSON	1.percepcja	2.dyspozycja	3.działanie kierowanie	4.automatyzacja	5.działanie kompleksowe
DAVE			1.naśladownictwo 2.manipulacja	3.precyzja 4.koordynacja	5.powstanie "drugiej natury"/automatyzacja
BALDWIN	1.percepcja	2.nastawienie	3.działanie kierowane	4.mechanizm	5.działanie kompleksowe
BRUNER		1.zamiar		2.sprzężenie zwrotne	3.modele działania

Z czterech taksonomii przedstawionych w tabeli, dwie - SIMPSONA i BALDWINA - minimalnie różnią się między sobą. Pierwszym etapem procesu działania jest w nich pobudzenie zmysłowe, prowadzące w drugim etapie nastawienia umysłowego i emocjonalnego, a w trzecim do działania pod czyimś kierunkiem. Czwarty etap to już pewna automatyzacja działań umożliwiająca w stadium końcowym działania kompleksowe.

1/ W.Okoń. Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej, Warszawa 1987, s. 87.

DAVE pomija dwa pierwsze etapy, a w dalszych zaś kładzie nacisk na naśladownictwo jako punkt wyjścia i powstawania przyzwyczajenia jako "drugiej natury" człowieka.

W modelu BRUNERA nie ma również percepcji, działanie rozpoczyna się od wyboru modelu /zamiaru/, a następnie poprzez sprzężenie zwrotne wewnętrzne /w systemie nerwowym/, a po nim sprzężenie informacyjne i sprzężenie w działaniu prowadzi do pełnej koordynacji w kompleksowym działaniu /modele działania/.

Wynikającą z tych taksonomii hierarchię celów w zakresie kształtowania umiejętności uznają również dydaktycy polscy.[1/]

Wzrost efektywności w kształtowaniu umiejętności słuchaczy w ASG WP przy zachowaniu takiej kolejności realizacji celów wykazał w rozprawie doktorskiej Józef ŁAZAREK.[2/] Jego wnioski w tym zakresie są już wprowadzone do praktyki dydaktycznej przez Katedrę Taktyki Ogólnej ASG WP.

Uwzględniając wymagany zakres umiejętności na przyszłych stanowiskach służbowych oraz metodyczne zalecenia współczesnych dydaktyków - proponuje się następujące cele praktyczne kształcenia specjalistycznego słuchaczy ASG kierunku ogólnokwatermistrzowskiego. Powinni oni umieć:

a/ podejmować i ogłaszać decyzję o organizacji zabezpieczenia tyłowego pułku i dywizji w walce;

b/ zorganizować pracę tyłów pułku i dywizji, dowodzenie nimi oraz współpracę ze sztabem, szefami rodzajów wojsk i służb i pododdziałami /oddziałami/;

c/ opracować dokumenty zabezpieczenia tyłowego wojsk nauczanego szczebla organizacyjnego;

d/ opracować trening sztabowy, ćwiczenie dowódczo-sztabowe i ćwiczenie z wojskami dla tyłów pułku i dywizji;

e/ opracować pracę kursową i dyplomową w formie rozprawy teoretycznej i ćwiczenia;

f/ kierować kwatermistrzostwem oddziału gospodarczego.

1/ Por.W.Okoń. Słownik pedagogiczny, Warszawa 1984, s. 329.

2/ J.Łazarek.Doskonalenie metodyki prowadzenia ćwiczeń grupowych z taktyki ogólnej ze słuchaczami I Kursu ASG WP, ASG, Warszawa 1985. Rozprawa doktorska. Część I, s. 26-27.

1.3. Cele wychowawcze

Podstawową zasadą działalności ASG WP jest jedność nauczania i wychowania słuchaczy. Jest ona realizowana przez wszystkich nauczycieli akademickich, zarówno w czasie programowych zajęć dydaktycznych, jak i w czasie pozalekcyjnym.[1/]

Cele poznawcze i praktyczne stanowią rzeczową stronę kształcenia, która wiąże się z poznaniem obiektywnej rzeczywistości i nabywaniem sprawności pozwalających brać udział w jej kształtowaniu.

Druga strona kształcenia - osobowościowa, wiąże się z poznawaniem samego siebie, kształtowaniem motywacji i zainteresowań oraz nabywaniem sprawności sprzyjających samokształceniu.

W harmonijnym procesie kształcenia obie strony są ze sobą integralnie związane, zlekceważenie jednej z nich odbija się niekorzystnie na drugiej.

Ta jedność celów w kształceniu powoduje, że w każdym zajęciu oprócz celów poznawczych lub praktycznych - należy realizować cele wychowawcze.

Spośród wielu klasyfikacji dotyczących celów wychowawczych, które spotykamy w literaturze pedagogicznej - najbardziej swym zakresem i treścią odpowiadającą celom kształcenia specjalistycznego słuchaczy ASG, jest zaproponowana przez Wincentego OKONIA.

Obejmuje ona:

a/ rozwinięcie specjalnych uzdolnień, ważnych dla wykonywania danego zawodu /specjalności - przyp. J.U./;

b/ rozwinięcie potrzeb, motywów i zainteresowań związanych z danym zawodem w celu osiągnięcia identyfikacji zawodowej /specjalistycznej - przyp.J.U./;

c/ wdrożenie do ciągłego doskonalenia kwalifikacji zawodowych poprzez samokształcenie.[2/]

1/ Trzyletni program wychowania słuchaczy ASG WP im.gen.broni K. Swierczewskiego, ASG WP, Warszawa 1988, s. 3.

2/ W.Okoń. Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej, PWN, Warszawa 1987, s. 81.

W celu podkreślenia jak wiele jest do zrobienia w ASG WP w zakresie poprawnego określania celów wychowawczych przedstawione zostaną aktualnie obowiązujące w tym zakresie cele kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego.[1/]

Należy kształtować i rozwijać:

- zdolność logicznego myślenia oraz jasnego i zwięzłego formułowania zdań;
- nawyki pracy sztabowej /kultury sztabowej/.

Ta ilość celów jak również ich zakres są daleko niewystarczające w odniesieniu do zadań, jakie spoczywają na ASG WP.[2/] Dano temu wyraz opracowując w 1988 r. trzyletni program wychowania słuchaczy, który po omówieniu na posiedzeniu Rady Naukowej ASG WP w dniu 16 grudnia 1988 r. - został wprowadzony do realizacji od 1989 r.

Uwzględniając zawarte w nim zalecenia oraz wyniki przeprowadzonych badań proponuje się w zakresie kształcenia specjalistycznego słuchaczy ASG kierunku ogólnokwatermistrzowskiego niżej wymienione cele wychowawcze:

W czasie studiów ukształtować i rozwinąć:

a/ zdolności obserwacyjne i logicznego myślenia;

b/ zdolności twórcze oraz wyobraźnię taktyczno-tyłową;

c/ zdolności kierownicze - szczególnie w zakresie kształtowania zespołowego wysiłku w realizacji zadań zabezpieczenia tyłowego wojsk;

d/ zdyscyplinowanie, poczucie odpowiedzialności za skutki podejmowanych decyzji oraz odwagę intelektualną;

e/ potrzeby oraz zainteresowania pełnym i terminowym zabezpieczeniem tyłowym wojsk oraz zorganizowaniem dogodnych warunków do pracy tyłów;

f/ potrzeby, motywy i umiejętności samokształcenia specjalistycznego.

1/ Program zakresowy Wydziału Wojsk Lądowych ASG WP, ASG, Warszawa 1986, s. 65.

2/ Por. Podstawowe założenia procesu. kształcenia słuchaczy ASG WP, Warszawa 1985, s. 13.

1.4. Hierarchizacja celów kształcenia

Przedstawione w poprzednich podrozdziałach ogólne cele kształcenia specjalistycznego słuchaczy stanowią podstawę do określenia celów szczegółowych, które należy osiągnąć w okresie poszczególnych lat studiów.

Ponieważ w ASG WP poszczególne lata studiów przeznacza się na nauczanie tematyki określonych szczebli organizacyjnych wojsk, przeto uszczegółowienie ogólnych celów kształcenia specjalistycznego polega na zawężeniu ich zakresu do problemów tyłowych pułku, dywizji lub armii.

Poszczególne cele ogólne kształcenia specjalistycznego, przedstawione jako propozycje określono z taką dokładnością, że nie ma potrzeby ich rozwijania w tym miejscu. Natomiast wyniki badań wskazują na konieczność szerszego omówienia celów kształcenia znajdujących się na najniższym szczeblu hierarchii. Są to cele kształcenia poszczególnych zajęć. Ich układ powinien stwarzać możliwości etapowego, czyli krok po kroku, realizowania celów danego kursu /roku/, a poprzez to celów ogólnych przedmiotu. Cele te powinny być określone jednoznacznie i na tyle precyzyjnie, aby można było kontrolować ich realizację. Zaleca się formułowanie ich w kategoriach zadań,[1/] które powinny być wykonane przez nauczyciela.

Z dobrze sformułowanych celów zajęcia /cyklu zajęć/ powinno jasno wynikać: z czym słuchacz ma być zapoznany informacyjnie /ogólnie/, co powinien wiedzieć; co umieć wykonać, co powinno być utrwalone, co doskonalone, co sprawdzone oraz jakie cechy osobowe słuchaczy należy szczególnie rozwinąć.

Obok celów kształcenia, które zostały już wymienione i omówione, nauczyciele formułują jeszcze bardziej szczegółowe cele "od siebie".[2/] Wynikają one ze znajomości stopnia przygotowania słuchaczy do studiów w ASG WP, wniosków z odbytych wcześniej zajęć , potrzeb indywidualizacji kształcenia itp.

1/ Por.K.Denek. Pomiar efektywności kształcenia w szkole wyższej, Warszawa 1980, s. 80.

2/ Z przeprowadzonych badań wynika, że robi to 30% ankietowanych.

Z przeprowadzonych obserwacji wynika, że nauczyciele, którzy przygotowując się do zajęć określają cele "od siebie" - tzn. odpowiadają sobie na pytanie: jak zrealizować cele zajęcia w konkretnej grupie szkoleniowej ? - osiągają lepsze wyniki w kształceniu słuchaczy, zajęcia prowadzą pewnie oraz znacznie łatwiej nawiązują kontakt ze słuchaczami.

W czasie badanych zajęć zaobserwowano również, że bardzo duże znaczenia dla emocjonalnego angażowania się słuchaczy ma uświadomienie im celów kształcenia, lecz nie w formie, np. "Celem zajęć jest zapoznanie Ob.Oficerów z organizacją zabezpieczenia logistycznego wojsk głównych państw NATO", natomiast poprzez pobudzenie słuchaczy do określenia przez nich samych: kiedy, w jakich warunkach /sytuacjach/ ta wiedza może być im potrzebna i co w wyniku jej posiadania mogą osiągnąć ?

Systematyczne motywowanie słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego ma tym większe znaczenie, że dla znacznej ich części[1/] proces kształcenia w ASG WP jest jednocześnie przekwalifikowaniem /zmianą specjalności/.

WNIOSKI OGOLNE

1. Wyniki przeprowadzonych badań potwierdzają hipotezę roboczą wykazując możliwości podniesienia poziomu kształcenia słuchaczy poprzez precyzyjne określenie celów oraz właściwą ich hierarchizację.

2. Cele kształcenia specjalistycznego słuchaczy ASG WP kierunku ogólnokwatermistrzowskiego wymagają nowego opracowania - propozycje w tym zakresie zawarte w podrozdziałach: 1.1, 1.2, 1.3 wytyczają następujące główne kierunki zmian:
   a/ określenie celów kształcenia z większą precyzją i z uwzględnieniem w szerszym zakresie zadań oczekujących słuchaczy po ukończeniu ASG WP;

1/ Spośród przyjętych na studia w latach 1985-1989 dotyczyło to 62%.

b/ opracowanie szczegółowych taksonomii celów poznawczych, praktycznych i wychowawczych, umożliwiających dokonywanie pomiaru wyników kształcenia na dowolnym jego etapie;

c/ dokonanie hierarchizacji celów kształcenia /do celów zajęcia włącznie/ umożliwiającej ukierunkowanie pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczycieli.

2. TREŚCI KSZTAŁCENIA SPECJALISTYCZNEGO SŁUCHACZY KIERUNKU OGÓLNOKWATERMISTRZOWSKIEGO

Treści kształcenia stają się we współczesnej dydaktyce problemem coraz większej wagi i zajmują w literaturze pedagogicznej szczególne miejsce. Wzrost zainteresowań tą problematyką, wynika z dotychczasowego stanu wiedzy przedmiotowej i ciągle dodawanej, dzięki szybkiemu rozwojowi nauki i techniki, oraz ograniczonej możliwości opanowania jej przez człowieka. Szkolnictwo stanęło więc przed problemem racjonalnej selekcji tych treści oraz ich unowocześnienia. Obecnie problemem jest nie tylko odpowiedź na pytanie o to czego nauczać, lecz także czego nie nauczać.

W literaturze pedagogicznej treściami kształcenia określa się taki system wzajemnie ze sobą powiązanych wiadomości, umiejętności, nawyków, doświadczeń i oceniająco-emocjonalnego stosunku do świata, których poznanie i opanowanie gwarantuje wszechstronne przygotowanie żołnierzy do skutecznego działania w warunkach pokojowych, jak też w złożonych sytuacjach współczesnego pola walki[1/].

W procesie studiów należy więc przekazać słuchaczom nie tylko wiedzę o charakterze teoretycznym, ale również przygotować ich do działalności praktycznej.

Treści kształcenia są więc wiodącym ogniwem procesu studiów, określają koncepcję programową, stanowiącą najważniejszy składnik każdego podręcznika akademickiego, decydują o jakości przekazu ustnego nauczycieli, wywierają determinujący wpływ na dobór metod, form i środków nauczania.

Analizę treści kształcenia specjalistycznego przeprowadzono stosując następujące metody badawcze:

1/ metodę analizy dokumentów dydaktycznych i literatury pedagogicznej;
2/ metodę badania opinii;
3/ metodę porównań;
4/ metodę obserwacji.

1/ J.Bogusz. Dydaktyka wojskowa. Warszawa 1983, s.78.

Pierwszą z wymienionych metod zbadano dokumenty zawierające tematy i zagadnienia szkoleniowe oraz pełne treści poszczególnych zajęć specjalistycznych[1]. Ponadto metoda ta była pomocna przy określaniu na podstawie literatury pedagogicznej, kryterium metodycznego doboru treści kształcenia specjalistycznego. Wnioski z analizy literatury nadały także kierunek poszukiwaniom w zakresie doboru treści wynikających z celów wychowawczych kształcenia.

Drugą metodą zbadano - przy pomocy: rozmów i wywiadów oraz ankiet opinie słuchaczy, nauczycieli KTT oraz przedstawicieli Głównego Kwatermistrzostwa WP i Inspekcji Sił Zbrojnych - o aktualnych treściach kształcenia słuchaczy oraz wiedzy i umiejętnościach absolwentów.

Trzecia metoda posłużyła do porównań treści kształcenia specjalistycznego w szerokim horyzoncie czasowym, tj. od 1956 r. do 1989 r. oraz do porównań wyników badań prowadzonych wcześniej[2] z aktualnymi.

Metodę zastosowano również do porównania czasu trwania zajęć z "taktyki ogólnej" i "tyłów wojsk lądowych" na wybranych kierunkach studiów na Wydziale Wojsk Lądowych ASG WP.

Metodą obserwacji biernej i uczestniczącej posługiwano się w czasie zajęć ze słuchaczami kierunku ogólnokwatermistrzowskiego odbywających się w uczelni, terenie i jednostkach wojskowych. Wyniki tych obserwacji wzbogaciły materiał uzyskany innymi metodami badawczymi oraz służyły do jego weryfikacji.

Z przeprowadzonych badań wynika, że poprawne określenie treści kształcenia danego przedmiotu wymaga znajomości nie tylko pełnego zakresu i struktury wiedzy, i umiejętności, które on obejmuje oraz uwarunkowań procesu kształcenia w danej uczelni, ale również zasad dydaktycznych ich doboru.

1/ Są to: plany studiów, programy nauczania, opracowania metodyczne zajęć, wykazy zagadnień do seminariów i repetycji oraz podręczniki i skrypty.

2/ Badania takie KTT prowadziła w 1976 r. - wyniki opublikowano w: Ocena stopnia wykształcenia absolwentów służb tyłowych z punktu widzenia ich sprawnej działalności w jednostkach wojskowych. KTT Warszawa 1979; oraz Instytut Dydaktyki Wojskowej w 1980 r. - wyniki opublikowano w: Skuteczność studiów w ASG WP w świetle opinii słuchaczy. IDW. Warszawa 1980; i w 1979 r. - wyniki opublikowano w: Materiał z badań opinii absolwentów promocji 1979 r. o studiach w ASG WP. IDW. Warszawa 1979 r.

2.1. Ogólne zasady doboru treści kształcenia

Z przeprowadzonej analizy literatury pedagogicznej wynika, że poszczególni autorzy podają różną liczbę zasad dydaktycznych, a tylko nieliczni oddzielają wyraźnie zasady nauczania od zasad doboru treści nauczania[1/].

Spośród dydaktyków wojskowych, precyzją sformułowania w tym względzie, wyróżnia się Jan BOGUSZ, którego zasady doboru treści nauczania[2/] poddano w pracy analizie z punktu widzenia wykorzystania ich do oceny aktualnych treści kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego oraz do zgłoszenia wynikających z nich propozycji ich udoskonalenia.

Z a s a d a c e l o w o ś c i w praktyce wyraża się w doborze takich treści kształcenia, które pozwolą przygotować słuchacza do określonej roli.

Absolwenci kierunku ogólnokwatermistrzowskiego Akademii Sztabu Generalnego WP powinni, bezpośrednio po ukończeniu studiów, właściwie wykonywać obowiązki: zastępcy dowódcy - kwatermistrza oddziału /równorzędnego/ lub zastępcy kwatermistrza związku taktycznego lub oficera kwatermistrzostwa związku operacyjnego, a także dowódcy oddziału tyłowego, lub zastępcy dowódcy związku tyłowego.

Z a s a d a n a u k o w o ś c i wskazuje, że treści kształcenia należy tak dobierać aby słuchacze mogli odróżnić wiedzę potwierdzoną przez naukę od hipotetycznej oraz poznali dane zjawisko w rozwoju, tj. w ujęciu historycznym, diagnostycznym i prognostycznym. Stosując tę zasadę zwraca się uwagę na to aby poszczególne zagadnienia w programach stanowiły zwarty system /wiadomości i umiejętności/, z którego wynika naukowe ujęcie /drogą praktyki lub teorii/ przebiegu zjawisk.

Jest to szczególnie ważne w obecnych warunkach w odniesieniu do całego szkolnictwa wojskowego, przygotowującego żołnierzy do przyszłej wojny, której warunków i przebiegu nie sposób teraz określić z dokładnością nie hipotetyczną.

Z a s a d a j e d n o ś c i k s z t a ł c e n i a i w y c h o w a n i a. Postuluje konieczność ścisłego powiązania procesu dydaktycznego z wychowawczym. Oznacza to, że treści przedmiotów nauczania należy dobierać tak, ażeby osiągnąć wszystkie

1/ Por.: M. Godlewski. Pedagogika. Podręcznik akademicki. Warszawa 1974, s. 389.

założone cele kształcenia: poznawcze, praktyczne i wychowawcze.

Z a s a d a ł ą c z e n i a t e o r i i z praktyką mówi, że w kształceniu wojskowym elementem kierunkującym jest praktyka, dlatego treści kształcenia muszą jej odpowiadać /we właściwej proporcji do teorii/.

Znając strukturę procesu poznawczego[1/] można określić treści danego przedmiotu nauczania. Przebieg drogi poznania pozwala na dość dokładne określenie czasu przeznaczonego na opanowanie treści kształcenia. W zależności bowiem od celu kształcenia odpowiednio rozbudowuje się pewne zagadnienia lub je tylko sygnalizuje, tak aby stwarzały przesłanki dla właściwego opanowania całego materiału. Ponadto zasada ta wskazuje na potrzebę uwzględniania w treściach kształcenia najnowszych wniosków wynikających z praktyki /ćwiczeń, konfliktów zbrojnych/ oraz dostosowywania treści do aktualnych zadań wojsk i zabezpieczających je tyłów.

Z a s a d a s y s t e m a t y c z n o ś c i i s t o p n i o w a n i a t r u d n o ś c i wskazuje na potrzebę uwzględniania przy doborze treści możliwości poznawczych słuchaczy oraz przebiegu procesu poznawczego.

W warunkach Akademii Sztabu Generalnego w odniesieniu do kształcenia specjalistycznego przestrzeganie tej zasady ma znaczenie szczególne, wynika ono bowiem z faktu, że średnio ponad 50 % słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego wywodzi się z innych korpusów osobowych. Dlatego treści przedmiotu powinno się dobierać, ażeby w równej mierze, były możliwe do opanowania przez wszystkich słuchaczy, a ponadto, aby ich struktura wewnętrzna, logicznie uporządkowana, była stopniowym przechodzeniem od zagadnienia łatwiejszego do trudniejszego, od znanego do nieznanego.

Z a s a d a k o r e l a c j i wskazuje na potrzebę wiązania ze sobą różnych treści, które należą do jednego lub wielu przedmiotów, nie podważając przy tym samodzielności każdego z nich.

Sens zasady korelacji polega głównie na tym, żeby treści przedmiotów nauczania były nie "obok siebie", ale tworzyły zwarty system.

W doborze treści nauczania przedmiotu "tyły wojsk lądowych" zasada ta znajduje zastosowanie w następującym zakresie:

1/ Podrozdział 1.1.

- konkretne potrzeby wojsk rodzą problemy tyłowe, które należy rozwiązać, dlatego treści "taktyki ogólnej" i częściowo taktyki rodzajów wojsk powinny poprzedzać w określonym zakresie treści "tyłów wojsk lądowych", np. otrzymanie zadania bojowego i ogłoszenie zamiaru przez dowódcę poprzedza planowanie przez kwatermistrza zabezpieczenia tyłowego wojsk; otrzymanie zapotrzebowania na dowóz amunicji od zastępcy ds. technicznych poprzedza sporządzenie przez kwatermistrza planu dowozu środków materiałowych do wojsk itp.;

- treści przedmiotu "tyły wojsk lądowych" powinny być zgodne wewnętrznie - wyrazem tego jest taki układ poszczególnych problemów, w którym poprzedzające dają odpowiednią podbudowę następującym po nich, np. analiza zadania i ocena sytuacji tyłowej poprzedzają złożenie przez kwatermistrza meldunku danych do decyzji dowódcy, który zawiera propozycje decyji tyłowej; z kolei zatwierdzone propozycje są podstawą opracowania planu zabezpieczenia tyłowego wojsk i wydania rozkazu /zarządzenia/ tyłowego.

Treści przedmiotu nie mogą być jedynie zbiorem różnorodnych tematów, lecz powinny stanowić logiczną całość umożliwiającą realizację poszczególnych zadań dydaktycznych.

Z a s a d a k o n c e n t r a c j i[1/] wskazuje, że każdy przedmiot kierunkowy daje słuchaczowi określony zasób wiadomości i umiejętności. Powinny one stanowić zwarty system, składający się z różnorodnych tematów skupionych wokół określonego problemu. Dla sformułowania głównego problemu niezbędna jest świadomość głównego celu danego przedmiotu nauczania w przygotowaniu słuchaczy do określonej specjalności. A ponadto wiedza, jakie podstawowe wiadomości i umiejętności służą osiągnięciu głównego celu ? Dopiero po udzieleniu odpowiedzi na to pytanie i sformułowaniu, węzłowych zagadnień z niej wynikających powstaje potrzeba postawienia następnego pytania: jakie wiadomości i umiejętności są niezbędne dla poszerzenia i pogłębienia wiedzy i umiejętności wynikających z celu głównego ?

Uwzględniając fakt, że większość absolwentów obejmuje po studiach stanowiska kwatermistrzów oddziałów /równorzędnych/, należałoby w treściach kształcenia uwidocznić, poprzez odpowiedni ich dobór, sku-

1/ Por.W.Szczerba.Pedagogika wojskowa.Warszawa, 1966, s.409.

pienie wysiłu na przygotowaniu słuachaczy właśnie do jego objęcia.

2.2. Dobór treści kształcenia teoretycznego

Dobór treści kształcenia do szkół różnych typów, wynika głównie z charakteru zadań jakie mają wykonywać ich absolwenci. Jest to czynnik podstawowy, obok którego, w zależności od rodzaju uczelni, uwzględnia się inne, ulegające częstszym niż on zmianom. W kształceniu słuchaczy w ASG WP do czynników tych zalicza się:

1/ coraz wyższy poziom wiedzy kandydatów;
2/ rozwój taktyki i sztuki wojennej oraz technicznego sprzętu wojskowego;
3/ aktualną doktrynę wojenną państwa;
4/ warunki organizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego.

Proces dydaktyczno-wychowawczy realizowany przez specjalistyczne katedry i instytuty ASG WP określony jest wieloma ustaleniami ogólnymi, których celem jest jego uproszczenie i ujednolicenie w racjonalnie dopuszczalnym zakresie. Z punktu widzenia organizacyjnego jest to uzasadnione, jednak specyfika kształcenia na kierunku ogólnokwatermistrzowskim wymaga w stosunku do pozostałych specjalności uwzględnienia jego właściwości. Specyfika kierunku ogólnokwatermistrzowskiego wynika z przyjmowania na studia słuchaczy różnych /niekwatermistrzowskich/ specjalności oraz z istotnej różnicy pomiędzy zadaniami wykonywanymi przez kwatermistrza w czasie pokoju i wojny.

Z przeprowadzonych badań wynika, że 45 % słuchaczy, przyjętych na kierunek ogólnokwatermistrzowski w latach 1986-1988, pochodziło ze służb kwatermistrzowskich, lecz tylko 30 % było absolwentami WSOSK[1/], niespełna 20 % miało ukończone WKDO[2/].

1/ W sytuacji, gdy niewielu absolwentów WSOSK /specjalności żywnościowej, mundurowej i MPS/ kandyduje do ASG WP, należałoby rozważyć możliwość przyjmowania absolwentów specjalności finansowej. Argumentem za takim rozwiązaniem jest dobre ich przygotowanie do podejmowania decyzji gospodarczych.

2/ Na innych kierunkach studiów znacznie więcej słuchaczy ma ukończone WKDO, np. na kierunku ogólnowojskowym i WOPL - ok. 50 %, WRiA - ok. 70 %, WInż. - 100 %.

Taki stan zawodowy kandydatów powoduje, że wiele treści kształcenia, które dla absolwentów WSOSK stanowią przypomnienie i uaktualnienie wiadomości ze szkoły oficerskiej to dla większości słuchaczy grupy są to tematy nowe, które należałoby eksponować w szerszym wymiarze treści i czasu z zastosowaniem nieco innych form i metod kształcenia[1/].

Drugie ustalenie ogólne dotyczy przygotowania słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego do wykonywania zadań w czasie pokoju.

Powszechnie uważa się, że ASG WP przygotowuje tylko do wykonywania zadań w czasie wojny[2/]. Wynika to prawdopodobnie z faktu, że zakresy zadań dowódcy i szefów rodzajów wojsk są w obu przypadkach podobne. Jednak nieco inaczej jest z obowiązkami kwatermistrza. Jemu bowiem jest potrzebna szeroka wiedza ekonomiczna i znajomość zasad pokojowej gospodarki w oddziale i ZT, gdyż podejmuje codziennie decyzje gospodarcze o znacznym wymiarze finansowym. Tymczasem, na tematy kwatermistrzowskie w ramach przedmiotu "ekonomika wojskowa" przeznacza się jednakową ilość czasu dla słuchaczy wszystkich kierunków /18 godz.wykładów/.

Istotne zmiany, które zachodzą w systemie funkcjonowania przedsiębiorstw państwowych i społecznych oraz w całej gospodarce państwa już wpływają i będą nadal wpływać ekonomicznie na gospodarkę WP w tym i jednostek wojskowych, które muszą się dostosować do nowej sytuacji[3/].

1/ W większości WSO wiedza taktyczna obejmuje niższe szczeble taktyczne /pododdziały/ natomiast w WSOSK na poszczególne szczeble przeznacza się: bpzmot i niższe - 20 %; pułk - 60 %; dywizja - 20% czasu kształcenia w przedmiotach taktycznych.

2/ W "Podstawowych założeniach procesu kształcenia słuchaczy ASG WP", na str.10 jest napisane, że głównym celem kształcenia w ASG WP jest opanowanie przez słuchaczy wiedzy teoretycznej i umiejętności praktycznych do działalności "zarówno w czasie pokoju, jak i wojny!"

3/ O wynikającej z tego potrzebie pod-jęcia kształcenia słuchaczy ASG WP /kierunku ogólnowojskowego i ogólnokwatermistrzowskiego/ w tym zakresie mówił przedstawiciel Departamentu Finansów MON w czasie szkolenia ogólnoakademickiego w 1988 r. oraz Główny Kwatermistrz WP na spotkaniu z absolwentami 39 - tej promocji w dniu 14.07.1989 r.

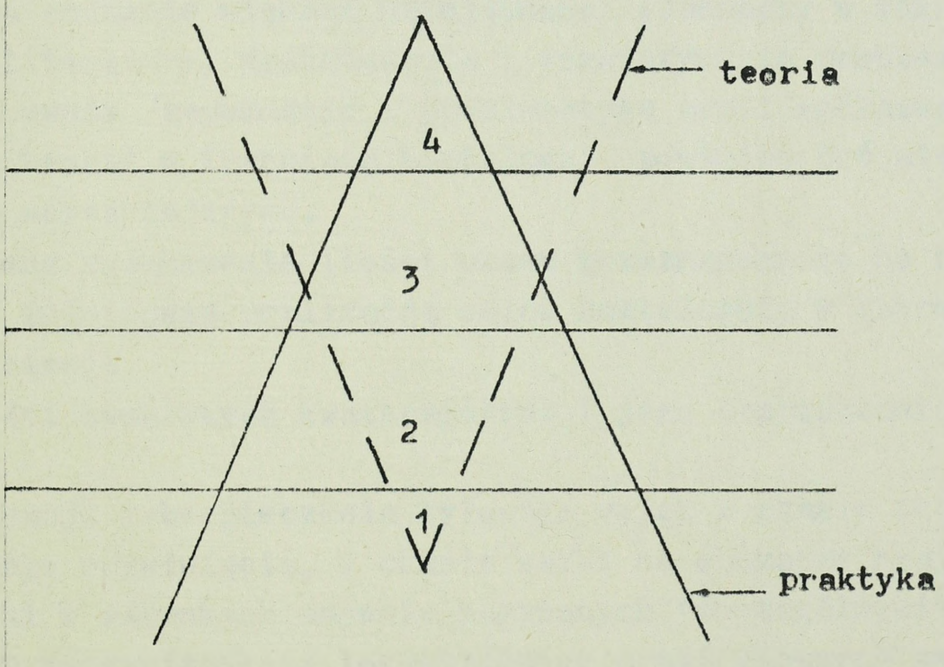
Wydaje się również, że rozszerzenie zakresu treści kształcenia potrzebnych w czasie pokoju stanowi wyraz realizacji doktryny obronnej państwa.

Specyfika kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego powoduje zatem potrzebę zwiększenia czasu na nie przeznaczonego. Konkretna jego wielkość wymaga wspólnych ustaleń kilku instytucji wojskowych, a przede wszystkim określenia nowych założeń programowych wynikających m.in. z reorganizacji uczelni.

Budzącym wiele kontrowersji[1/] jest również ustalenie, że na część teoretyczną nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych wydziela się ok. 30 %[2/] przewidzianego limitu czasu.

Z doświadczeń dydaktycznych wiadomo, że nauczanie czynności prostych wymaga więcej praktyki, a mniej teorii, natomiast pracy złożonej, którą znamionują procesy myślowe, a taką jest działalność absolwentów ASG WP - odwrotnie.

Potwierdzeniem tego jest charakterystyka poziomów kształcenia w wojsku przedstawiona graficznie przez Antoniego PARZYSZKA[3/].

Rys.nr 3. Kolejne poziomy w szkoleniu i kształceniu wojskowym

1/ Por.B.Szulc.Treści kształcenia jako główny determinant unowocześniania systemu dydaktyczno-wychowawczego ASG WP.Rozprawa habilitacyjna.Zeszyt naukowy nr 02/89.Dodatek.ASG WP 1989, s.273-274.

2/ Podstawowe założenia procesu kształcenia... Op.cit.s.22.

3/ A.Parzyszek.Kompleksowo-problemowy dobór treści kształcenia./w:/ Treści kształcenia w szkole wyższej.WAP.Warszawa 1983,s.124-126.

Stożek narysowany linią ciągłą obrazuje zakres praktyki, a linią przerywaną zakres teorii w kształceniu. Najwyżej /poziom 4/ jest zobrazowane kształcenie w akademiach wojskowych, w których wyraźnie zaznacza się przewaga teorii nad praktyką.

Przedstawione proporcje dotyczą ogółu treści kształcenia w uczelni. Wynika z nich, że teoria powinna zajmować ok. 75 % czasu studiów /obecnie w ASG WP - 40 %/. Oznaczałoby to konieczność zwiększenia udziału teorii w treściach kształcenia przedmiotów taktyczno-operacyjnych z obecnych 30 % do 40 %, a może nawet 45 %.

Z zestawienia przedstawionego w tabeli nr 3 wynika, że obecnie na teorię w przedmiocie "tyły wojsk lądowych" przeznacza się tylko 17 % czasu. Jest to o 13 % mniej w stosunku do aktualnych zaleceń oraz o wiele za mało wg. wskazań dydaktycznych i opinii badanych nauczycieli i słuchaczy, którzy za zwiększeniem udziału teorii w kształceniu wypowiedzieli się: 60 % badanych nauczycieli i 85 % słuchaczy.

Ponadto uzasadnione wydaje się większe zróżnicowanie udziału teorii w treściach poszczególnych lat studiów. Na trzecim roku, ze względu na znacznie większe umiejętności słuchaczy w zakresie studiowania literatury, dyskutowania i rozwiązywania problemów, oraz cel nauczania /zapoznanie z problematyką armii ogólnowejskowej/, udział teorii w treściach kształcenia powinien być większy niż w latach wcześniejszych.

Proponowane zwiększenie ilości czasu przeznaczonego na teorię umożliwiłoby pełniejszą realizację celów kształcenia w zakresie wiedzy dotyczącej:

- czynności osobistych kwatermistrza i jego bezpośrednich podwładnych;
- organizacji zabezpieczenia tyłowego wojsk w czasie ich mobilizacyjnego rozwinięcia, w czasie walki na obszarze kraju, w czasie walki w warunkach umownie nazywanych "szczególnymi";
- systemu zabezpieczenia logistycznego armii głównych państw NATO.

Nie wydaje się uzasadnione - w świetle wyników analizy przebiegu doskonalenia specjalistycznego i praktyk liniowych, proponowane przez wielu słuchaczy - zwiększenie czasu przeznaczonego na wiedzę dotyczącą gospodarki kwatermistrzowskiej w czasie

pokoju[1] /por.tabela nr 3/. Nie ulega jednak wątpliwości, że należałoby treści te rozszerzyć, wzbogacić i dostosować do aktualnych potrzeb, głównie w zakresie problematyki oddziału gospodarczego.

Obecnie w treściach kształcenia całkowicie brakuje tematów ogólnych. Wszystkie są związane z konkretnymi działaniami wojsk: natarciem, obroną i marszem.

Zabezpieczenie tyłowe wojsk lądowych jest nauką wojskową o bogatej teorii, która znajduje się w ciągłym rozwoju. Studia w ASG WP są więc właściwym miejscem do jej prezentowania, tym bardziej, że nie kto inny, jak absolwenci tej uczelni /w większości/ będą ją w przyszłości rozwijać.

Analiza tematyki zajęć oraz opracowań teoretycznych /bibliotecznych/ prowadzi do wniosku, że treści kształcenia dotyczą problemów "wczorajszych" i "dzisiejszych". Brakuje rozwiązania problemów wynikających z aktualnej obronnej doktryny wojennej oraz wprowadzania nowych rodzajów broni i sposobów walki. Spośród badanych słuchaczy 58 % odczuwa potrzebę rozszerzenia aktualnego zakresu wiedzy specjalistycznej.

2.3. Dobór treści kształcenia praktycznego

Treści praktyczne dotyczą wszelkich czynności, które powinien umieć wykonać kwatermistrz określonego szczebla w celu sprawnego pełnienia tej funkcji.

Z danych przedstawionych w tabeli nr 3 wynika,że w przedmiocie "tyły wojsk lądowych" treści praktyczne zdominowały kształcenie słuchaczy /83 % czasu/.

Tymczasem z protokołów ISZ wynika, że w czasie kontroli dwudziestu pułków i dywizji /wojsk lądowych/ w latach 1986-1987, tylko kwatermistrzostwa dwóch pułków i dwóch dywizji otrzymały oceny dobre.

Uwagi krytyczne, zawarte w tych protokołach w 85 % dotyczą praktycznej działalności tyłów w czasie ćwiczeń. Wynikające z tych kontroli wskazania do dalszego szkolenia Szef Inspekcji Sił Zbrojnych sformułował na dorocznej odprawie kwatermistrzowskiej 4 listopada 1988 r. następująco:"doskonalenia wymaga organizowanie i prowadzenie rekonesansu kwatermistrzowskiego oraz dowodzenie tyłami, a w tym rozkazodawstwo, precyzowanie zadań, organizowanie współdzia-

1/ Uzasadnienie tezy stanowi duża ilość czasu przeznaczona na te treści - 522 godz./co stanowi 48%-tabela 3/ oraz możliwości lepszego jego wykorzystania, które przedstawiono w podrozdziale 3.1.

Tabela nr 3. Zestawienie ilości czasu przeznaczonego na treści kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego[1/]

Zakres treści kształcenia	Działalność kwatermistrza										
	w czasie wojny[2/]							w czasie pokoju[3/]			
	Natarcie	Obrona	Inne	Teoria	Praktyka		Razem	Teoria	Praktyka	Razem	Ogółem
Szczebel organizacyjny wojsk					Przygotowanie walki	Prowadzenie walki					
Pułk	120	54	32	32	134	40	206	89	156	245	451
Dywizja	119	60	29	34	142	32	208	90	178	268	476
Armia	98	40	4	25	83	34	142	9	-	9	151
Front	2	-	2	2	2	-	4	-	-	-	4
Razem	339	154	67	93	361	106	560	188	334	522	1082

1/ W zestawieniu, w porównaniu z załącznikiem nr 1, nie uwzględniono czasu przeznaczonego na pisanie pracy dyplomowej wynoszącego 144 godz.

2/ Treści te ujęte są w programach z przedmiotu "tyły wojsk lądowych".

3/ Treści te ujęte są w programach przedmiotów: "Metodyka szkolenia taktyczno-operacyjnego" i "Ekonomika wojskowa" oraz obejmują doskonalenie specjalistyczne i praktykę liniową w jednostkach wojskowych.

łania, opracowywanie dokumentów planistycznych"[1/].

O tym, że małoefektywne w tym zakresie jest kształcenie praktyczne nie tylko słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego, świadczy jedno z zadań dydaktycznych postawionych przez Komendanta ASG WP do realizacji w roku akademickim 1987 - 1988. Brzmi ono następująco: "Nadać wysoką rangę pracy w polu, zwracając szczególną uwagę na planowanie, organizowanie i prowadzenie rekonesansu oraz współdziałania, a także stawianiu zadań bojowych"[2/].

Wyjątkowo zbieżne, odnośnie tej problematyki, są opinie nauczycieli KTT, którzy uważają, że słuchacze najsłabiej opanowują:

- umiejętność stawiania zadań /100 % badanych/;
- umiejętność współdziałania /90 % badanych/.

Sami słuchacze wypowiadają się podobnie, choć nie tak jednoznacznie. Za najsłabiej opanowane uważają:

- umiejętność współdziałania - /70 % badanych/;
- umiejętność opracowywania dokumentów /22 % badanych/;
- umiejętność stawiania zadań /16 % badanych/.

Większość umiejętności słabo opanowanych przez słuchaczy /i absolwentów/ dotyczy działalności kwatermistrza w czasie prowadzenia walki. Z danych zawartych w tabeli nr 3 wynika, że treści te zajmują tylko 23 % czasu kształcenia praktycznego. Opinie badanych - dotyczące optymalnego, ich zdaniem, udziału tych treści w kształceniu praktycznym - są następujące:

- oficerowie GT.Kwat.WP	- 50 % czasu;
- nauczyciele akademiccy:	- 40 % czasu /80%badanych/;
	- 50 % czasu /20% badanych/;
- słuchacze:	- 40 % czasu /17 % badanych/;
	- 50 % czasu /22 % badanych/;
	- 60 % czasu /30 % badanych/;
	- 70 % czasu /31 % badanych/.

1/ A.Golik. Kierunki działań szkoleniowych i gospodarczych wymagają ciągłego doskonalenia. Przegląd Kwatermistrzowski, z.1/89, s.17-18.

2/ Podsumowanie działalności ASG WP w roku akademickim 1986-1987 oraz zadania na rok akademicki 1987-1988, ASG WP. Warszawa, wrzesień 1987, s.11.

Uwzględniając te opinie oraz fakt, że dowodzenia słuchacze uczą się również w czasie zajęć z innych przedmiotów, jak również tendencje wynikające z doktryny obronnej - uzasadniony wydaje się udział treści dotyczących prowadzenia walki /w jej dynamice/ na poziomie 40 - 50 % czasu kształcenia praktycznego.

Oficerowie GT.Kwat.WP zwrócili również uwagę na potrzebę różnicowania tych proporcji na poszczególnych latach studiów. Im wyższy szczebel organizacyjny wojska, tym więcej czasu należałoby przeznaczyć na planowanie i organizowanie, a mniej na dynamikę walki.

W tej sytuacji rodzą się pytania: o zakres tych treści oraz ich miejsce w procesie dydaktycznym.

Działalność kwatermistrza w czasie walki w głównej mierze obejmuje współpracę z: szefami rodzajów wojsk, oficerami TSD i jednostkami tyłowymi. Istota dowodzenia zawarta jest w ciągłym zbieraniu wiarygodnych informacji o sytuacji bojowej i tyłowej, analizowaniu ich i podejmowaniu decyzji, stawianiu na tej podstawie zadań tyłom, kontrolowaniu ich wykonania oraz składaniu meldunków bezpośredniemu przełożonemu służbowemu i fachowemu.

Aktualnie wszystkie te treści kształcenia występują tylko w ćwiczeniu szkieletowym. Częściowo również w ćwiczeniu specjalistycznym i w niewielkim wymiarze w ćwiczeniach grupowych. W obydwu rodzajach ćwiczeń /specjalistycznych i grupowych/ istnieje zatem możliwość zwiększenia udziału tych treści.

Wyniki analizy treści kształcenia zawartych w ćwiczeniach akademickich potwierdzają opinię badanych słuchaczy i nauczycieli/oraz oceny zawarte w protokółach ISZ /wyrażających pogląd, że za mało uwagi przywiązuje się do organizowania i prowadzenia rekonesansu kwatermistrzowskiego. Wprawdzie propozycja wielu słuchaczy /72 %/ - aby rekonesans prowadzić we wszystkich ćwiczeniach głównych przy aktualnym limicie czasu na przedmiot - jest niemożliwa do zrealizowania, to jednak wydaje się, że należałoby na pierwszym roku w ćwiczeniu głównym nt."Obrona pułku" nauczyć słuchaczy prowadzenia rekonesansu, a następnie doskonalić te umiejętności w czasie wszystkich ćwiczeń dowódczo-sztabowych prowadzonych w terenie / na pierwszym i drugim roku/[1/].

1/ Obecnie z sześciu ćwiczeń dowódczo-sztabowych w terenie, rekonesans kwatermistrzowski prowadzony jest tylko w jednym.

Porównując treści ćwiczeń grupowych, w myśl zasady koncentracji, uzasadniona wydaje się propozycja, ażeby na pierwszym i drugim roku studiów ćwiczenie główne nt. obrony obejmowało pełny zakres pracy kwatermistrza. Treści te stanowiłyby bazę do dalszego kształcenia słuchaczy i odpowiednio przygotowywałyby ich do ćwiczenia dowódczo-sztabowego. Ma to szczególne znaczenie na pierwszym roku studiów z uwagi na obóz zimowy w górach, do którego słuchacze nie są w pełni przygotowani.

Należałoby również dokonać selekcji treści kształcenia, ze względu na powtarzanie się jednych, a brak innych. Nie przestrzeganie zasady korelacji w doborze treści powoduje niepełną realizację niektórych celów kształcenia. Na przykład w jednym ćwiczeniu w czasie studiów nt. mobilizacyjnego rozwinięcia jednostki skadrowanej - nie ma żadnego zajęcia dotyczącego zabezpieczenia tyłowego wojsk. Tymczasem treści kształcenia związane z zabezpieczeniem tyłowym wojsk w marszu są realizowane w czterech ćwiczeniach.

W świetle aktualnej doktryny wojennej należałoby zmienić proporcje czasu przeznaczonego na treści kształcenia o tematyce obrony i natarcia /por.tabela nr 3/.

Z rozmów przeprowadzonych z ekspertami w GT.Kwat.WP i ASG WP wynika, że na poszczególnych szczeblach organizacyjnych proporcje te /obrony do natarcia/ powinny być następujące: pułk - 1 : 1; dywizja - 1,5 : 1; armia - 2 : 1.

Ważność tematyki obrony oraz zakres odpowiadających jej treści GŁ.Kwat.WP określiło następująco: "Główny wysiłek należy skupić na pełnym wdrożeniu do praktyki szkoleniowej zasad i metod zabezpieczenia tyłowego wojsk w działaniach obronnych prowadzonych na obszarze kraju. W szczególności dotyczy to rozwiązań w zakresie zaopatrywania i obsługi wojsk oraz ich zabezpieczenia medycznego i komunikacyjnego w oparciu o szerokie wykorzystanie sił i środków wojskowej i cywilnej stacjonarnej bazy zaopatrzeniowo-usługowej, leczniczej i komunikacyjnej na obszarze kraju"[1/].

Z celów kształcenia wynika, że treści obejmujące problematykę armii służą zapoznaniu z nią słuchaczy. Wobec tego obecny ich zakres, który jest za szeroki, należałoby dostosować do tego celu.

1/ Zbiór materiałów z dorocznego szkolenia zbiorowego kierowniczej kadry kwatermistrzowskiej WP przeprowadzonego w dniach 4-5 listopada 1988 w Wędrzynie.GŁ.Kwat.WP.Warszawa 1988, s.33.

Propozycję tą potwierdza, tendencja do skrócenia czasu trwania studiów z 3 do 2 lat.

Aby w pełni zrealizować cele kształcenia praktycznego należałoby na trzecim roku studiów zmienić treść ćwiczenia opracowywanego przez słuchaczy w ramach przedmiotu "metodyka szkolenia taktyczno-operacyjnego". Z uwagi na potrzeby wojsk powinno to być tyłowe ćwiczenie z udziałem wojsk - szczebla pułku.

Przy doborze treści kształcenia praktycznego duże znaczenie odgrywa ich korelacja nie tylko wewnątrzprzedmiotowa ale również międzyprzedmiotowa. Wyrazem jej uwzględniania jest odpowiednie wyprzedzanie zajęć z "tyłów wojsk lądowych" zajęciami z "zabezpieczenia technicznego".

Mówiąc o korelacji międzyprzedmiotowej treści kształcenia, w odniesieniu do słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego, należy podkreślić, że zadaniem Katedry Taktyki Tyłów jest określanie potrzeb w tym zakresie w stosunku do innych katedr[1/]. Chodzi o to, żeby w treściach przedmiotów innych rodzajów wojsk znalazła się tematyka dotycząca tyłów.

Wprowadzenie systemu dowodzenia wojskami wspartego techniką mikrokomputerową powoduje pilną potrzebę objęcia kształceniem w tym zakresie również słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego, w odniesieniu do których należałoby dodatkowo włączyć treści dotyczące planowania zabezpieczenia materiałowego wojsk[2/].

Z roli jaką odgrywają przedmioty: "taktyka ogólna" i "sztuka operacyjna" w kształceniu słuchaczy w ASG WP wynika konieczność korelacji również tych treści w ujęciu ilościowym i jakościowym. Z ich analizy wynika, że wiodąca rola tych przedmiotów polega, między innymi, na tym, że przenacza się na nie najwięcej czasu programowego.

W tabeli nr 4 przedstawiono czas, który przeznacza się aktualnie na nauczanie "taktyki ogólnej" i "sztuki operacyjnej" słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego i ogólnowojskowego oraz dla porównania czas przeznaczony na "tyły wojsk lądowych" /przedmiot kie-

---

1/ Wprawdzie wszystkie katedry mają obowiązek doboru treści stosownie do kierunku kształcenia słuchaczy, ale na katedrach profilujących ciąży zadanie korelacji ogólnej.

2/ Por. Program rozwoju informatyki w ASG WP do 1995 r. Materiał na Radę Naukową ASG WP w dniu 27.01.1989 r., s. 4-5.

runkowy dla przyszłych kwatermistrzów/.

Z analizy treści zajęć z "taktyki ogólnej" i "sztuki operacyjnej" wynika, że ich celem jest nauczenie przyszłych kwatermistrzów czynności dowódcy.

Tabela nr 4. Zestawienie ilości czasu przeznaczonego na przedmioty: "taktyka ogólna" i "sztuka operacyjna" na kierunkach: ogólnokwatermistrzowskim i ogólnowojskowym /w jednostkach lekcyjnych - godz./

Kierunek studiów	Kierunek ogólnokwatermistrzowski		Kierunek ogólnowojskowy
lata studiów	"taktyka ogólna" i "sztuka operacyjna"	"tyły wojsk lądowych"	"taktyka ogólna" i "sztuka operacyjna"
I rok	122	104	180
II rok	120	106	190
III rok	101	92	179
Razem	343	302	549
Proporcja czasu przeznaczona na przedmioty kierunkowe		55 %	100 %

Wydaje się, że raczej należałoby ich zapoznać z czynnościami dowódcy, gdyż będą z nim ściśle współdziałać i niewątpliwie będzie im to potrzebne, a nauczyć - zasad walki oraz sposobów jej prowadzenia, gdyż to będzie źródłem potrzeb w zakresie zabezpieczenia tyłowego wojsk.

Taka weryfikacja celów kształcenia, a w konsekwencji treści oraz czasu na te przedmioty, mogłaby spowodować przesunięcie kilkudziesięciu godzin na przedmiot kierunkowy dla słuchaczy grup ogólnokwatermistrzowskich. Sugestie takie wyraziło również 11 % słuchaczy.

Z danych zawartych w tabeli nr 4 wynika, że czas na przedmiot "tyły wojsk lądowych" jako kierunkowy dla słuchaczy grup ogólnokwatermistrzowskich stanowi około połowy czasu przeznaczonego na "taktykę ogólną" i "sztukę operacyjną", które są przedmiotami kierunkowymi dla słuchaczy grup ogólnowojskowych.

Udział słuchaczy ASG WP w ćwiczeniach z wojskami jest doskonałym uzupełnieniem procesu dydaktycznego - przede wszystkim w zakresie kształcenia praktycznego. Niestety, w ostatnich latach

słuchacze uczestniczą w takich ćwiczeniach niezwykle rzadko i tylko kilku w roku[1].

W tych warunkach ogromnego znaczenia nabierają treści sytuacji taktycznych /operacyjnych/ i tyłowych stanowiące podstawę kształcenia praktycznego słuchaczy. One to bowiem decydują o spełnieniu zasady realizmu kształcenia, która jest tak ważna w procesie dydaktyczno-wychowawczym ASG WP.

2.4. Dobór treści kształcenia wynikających z celów wychowawczych

Treści kształcenia teoretycznego i praktycznego znamionuje wyraźna struktura, określony zakres przedmiotowy oraz łatwość identyfikowania i określenia stopnia w jakim zostały opanowane.

Treści natomiast o charakterze wychowawczym /osobowościowym/ nie dają się w podobny sposób sformalizować. Ich ujęcie wyraża się nie w relacji nauczania i uczenia się, lecz w prezentowaniu określonych zachowań i oddziaływań wychowawczych przez nauczyciela[2].

Cele wychowawcze są realizowane nie tylko w czasie zajęć specjalistycznych, ale również w czasie innych zajęć oraz, w mniejszym zakresie, w toku pozadydaktycznej działalności uczelni[3].

Efektywnemu doborowi treści kształcenia, których realizacja sprzyjać będzie osiąganiu celów wychowawczych towarzyszyć powinno ich właściwe rozumienie. Jest to ważne o tyle, że w literaturze spotykamy różne stanowiska w zakresie interpretowania poszczególnych cech osobowych. Chodzi zatem o takie, które byłyby zgodne z funkcjami oczekującymi absolwentów ASG WP.

1/ W latach: 1986 i 1987 - nikt nie uczestniczył w takich ćwiczeniach; w latach: 1985 i 1988 - uczestniczyło po dwóch słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego.

2/ Por.B.Szulc. Treści kształcenia... Op.cit. s. 280.

3/ Por. J.Urbaniak. Kształtowanie osobowości słuchaczy ASG WP w toku pozadydaktycznej działalności uczelni. Zeszyty Naukowe ASG WP. Zeszyt nr 2/53/88, s. 256.

W zakresie zdolności ogólnych za istotne dla słuchaczy należałoby przyjąć następujące cechy: spostrzegawczość, czynności pamięciowe /uczenie się/, myślenie /inteligencja/, emotywność /emocjonalne reagowanie/, czynności motoryczne[1]. Cechy te ujęte są w modelu osobowo-zawodowym absolwenta ASG WP[2].

Kształtowanie wymienionych cech osobowych pomaga słuchaczom lepiej zrozumieć i zinterpretować właściwości i zasady walki, w myśl których będą działały wojska wymagające pełnego zabezpieczenia tyłowego oraz wpływa na sprawne funkcjonowanie oficerów kwatermistrzostwa w sytuacjach trudnych, które będą typowe dla współczesnych działań bojowych. Środkiem realizacji tych oddziaływań wychowawczych są realne sytuacje taktyczno-operacyjne i tyłowe w ćwiczeniach grupowych i dowódczo-sztabowych.

Bardzo ważne jest kształtowanie zdolności twórczych. Sprzyjające temu sytuacje dydaktyczne sprawiające słuchaczom trudności w ich rozwiązaniu. Takimi są sytuacje problemowe. Ich samodzielne rozwiązanie wymaga myślenia twórczego, którego efektem jest decyzja o zabezpieczeniu tyłowym jednostki wojskowej określonego szczebla organizacyjnego może jeszcze nie optymalna ale oryginalna i racjonalna, a - co najważniejsze - satysfakcjonująca słuchacza.

W czasie zajęcia, gdy słuchacz zaprezentuje takie rozwiązanie, od nauczyciela oczekuje się obiektywnej jego oceny, a nawet podkreślenia tych walorów decyzji, które nie zostały przedstawione w jej uzasadnieniu.

Kierowanie zespołami ludzkimi stanowi zasadniczą czynność w działalności kwatermistrzów wszystkich szczebli. Dlatego rozwijanie zdolności kierowniczych u słuchaczy tej specjalności ma tak duże znaczenie. Niestety nie ma w uczelni możliwości kształtowania ich w pożądanym zakresie, gdyż drogą do tego jest praktyka kierownicza[3]. W okresie studiów w ASG WP istenieją jednak pewne ograniczone możliwości w tym zakresie w czasie praktyk liniowych w jed-

---

1/ W.Szewczuk. Psychologia w służbie życia.Warszawa 1982, s. 138.

2/ Podstawowe założenia procesu kształcenia... Op.cit. s. 6-8.

3/ Propozycje w tym zakresie zgłosili w czasie wywiadów oficerowie Gł.Kwat.WP oraz nauczyciele KTT. Ich zdaniem,wzorem WSOSK, na trzecim roku słuchacze powinni odbyć trzymiesięczną praktykę na stanowisku kwatermistrza oddziału,w jednostce wojskowej,do której otrzymali przydział służbowy po ukończeniu ASG WP.

nostkach wojskowych oraz akademickich ćwiczeń dowódczo-sztabowych. W ramach tej drugiej formy kształcenia możliwości są zawężone tylko do ćwiczeń specjalistycznych i szkieletowych prowadzonych w końcu roku. Czas trwania tych ćwiczeń wynosi 160 godz. - można więc w tym zakresie wiele uczynić.

Zdolnościom kierowniczym bliskie są takie cechy osobowe jak poczucie odpowiedzialności za skutki podejmowanych decyzji i odwaga intelektualna[1/].

Z obserwacji zajęć wynika, że możliwości ich kształtowania występują nie tylko w czasie realizacji treści praktycznych, ale również teoretycznych. Kształtowanie tych cech osobowych u słuchaczy wymaga od nauczyciela stosowania zabiegów dydaktycznych i wychowawczych jednocześnie. Chodzi bowiem o takie wyrażanie opinii o rozwiązaniach przedstawianych przez słuchaczy /zwłaszcza o skutkach błędnych decyzji/, ażeby mieli oni odwagę podejmowania i wdrażania ich w przyszłości. Temu celowi służy również prowadzenie - w życzliwej atmosferze - dyskusji w czasie zajęć seminaryjnych.

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że czynnikiem decydującym o chęci słuchaczy do nauki są w głównej mierze motywacje wewnętrzne, a nie wymagalność nauczyciela[2/]. Właściwe ich ukształtowanie w czasie studiów wpływać będzie w znacznej mierze na funkcjonalność zawodową absolwentów. Działalność nauczyciela w tym zakresie polega, w głównej mierze, na zaciekawieniu słuchaczy treściami kształcenia i pobudzaniu u nich chęci do głębokiego poznania wiedzy oraz dobrego opanowania umiejętności w przedmiocie, który decydować będzie wkrótce o efektywności wykonywania przez nich obowiązków kwatermistrza.

1/ Wśród tych cech poczucie odpowiedzialności zostało uznane za jedną z najważniejszych cech osobowości kwatermistrza przez słuchaczy ankietowanych w 1986 r. Poczucie odpowiedzialności uzyskało 60 % głosów, zdolności kierownicze - 30 %, a odwaga intelektualna 25 %. Wyniki tych badań zawiera publikacja: J.Ubraniak. Kształtowanie cech osobowych słuchaczy grup ogólnokwatermistrzowskich w ASG WP w świetle badań absolwentów 1986r. Zeszyty Naukowe ASG WP. Zeszyt nr 1/48/87, s.130.

2/ Za czynnik najbardziej mobilizujący do nauki 64 % badanych słuchaczy uznało - chęć poznania wiedzy, a tylko 30 % wymagalność nauczyciela.

W sytuacji rosnących chęci poznawczych słuchaczy rola nauczyciela polega na potęgowaniu siły tych zainteresowań oraz rozwinięciu ich i przekształceniu w zamiłowania. Odpowiednio silne i systematyczne oddziaływanie wychowawcze nauczyciela i praca własna słuchaczy powinna im przynieść satysfakcję nie tylko z uzyskiwanych wyników, ale głównie z osiągniętego stopnia wtajemniczenia specjalistycznego. Stan ten z kolei powoduje potrzebę samodzielnego doskonalenia się słuchaczy - tak ważnego w procesie dydaktyczno-wychowawczym uczelni[1/] jak i w późniejszym życiu zawodowym absolwentów.

Ważną cechą osobową, którą należałoby również kształtować u słuchaczy jest umiejętność oceny podległych zespołów. Zatem, we wszystkich ćwiczeniach dowódczo-sztabowych, w których występuje zespół kwatermistrzowski należałoby umożliwić słuchaczowi, który w danym etapie występuje w roli kwatermistrza - osobiste dokonanie oceny podległych mu /na okres ćwiczenia/ oficerów.

Właściwe kształtowanie osobowości słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego - zgodne z celami kształcenia specjalistycznego - ma wyjątkowo duże znaczenie z uwagi na różnorodność /specjalistyczną/ studiujących oficerów.

Z rozmów z absolwentami wynika, że nie wszyscy, wybierając ten kierunek studiów, uświadamiali sobie jakie trudności napotkają wykonując obowiązki kwatermistrza oddziału.

WNIOSKI OGÓLNE

1. Wyniki przeprowadzonych badań potwierdzają założoną hipotezę roboczą, wykazują bowiem możliwości podniesienia poziomu kształcenia słuchaczy poprzez odpowiedni dobór treści.

2. Najważniejszymi czynnikami, które należałoby uwzględnić przy doborze treści kształcenia są:

a/ cele kształcenia specjalistycznego słuchaczy;

b/ zasady dydaktyczne /doboru treści kształcenia/;

c/ poziom wiedzy kandydatów;

d/ tendencje rozwojowe taktyki i sztuki wojennej oraz technicznego sprzętu wojskowego;

1/ Aktualnie w ASG WP udział samokształcenia w procesie dydaktycznym wynosi 51%. Podstawa: Plan studiów dyplomowych w Akademii Sztabu Generalnego WP.

e/ aktualną doktrynę wojenną państwa.

3. Przedstawione w pracy propozycje, dotyczące udziału poszczególnych treści w kształceniu oraz ich zakresu, określają następujące główne kierunki zmian:

a/ zwiększenie udziału w kształceniu słuchaczy:

- treści teoretycznych,
- treści praktycznych związanych z pracą kwatermistrza w okresie dynamiki walki,
- treści o tematyce obrony,
- treści o charakterze problemowym,
- treści akcentujących przygotowanie absolwenta do pełnienia obowiązków kwatermistrza oddziału;

b/ zwrócenie większej uwagi w kształceniu na treści wynikające z celów wychowawczych;

c/ osiągnięcie pełnej korelacji wewnątrzprzedmiotowej i międzyprzedmiotowej;

d/ wystąpienie do przełożonych o relatywne zwiększenie czasu przeznaczonego na kształcenie specjalistyczne.

3. FORMY I METODY KSZTAŁCENIA SPECJALISTYCZNEGO SŁUCHACZY KIERUNKU OGÓLNOKWATERMISTRZOWSKIEGO

Działalność dydaktyczno-wychowawcza Akademii Sztabu Generalnego WP jest w porównaniu z innymi szkołami wojskowymi, bardzo specyficzna ze względu na charakter dowódczo-sztabowy uczelni i wynikające z niego treści kształcenia obejmujące przede wszystkim przedmioty taktyczno-operacyjne. Jednym z podstawowych problemów, któremu od powstania uczelni ciągle nadaje się wysoką rangę jest poszukiwanie odpowiednich oraz doskonalenie stosowania przyjętych, form i metod kształcenia.- odpowiadających właśnie przedmiotom taktyczno-operacyjnym.

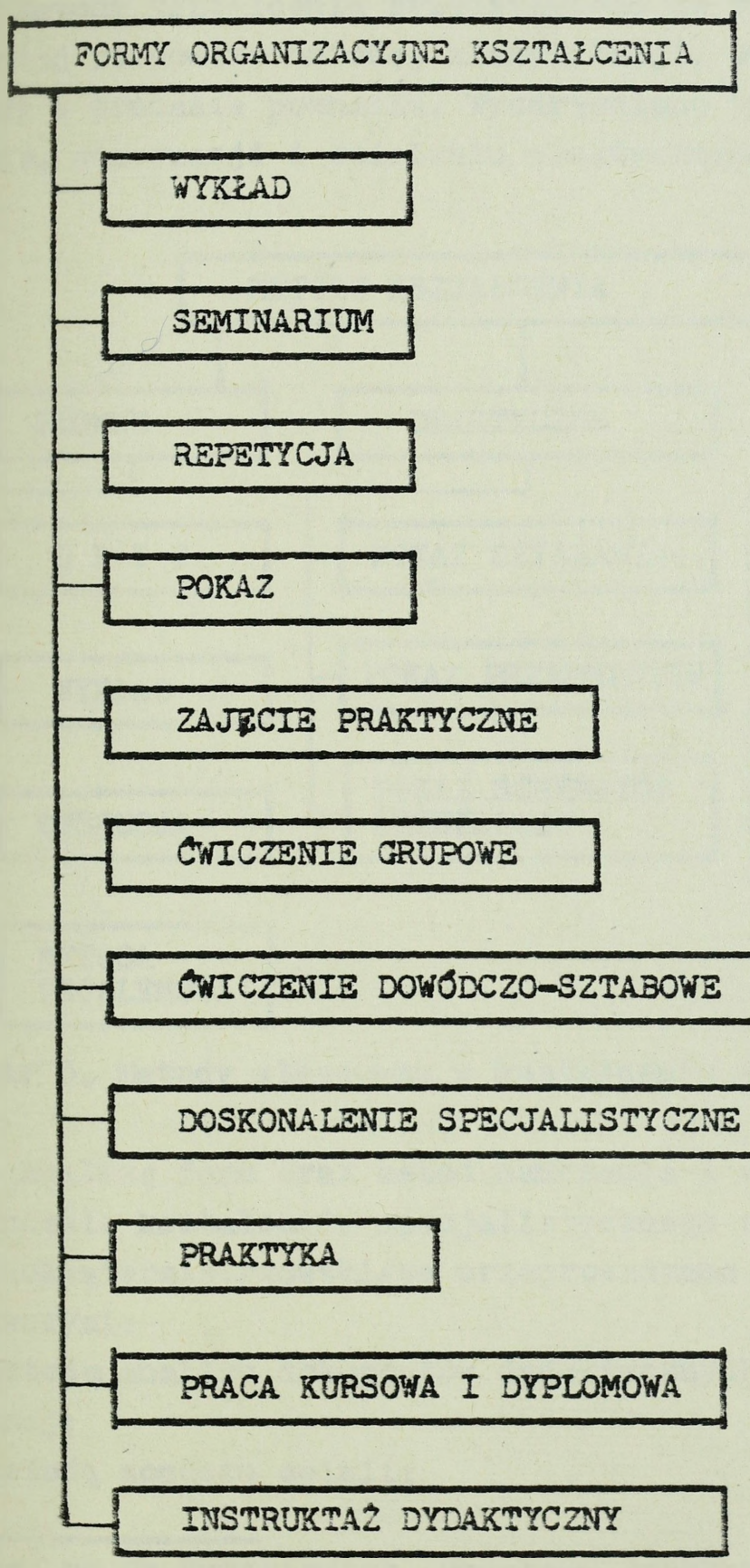
Katedra Taktyki Tyłów przez cały czas aktywnie uczestniczy w tym procesie i ma w nim znaczący udział. Zestawienie udziału poszczególnych form organizacyjnych w kształceniu specjalistycznym słuchaczy przedstawione w załączniku nr 1 oraz dynamika zmian podkreślona na wykresach - załączniki nr 2 i 3 - świadczą dobitnie o poszukiwaniach doskonalszych sposobów kształcenia specjalistycznego słuchaczy.

W pracy nie zaproponowano nowych form i metod kształcenia, gdyż z analizy literatury pedagogicznej wynika, że wszystkie aktualnie stosowane formy i metody kształcenia są zdefiniowane jednoznacznie, natomiast różni autorzy odmiennie je sklasyfikowali i nazwali. Nie zmienia to jednak w niczym ich istoty, a sztuka ich zastosowania polega na doborze danej formy i metody do nauczania określonych treści, wynikających z celów kształcenia - przy uwzględnieniu przygotowania kandydatów, warunków realizacji procesu dydaktycznego oraz czasu przeznaczonego na przedmiot.

Nieracjonalne jest więc hasło: "doskonalić formy i metody nauczania", natomiast trzeba doskonalić ich stosowanie.

Termin forma kształcenia - w pracy rozumiamy jest - jako organizacyjna strona procesu nauczania i uczenia się, obejmująca dobór słuchaczy w grupy szkoleniowe bądź zespoły ćwiczące, rodzaj zajęć oraz warunki miejsca i czasu pracy dydaktyczno-wychowawczej.

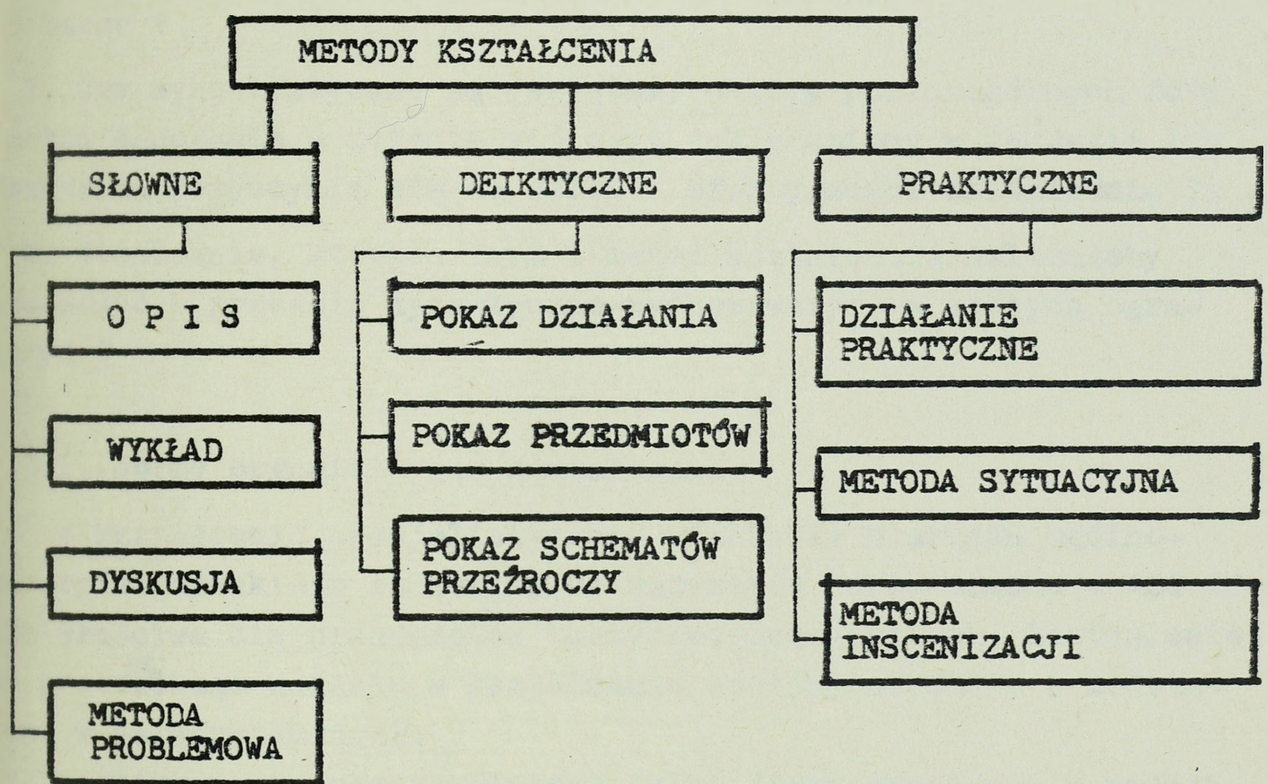
Nazewnictwo form organizacyjnych kształcenia, które przyjęto w pracy ma swoje źródło w praktyce dydaktycznej ASG WP i przedstawiono je na rys. nr 4.

Rys.nr 4. Formy organizacyjne stosowane w kształceniu specjalistycznym słuchaczy.

Termin metoda kształcenia - w pracy rozumiany jest - jako systematycznie stosowany sposób pracy nauczyciela ze słuchaczami.

Metody kształcenia przedstawiono na rys. nr 5, według najbardziej rozpowszechnionej klasyfikacji, uwzględniającej źródła wiedzy w procesie poznania. Wyodrębniono w niej metody oparte na słowie, obserwacji i działaniu praktycznym.[1/]

Rys.nr 5. Metody stosowane w kształceniu specjalistycznym słuchaczy

Analizę form oraz metod nauczania i uczenia się stosowanych w procesie kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego przeprowadzono następującymi metodami badawczymi:

- metodą analizy dokumentów dydaktycznych i literatury pedagogicznej;
- metodą sondażu opinii;

1/ Por., np. Cz. Kupisiewicz. Podstawy dydaktyki ogólnej. Warszawa 1973, s. 164-190.

- metodą obserwacji;
- metodą porównań;
- metodą eksperymentu dydaktycznego.

Przy ich pomocy szukano odpowiedzi na następujące pytania:

1. Czy stosowane formy i metody kształcenia są odpowiednie do treści programowych zajęć oraz ich celu ?

2. Czy istnieją możliwości szerszego zastosowania w procesie dydaktyczno-wychowawczym form i metod kształcenia aktywizujących słuchaczy ?

3. Czy wykorzystywane są wszystkie walory poszczególnych form i metod nauczania - uczenia się oraz jakie zmiany w zakresie ich stosowania przyczynią się do wzrostu efektywności kształcenia ?

4. Stosowanie, których form i metod kształcenia należałoby rozszerzyć w procesie dydaktyczno-wychowawczym, a których ograniczyć ?

3.1. Formy organizacyjne kształcenia

W kształceniu specjalistycznym słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego stosowane są wszystkie formy uznane w ASG WP jako właściwe dla przedmiotów taktyczno-operacyjnych. Zestawienie ich procentowego udziału w kształceniu specjalistycznym przedstawiono w załączniku nr 1.

W załączniku nr 4 wyszczególniono tylko formy stosowane w nauczaniu przedmiotu "tyły wojsk lądowych", w ujęciu godzinowym, procentowym oraz w układzie poszczególnych lat studiów. Podobne zestawienie w odniesieniu do przedmiotu "metodyka szkolenia taktyczno-operacyjnego" przedstawiono w załączniku nr 5.

Przeprowadzone badania w zakresie stosowania poszczególnych form kształcenia dostarczyły niżej opisanych wyników.

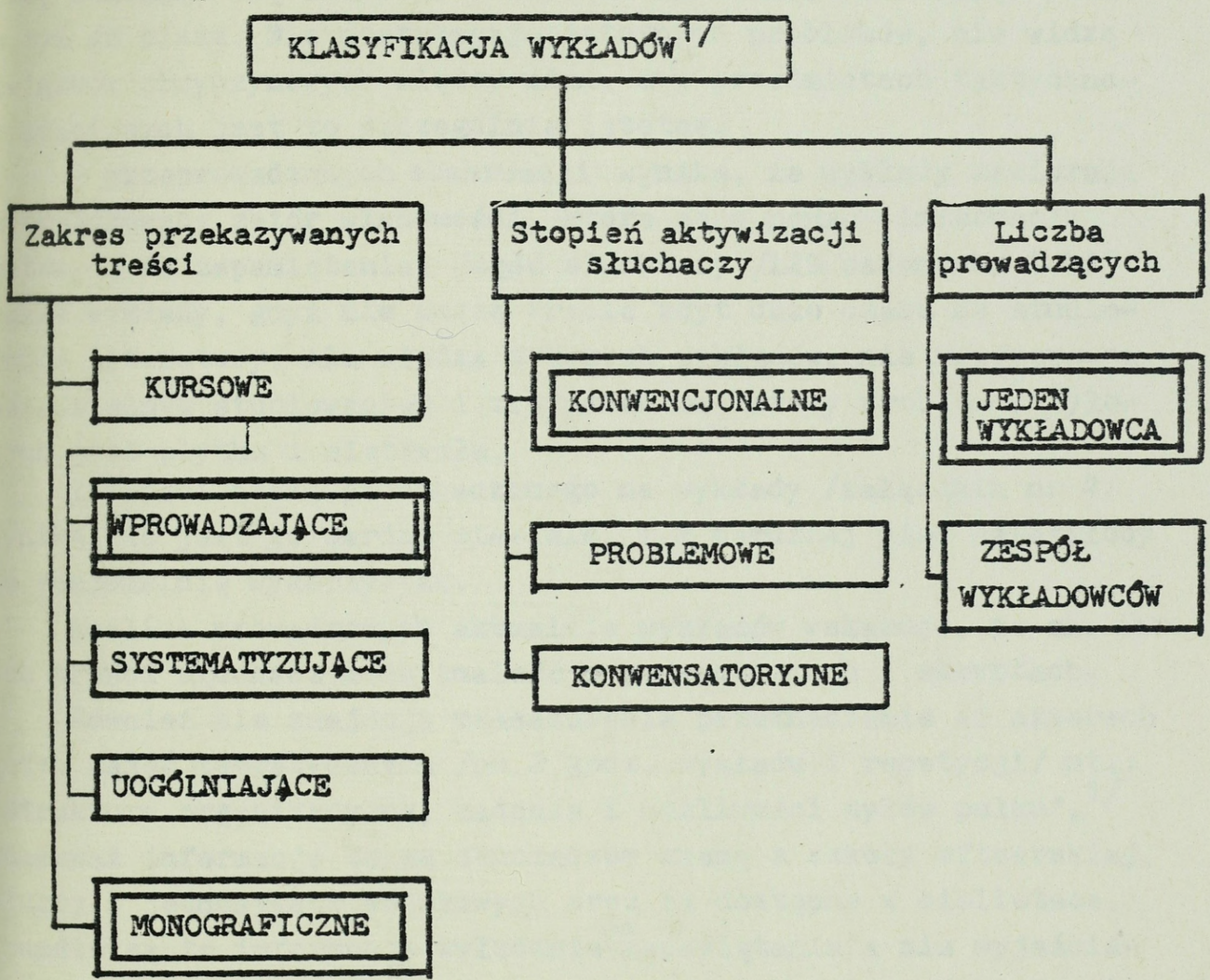
3.1.1. Wykład

Z obserwacji zajęć specjalistycznych wynika, że najczęstszymi typami wykładów /por.rys. nr 6/ są:

a/ ze względu na zakres przekazywanych treści: kursowe-wprowadzające i monograficzne;

b/ ze względu na stopień aktywizacji słuchaczy - konwencjonalne;

c/ ze względu na liczbę wykładowców - prowadzone przez jednego nauczyciela.

Rys. nr 6. Klasyfikacja wykładów stosowanych w ASG WP.

1/ Podwójną ramką zaznaczono wykłady stosowane w kształceniu specjalistycznym słuchaczy.

Oznacza to, że w nauczaniu stosowane są wykłady nie odpowiadające wskazaniom współczesnej dydaktyki, która udowodniła, że wykłady konwencjonalne cechują się najniższym wskaźnikiem przyswojonej wiedzy w stosunku do ilości przekazanych informacji. Słuchacze, starając się dokładnie wszystko zanotować przestają myśleć o tym co piszą. Nie dostrzegają istotnych problemów, nie widzą związków przyczynowych między nimi, a w przedmiotach taktyczno-operacyjnych jest to szczególnie istotne.

Z przeprowadzonych obserwacji wynika, że wykłady zawierają uporządkowany zbiór wiadomości, które mają postać informacji gotowych do zapamiętania. Część słuchaczy /12% badanych/ lubi takie wykłady, gdyż nie muszą tracić zbyt dużo czasu na studiowanie literatury. Ale wiedza z takich wykładów, nie rozszerzona samodzielnym studiowaniem i zrozumieniem istoty problemów tyłowych jest płytka i nietrwała.

Z ilości czasu przeznaczonego na wykłady /załącznik nr 4/ wynika, że jest go bardzo niewiele. Tym bardziej więc należałoby go racjonalnie wykorzystać.

Analiza prowadzonych aktualnie wykładów wskazuje, że ok. 90% ich treści słuchacz może znaleźć w podręcznikach i skryptach.

Również nie znajduje uzasadnienia przeznaczanie aż czterech godz. zajęć teoretycznych /po 2 godz. wykładu i repetycji/ nt.: "Struktura organizacyjna, zadania i możliwości tyłów pułku",[1/] ponieważ informacje te są słuchaczom znane z szkoły oficerskiej, służby w jednostkach wojskowych oraz są dostępne w bibliotece. Ponadto są to informacje wyłącznie do zapamiętania a nie wyjaśniające, np. sposób zabezpieczenia medycznego w zależności od sytuacji taktycznej lub tyłowej wojsk.

Dla porównania, nt. zabezpieczenia tyłowego pułku w obronie jest tylko dwugodzinny wykład.

Wydaje się, że wykład w odniesieniu do danego przedmiotu powinien spełniać rolę promocyjną, budzić zainteresowanie nim słuchaczy, udowodnić praktyczną potrzebę poznania przedstawionej teorii, informować o najnowszych rezultatach badań w dziedzinie przedmiotu,

---

1/ Plan tematyczny I roku studiów WWL od roku akademickiego 1987-1988. ASG WP. Warszawa 1987, s. 113.

zawierać wskazówki metodologiczne oraz wyjaśniać problemy trudne z danej dziedziny lub przekazywać słuchaczom wiedzę niedostępną w bibliotece. Taką opinię wyraża 90% badanych nauczycieli i słuchaczy.

Rozważając celowość stosowania poszczególnych form kształcenia należałoby również uwzględniać rok studiów słuchaczy. Wydaje się, że obecność na trzecim roku wykładów poświęconych strukturom organizacyjnym tyłów[1] nie znajduje żadnego uzasadnienia. Natomiast bardzo pożądany byłby wykład nt. prognozy /tendencji rozwojowych/ teorii tyłów i praktyki zabezpieczenia tyłowego wojsk.

Również zmieniać się /malejąco/ powinny proporcje wykładów kursowych do monograficznych na kolejnych latach studiów. Tymczasem na pierwszym roku jest jeden wykład monograficzny, na drugim roku są trzy, a na trzecim nie ma żadnego.

Rodzajem wykładu, który znacznie przyczynia się do aktywizowania słuchaczy jest wykład zespołowy, nazywany również "panelowym". Z uwagi na złożoną formę i zaangażowanie, kilku wykładowców nie może on być szeroko stosowany. Wydaje się jednak, że trzeci rok studiów jest odpowiedni dla tej formy nauczania.

Dla właściwej oceny zakresu stosowania danej formy kształcenia ważne jest określenie jej proporcji w stodunku do innych.

Jeśli przyjąć jako słuszną tezę, że wraz ze wzrostem umiejętności słuchaczy w samodzielnym zdobywaniu wiedzy należałoby zmniejszać ilość wykładów, a zwiększać ilość seminariów, to na trzecim roku jest ich za dużo /por.załącznik nr 4/. Jeśli jednak porównać łączny czas trwania zajęć teoretycznych /wykłady, seminaria, repetycje/ i praktycznych /ćwiczenie, zajęcia praktyczne/ to zauważa się proporcję niekorzystną dla tych pierwszych.

Uwzględniając zalecenia, że 25-30% czasu nauczania /w przedmiotach taktyczno-operacyjnych/, zajmować powinna teoria, jak i wyniki badań, w których 60% nauczycieli i 85% słuchaczy postuluje rozszerzenie teorii, stwierdzić należy, że zajęć teoretycznych /w tym wykładów/ jest zbyt mało.

---

[1] Plan tematyczny III roku studiów WWL od roku akademickiego 1984/1985. ASG WP. Warszawa 1984, s. 114.

Z przeprowadzonych badań wykładu, jako formy kształcenia, wynikają następujące wnioski:

1. Udział wykładów w nauczaniu przedmiotu "tyły wojsk lądowych" należałoby zwiększyć.

2. Treścią wykładów powinny być złożone problemy tyłowe, w pierwszej kolejności niedostępne w literaturze.

3. Na wyższych latach studiów wykładów monograficznych powinno być więcej niż kursowych.

4. Tyko w pierwszym semestrze na pierwszym roku studiów mogą być wykłady konwencjonalne, w pozostałym okresie - problemowe, a niektóre na trzecim roku nawet konwersatoryjne.

5. W okresie trzech lat studiów powinien być jeden wykład penelowy, np. na temat "zabezpieczenia tyłowego dywizji w obronie".

6. Wykłady powinny zawierać nie tylko treści poznawcze ale również wychowawcze. Powinny kształtować i utrwalać odpowiednie cechy osobowości, wpływać na zainteresowanie słuchaczy przedmiotem i motywować ich do jego studiowania.

7. Wszystkie wykłady dla słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego, nawet te, których czas trwania jest taki sam jaki dla pozostałych kierunków studiów, należałoby prowadzić oddzielnie, gdyż na ten sam temat powinny być przekazywane różne zakresowo treści, ponieważ przedmiotowe cele kształcenia tych słuchaczy są odmienne.

3.1.2. Seminarium

Seminarium jest formą kształcenia, stwarzającą barizo dogodne warunki do aktywizacji słuchaczy.Jednak z przeprowadzonych badań wynika, że ta zaleta nie jest należycie wykorzystywana. Opinia taka wynika z następujących faktów:

1. W procesie kształcenia specjalistycznego prowadzone są wyłącznie seminaria ćwiczeniowe /dyskusja nad podanymi wcześniej zagadnieniami/.

2. Treści najważniejszych seminariów, dotyczących zabezpieczenia tyłowego wojsk w działaniach zaczepnych i obronnych, są powtórzeniem wcześniejszych tematów: wykładu, repetycji i ćwiczenia. Opinię taką potwierdza 80% badanych nauczycieli.

3. Ilości zagadnień przewidzianych do omówienia w czasie seminariów przekraczają ich ramy czasowe,[1] co powoduje, że nie realizowany jest najważniejszy cel tych zajęć jakim jest pogłębienie i poszerzenie wiedzy na określony temat.

4. Zagadnienia do seminarium nie posiadają ładunku polemicznego - są typowe dla repetycji. W konsekwencji część seminariów w istocie jest repetycjami. Opinię taką ptwierdza 80% badanych słuchaczy.

5. Problematyka zabezpieczenia logistycznego wojsk NATO na pierwszym roku jest tematem seminarium a na drugim - repetycji.[2]

6. W czasie seminariów osiągana jest tylko część celów kształcenia, których realizacji sprzyja ta forma organizacyjna. W niewielkim zakresie realizowane są następujące cele kształcenia: rozwiązywanie problemów poprzez ogólną dyskusję, pogłębianie i poszerzanie wiedzy, uczenia się sztuki przekonywania w naukowej dyskusji, wdrażanie słuchaczy do studiowania różnych źródeł wiedzy oraz krytycznego posługiwania się nimi.[3]

Przedstawione fakty świadczą o szerokich możliwościach zwiększenia efektywności kształcenia słuchaczy poprzez odpowiednie stosowanie w procesie dydaktycznym zajęć w formie seminarium oraz zwiększenie ich ilości.

Przede wszystkim należałoby rozszerzyć ilość stosowanych rodzajów seminarium, co łączyłoby się również ze zmianą ich treści.

Wprowadzenie seminariów referatowo-dyskusyjnych postuluje 80% badanych nauczycieli i słuchaczy. Ich zdaniem seminaria, które odbywają się po cyklu zajęć nt. natarcia lub obrony, nie powinny być powtórzeniem treści /wcześniejszych/ wykładu, repetycji i ćwiczenia - lecz ich wzbogaceniem, pogłębieniem i poszerzeniem. Można to osiągnąć planując tematykę seminarium na podstawie problemów zabezpieczenia tyłowego wojsk rodzących się na

---

1/ Zaleca się planowanie jednego zagadnienia na godzinę trwania seminarium. Na podstawie "Zagadnień do seminariów i repetycji na rok akademicki 1988/1989 dla I i II roku studiów" stwierdza się, że ilość zagadnień jest dwu - lub trzykrotnie większa.

2/ Seminarium jako formę zajęć wyższą od repetycji zaleca się stosować ze słuchaczami starszych lat studiów. Nigdy odwrotnie, jak w tym przypadku.

3/ Badani słuchacze najczęściej wymieniali brak prawdziwej dyskusji.

skutek zastosowania nowych rodzajów broni, zmieniających się potrzeb walczących wojsk, aktualnej doktryny wojennej, doświadczeń z ćwiczeń oraz współczesnych konfliktów zbrojnych itp.
Taki pogląd wynika, z tezy, że szkoła wyższa ma obowiązek nie tylko przekazać aktualną wiedzę, ale również przygotować absolwenta do samodzielnego wyciągania wniosków w obliczu zmieniającej się rzeczywistości.

Wprowadzenie seminariów dyplomowych jest postulatem zgłaszanym w ASG WP przez nielicznych.[1] Autor jest gorącym jego zwolennikiem z dwóch powodów: po pierwsze - jako uczestnik seminariów magisterskich[2] w innej uczelni - jest przekonany do ważności celów kształcenia, które one spełniają; po wtóre - w Katedrze Taktyki Tyłów prowadzone są od lat kontrole zaawansowania prac dyplomowych, wystarczy więc zmienić tylko nieco ich ramy organizacyjne i nazwę, a mogłyby pełnić rolę seminarium dyplomowego.[3]

1/ Za wprowadzeniem seminarium dyplomowego wypowiedzieli się m.in. W.Izydorek. Seminarium dyplomowe - aktywizującą formą kształcenia. Zeszyty Naukowe ASG WP. ASG WP, Warszawa, Zeszyt nr 3/39/84, s. 30.
K.Żegnałek. Metodyka form nauczania - seminarium W: Zagadnienia metodyki nauczania w ASG WP. Podręcznik. ASG WP, Warszawa 1984, s. 88.

2/ W.Okoń uważa, że właściwym seminarium jest dopiero seminarium magisterskie. Por. W.Okoń. Elementy dydaktyki szkoły wyższej. PWN. Warszawa 1971, s. 238.

3/ Dwugodzinne zajęcie mogłoby obejmować: referat słuchacza, dyskusję i podsumowanie prowadzącego. Słuchacze referowaliby swoje prace w początkowym i końcowym atadium ich przygotowania. Oczywiście nie wszyscy lecz reprezentanci piszących na podstawie podobnych założeń operacyjno-taktycznych i tyłowych. Dyskusja dotyczyłaby wybranych problemów o charakterze metodologicznym i merytorycznym. Uczestniczyliby w nich nie tylko słuchacze trzeciego roku, lecz również kierownicy prac dyplomowych, a nawet słuchacze pierwszego i drugiego roku studiów należący do Koła Naukowego przy KTT.

Proponuje się również wprowadzenie do procesu kształcenia jednego seminarium pan-elowego.
Z praktyki dydaktycznej wynika, że w czasie zajęć wyłaniają się problemy, których wszechstronne omówienie i rozwiązanie wykracza poza możliwości nauczyciela akademickiego. Zespół składający się z wykładowców reprezentujących różne specjalności /mających określony dorobek naukowy/ jest w stanie głębiej naświetlić poszczególne zagadnienia, a ich przekonywujący i żywy dialog stwarza szerokie możliwości aktywizacji słuchaczy. Wydaje się, że najbardziej odpowiedni do prowadzenia seminarium penelowego byłby trzeci rok studiów. W Katedrze Taktyki Tyłów istnieją takie możliwości, a udane próby z tą formą kształcenia na studiach podyplomowych powinny temu sprzyjać.

Ogromny wpływ na osiągnięcie celu seminarium ma określenie ilości zagadnień, ich tematu i czasu trwania. Zagadnienia do seminarium nie powinny być powtórzeniem tytułów rozdziałów podręcznika lub skryptu, ani też zagadnień będących treścią wykładu lub repetycji. Należałoby je formułować problemowo tak, aby posiadały ładunek polemiczny zmuszający do samodzielnego myślenia i wyciągania wniosków oraz gruntownego i wszechstronnego przestudiowania literatury.

Ilość zagadnień oraz zakres ich treści powinny odpowiadać czasowi przeznaczonemu na seminarium. Zbyt duża ilość zagadnień powoduje, że słuchacze przygotowują się pobieżnie, prowadzący nauczyciel chcąc zrealizować plan, nie ma czasu na głębsze wniknięcie w daną problematykę co z kolei powoduje, że cele zajęcia zostają spłycone.

3.1.3. Repetycja

W literaturze z zakresu dydaktyki szkoły wyższej nie pisze się w ogóle na temat repetycji. Wincenty OKOŃ również nie umieścił takiego hasła w swoim "Słowniku pedagogicznym".

W ASG WP na ogół interpretuje się ten termin zgodnie z wyjaśnieniem zamieszczonym w "Leksykonie PWN" - "powtórzenie przerobionej lekcji, przepytanie uczniów z przerobionego materiału" i odpowiednio stosuje w kształceniu słuchaczy.

Z zestawienia przedstawionego w załączniku nr 1 wynika, że repetycja pojawiła się najpóźniej w procesie kształcenia specjalistycznego słuchaczy i ma jeden z najmniejszych w nim udziałów czasowych. Badani nauczyciele /80%/ przypisują dużą rolę repetycji w procesie kształcenia. Wprawdzie 20% badanych słuchaczy proponuje rezygnację z tej formy, ale 80% jest za jej pozostawieniem.

Uwzględniając jednak fakt, że forma ta nie odpowiada wymogom szkoły wyższej - należałoby ograniczyć jej stosowanie lub całkowicie z niej zrezygnować. Dotychczasowe miejsce repetycji w procesie kształcenia celowo byłoby przeznaczyć na wykłady problemowe i seminaria.

3.1.4. Pokaz

Udział pokazu w procesie dydaktycznym jest niewielki. Wynika to z faktu, że słuchacze są oficerami z kilkuletnim stażem zawodowym, dobrze znającymi współczesny sprzęt wojskowy /w tym tyłowy/ i jego działanie.

Słuchacze kierunku ogólnokwatermistrzowskiego uczestniczą w czasie studiów w trzech pokazach specjalistycznych.

Na pierwszym roku oglądają oni pododdziały tyłowe pułku, na drugim roku oddziały tyłowe dywizji - rozwinięte w terenie, a na trzecim roku stacjonarną rejonową składnicę kwatermistrzowską.

Pokazy te, w nie zmienionej formie, realizowane są od wielu lat. Również od wielu lat, ich uczestnicy - słuchacze i nauczyciele - wyrażają się krytycznie o sposobie prowadzenia pokazów na pierwszym i drugim roku studiów. Uwagi, które zgłosili oni w czasie badania przeprowadzonego w czasie pokazu tyłów dywizji w 1972 r.[1/] - obecnie zostały potwierdzone. Dotyczą one głównie treści pokazu, ale także metody jego prowadzenia. Aktualnie 71% badanych nauczycieli i 67% słuchaczy uważa, że są one mało przydatne; 9% badanych słuchaczy twierdzi, że są w ogóle nieprzydatne.

Główny postulat badanych dotyczy wzbogacenia treści pokazów oraz ich ożywienia i urealnienia.

1/ Dokumentacja z przeprowadzonych badań metodycznych. ASG WP. KTT. Warszawa 1972, s. 48.

Obecnie - z powodu coraz mniejszych limitów finansowych i materiałowych jednostek wojskowych /limitów celowych, na pokazy, nie przyznaje się ASG WP ani jednostkom wojskowym, które je przygotowują/ - wyprowadzenie w teren tyłów dywizji lub nawet pułku, tylko w celu pokazania ich kilkunastu słuchaczom - jest nieuzasadnione i wymaga znalezienia racjonalnego rozwiązania.

W świetle potrzeb dydaktycznych i oszczędnościowych proponuje się przeprowadzanie dla słuchaczy pokazu, nie specjalnie organizowanego, ale przy okazji ćwiczeń wojsk wraz z tyłami na poligonie.

Treścią pokazu byłyby nie tylko pododdziały i oddziały tyłowe pułku i dywizji ustawione w szeregu, ale przede wszystkim rozwinięte przez nie i prowadzące określoną działalność - urządzenia tyłowe, faktycznie zabezpieczające wojska w polu. Ponadto należałoby słuchaczom pokazać rozmieszczenie tyłów pułku w rejonie poprawnie rozbudowanym pod względem inżynieryjnym.

Wydaje się uzasadniony pokaz obejmujący tyły dwu szczebli - pułku i dywizji - w którym uczestniczyliby słuchacze pierwszego i drugiego roku jednocześnie. Wówczas słuchacze mieliby możliwość dwukrotnego w nim uczestniczenia w czasie studiów, na pierwszym i drugim roku.

Korzyści z tak zorganizowanego pokazu byłyby następujące:

- pokaz zyskałby na realności, gdyż tyły pułku i dywizji nie pracują same dla sibie, lecz głównie na potrzeby wojsk i tyłów niższego szczebla;
- dwukrotne obejrzenie tych samych treści powoduje ich trwalsze zapamiętanie;
- każdy z pokazów przygotowywałby inny związek taktyczny /odpowiednio wcześniej uzgodniony/, co sprzyjałoby jego dodatkowemu wzbogaceniu o doświadczenia różnych praktyków z wojsk.

W świetle obronnej doktryny wojennej wydaje się, że duże znaczenie dla przyszłych kwatermistrzów miałby pokaz/i rozpoznanie/ zachodnich, przygranicznych terenów Polski. Wykorzystanie infrastruktury terenu na potrzeby organizacji zabezpieczenia tyłowego wojsk ma w warunkach prowadzenia walki na obszarze kraju znaczenie bardzo duże. Pokaz taki mógłby być zorganizowany w ramach ćwiczenia pociągowego, szkieletowego lub podróży polowo-historycznej.

3.1.5. Zajęcie praktyczne

W procesie kształcenia specjalistycznego słuchaczy udział zajęć praktycznych jest najmniejszy /por.zał.nr 1/. Wydaje się jednak, że faktycznie jest on znacznie większy, lecz część zajęć praktycznych nosi nazwę - zajęcie grupowe.

Przyjęcie takiej lub innej nazwy danego zajęcia w niczym nie zmienia efektów kształcenia, powstaje jednak w sprzeczności z semantyką logiczną.

Z teorii i praktyki dydaktycznej ASG WP, stanowiącej niewątpliwy dorobek uczelni wynika, że istotą zajęcia praktycznego jest kształtowanie umiejętności manualnych i umysłowych słuchaczy w zakresie pracy sztabowej,[1] natomiast zajęcia grupowego - uczenie rozwiązywania problemów taktyczno-operacyjnych.[2] Należałoby zatem praktycznymi nazwać te zajęcia, których tematy obejmują:

- opracowanie dokumentów dowodzenia tyłami;
- opracowanie planu zabezpieczenia tyłowego wojsk;
- opracowanie meldunków tyłowych;
- opracowanie dokumentów organizacyjno-metodycznych treningu lub ćwiczenia tyłowego z przedmiotu „metodyka szkolenia taktyczno-operacyjnego."

Proponuje się zatem zmianę nazwy wszystkich zajęć grupowych o wymienionej tematyce - na zajęcia praktyczne.

Ponadto należałoby zrezygnować z jedynego /w aktualnym programie studiów/ zajęcia praktycznego, które dotyczy prowadzenia kalkulacji materiałowych i medycznych przez kwatermistrza pułku. Treścią tego zajęcia są działania arytmetyczne, stanowiące pomocniczą czynność kwatermistrza w czasie podejmowania decyzji i planowania zabezpieczenia tyłowego wojsk. Z uwagi na swą prostotę słuchacze powinni je opanować w czasie samokształcenia.

W sytuacji dotkliwego braku czasu na ważniejsze treści kształcenia przeznaczanie go na taką tematykę nie znajduje uzasadnienia. Zdaniem słuchaczy, czas ten należałoby przeznaczyć na

---

1/ Zagadnienia metodyki nauczania w ASG WP. Podręcznik. ASG WP IDW. Warszawa 1984, s. 91.

2/ Tamże, s. 100.

naukę posługiwania się sprzętem, będącym w wyposażeniu aparatowni dowodzenia typu ADK-11. Propozycja jest bardzo ważna, ale jej realizacją powinna zająć się Katedra Taktyki Wojsk Łączności.

3.1.6. Ćwiczenie grupowe

Ćwiczenia grupowe mają podstawowe znaczenie w realizacji praktycznych celów kształcenia słuchaczy, zwłaszcza w początkowym okresie każdego kursu /roku studiów/.

W czasie zajęć słuchacze uczą się stosowania wiedzy teoretycznej do rozwiązywania problemów tyłowych w konkretnej sytuacji taktyczno-operacyjnej i tyłowej.

Tak duże znaczenie tej formy kształcenia wynika z jej cech charakterystycznych, do których zalicza się:

a/ wykonywanie poszczególnych czynności przez słuchaczy poza czasem operacyjnym, a więc bez uwzględniania zmian wynikających z działań bojowych - co umożliwia dokładne rozwiązywanie pojedynczych problemów oraz powtarzanie tych samych czynności przez różnych słuchaczy;

b/ możliwość wywierania wpływu nauczyciela na pracę słuchaczy poprzez śledzenie toku rozumowania, bieżącą ocenę i udzielanie wskazówek umożliwiających wypracowanie prawidłowego rozwiązania danego zadania dydaktycznego;

c/rozwiązywanie jednocześnie przez wszystkich słuchaczy problemów właściwych dla konkretnej tej samej osoby funkcyjnej.

Zgodnie z zasadą dydaktyczną systematyczności i stopniowania trudności, ćwiczenia grupowe prowadzone są po cyklu wykładów oraz repetycji i w zależności od celu jakiemu mają służyć /zapoznać, nauczyć, doskonalić/ dzielą się na: wprowadzające /informacyjno-pokazowe/, główne i doskonalące.

Z analizy celów i treści tych ćwiczeń oraz czasów trwania poszczególnych zajęć wynika, że nie wszystkie wyczerpywały cele kształcenia, które przed nimi określono. Przyczyny tego były następujące:

1. Ani jedno ćwiczenie grupowe w czasie studiów nie obejmowało całokształtu pracy kwatermistrza.

2. W ćwiczeniach grupowych za mało jest treści dotyczących kierowniczej pracy kwatermistrza w czasie walki /w dynamice/. Na przykład, na drugim roku w pierwszym semestrze nie ma ich w żadnym ćwiczeniu. Natomiast w części ćwiczeń, w których te treści występują nie są właściwie realizowane. Na przykład w ćwiczeniu głównym "Natarcie pułku", w którym zaplanowano zajęcia nt. dowodzenia tyłami pułku w zakresie dowozu środków materiałowych do pododdziałów oraz ewakuacji rannych w czasie natarcia -treści zajęć nie są związane z okresem walki, lecz dotyczą jej przygotowania w rejonie wyjściowym.[2/]

3. W żadnym ćwiczeniu grupowym, na pierwszym roku studiów, nie ma rekonesansu tyłowego.[3/]

4. W jedynym ćwiczeniu grupowym /w czasie studiów/ nt. mobilizacyjnego rozwinięcia wojsk, które jest prowadzone na pierwszym roku nie ma żadnego zajęcia dotyczącego zabezpieczenia tyłowego.

5. Niewłaściwa jest kolejność zajęć dotyczących pracy kwatermistrza w ćwiczeniu "Marsz dywizji", gdyż zajęcie nt. uzupełniania zużytych paliw w czasie marszu jest przed zajęciem nt. określania potrzeb materiałowych i opracowania planu zaopatrywania dywizji w MPS.[4/]

6. W żadnym ćwiczeniu głównym nie uwzględniono w pracy kwatermistrza, w okresie wypracowywania decyzji w sztabie /pułku, dywizji, armii/, problemów współdziałania.

7. Niezbyt racjonalnie określono czasy trwania poszczególnych zajęć w ćwiczeniach grupowych, np.:

- w ćwiczeniach wprowadzających ten sam zakres czynności kwatermistrza dywizji zajmuje 50% więcej czasu niż kwatermistrza pułku /pomimo większych umiejętności słuchaczy na drugim roku studiów/;

1/ Por. Rozwinięte przedmiotowe plany tematyczne Katedry Taktyki Tyłów poszczególnych lat studiów.

2/ Ćwiczenie główne nr 106. Opracowanie metodyczne do zajęć z taktyki tyłów. ASG WP. KTT. Warszawa 1988, s. 34-41.

3/ Por. Rozwinięty przedmiotowy plan tematyczny KTT dla I roku studiów. KTT. Warszawa 1988 r.

4/ Plan tematyczny II roku studiów WWL od roku akademickiego 1988/89. ASG WP. Warszawa 1988, s. 99.

- na wykonanie graficznej części planu zabezpieczenia tyłowego dywizji w pierwszym semestrze /w ćwiczeniu "Natarcie dywizji"/ przeznaczono dwie godziny, w drugim semestrze /w ćwiczeniu "Obrona dywizji"/ - cztery godziny /pomimo większych umiejętności słuchaczy/.[1/]

8. W części ćwiczeń grupowych nie dokonano korelacji międzyprzedmiotowych, np. w ćwiczeniu "Natarcie dywizji"[2/] w czasie zajęcia z "tyłów wojsk lądowych" planuje się dowóz amunicji, która nie była określona w zajęciu z "zabezpieczenia technicznego"; podobnie jest w ćwiczeniu "Obrona pułku"[3/].

9. Występuje nieproporcjonalny podział czasu na zajęcia specjalistyczne w ćwiczeniu "Natarcie pułku" - 20 godz. i "Obrona pułku" - 6 godz.[4/]

Przedstawione wyniki badań dowodzą, że wprowadzenie określonych zmian w treściach, czasie trwania zajęć i prowadzeniu ćwiczeń grupowych, rokuje nadzieje na zwiększenie efektywności kształcenia słuchaczy.

Proponuje się następujące kierunki tych zmian:

Cwiczenia grupowe /wprowadzające i główne/ nt. obrony powinny obejmować całokształt pracy kwatermistrza /pułku i dywizji/ - od jego udziału w wypracowaniu decyzji poprzez wykonywanie dokumentów planistycznych i dowodzenia tyłami, do kierowania zabezpieczeniem tyłowym wojsk w czasie walki.

Również w ćwiczeniach głównych nt. obrony, tak na pierwszym, jak i na drugim roku studiów, powinien być rekonesans kwatermistrzowski. Wprawdzie 72% badanych słuchaczy proponuje, aby rekonesans był we wszystkich ćwiczeniach, a pozostali /28%/ oraz 100% badanych nauczycieli, żeby był w ćwiczeniach głównych nt. obrony i natarcia /na pierwszym i drugim roku stodiów/, ale czas przeznaczony na przedmiot na to nie pozwala. Ponadto istnieją duże możliwości /dotychczas nie wykorzystane/ w zakresie prowadzenia rekonesansu w czasie ćwiczeń dowódczo-sztabowych w terenie.

1/ Plan tematyczny II roku studiów... Op.cit. s. 99.

2/ Cwiczenie główne Nr 205. Temat: "Natarcie dywizji". Opracowanie metodyczne KTT ASG WP. Warszawa 1988, s. 26.

3/ Cwiczenie główne Nr 113. Temat: "Obrona pułku". Opracowanie metodyczne zajęć nr 12 i 26 z taktyki tyłów wojsk lądowych, nr 13 z zabezp.tech.wojsk lądowych.ASG WP.Warszawa 1988,s.211.

4/ Plan tematyczny I roku studiów... Op.cit.s. 114-116.

W pozostałych ćwiczenia grupowych - głównych i doskonalących - z uwagi na ograniczoną ilość czasu, należałoby się skupić na rozpatrywaniu najważniejszych problemów tyłowych, np. w ćwiczeniu "natarcie pułku z forsowaniem przeszkód wodnych" treścią zajęcia byłaby organizacja przeprawy tyłów oraz zabezpieczenie medyczne pułku.

We wszystkich ćwiczeniach grupowych tematyka zajęć ułożona jest według kolejności pracy kwatermistrza w okresie organizacji walki. Nie negując znaczenia takiego układu treści, ułatwiającego przenoszenie ich potem do rozkazów, zarządzeń i planów - wydaje się, że w ten sposób wprowadza się zbyt duży schematyzm w kształceniu. Należałoby rozważyć możliwość rozwiązywania problemów tyłowych w ćwiczeniach grupowych - doskonalących, nie w zajęciach prowadzonych w formie grupowej lecz seminaryjnej. Zajęcie w formie seminarium również umożliwia zrealizowanie celu kształcenia, którym jest rozwiązanie określonych problemów tyłowych, a ponadto sprzyja prezentowaniu przez słuchaczy własnych rozwiązań. Jeśli ćwiczenia na pierwszym i drugim roku studiów mają tą samą tematykę, np. marsz /pułku i dywizji/ wówczas ich treści powinny dotyczyć różnych problemów, lub z zajęć na drugim roku w tym ćwiczeniu można zrezygnować.

W przypadku, gdy w czasie studiów określonej tematyce jest poświęcone tylko jedno ćwiczenie, np. mobilizacyjnemu rozwinięciu pułku skadrowanego - wówczas należałoby w nim prowadzić zajęcie nt. zabezpieczenia tyłowego pułku w tym okresie. Jest to szczególnie ważne w sytuacji, gdy w rezultacie restrukturyzacji zwiększa się ilość jednostek wojskowych skadrowanych.

Niezwykle duże znaczenie dla jedności procesu kształcenia teoretycznego i praktycznego ma przestrzeganie w ćwiczeniach grupowych kolejności i treści pracy kwatermistrza w poszczególnych okresach przygotowania i prowadzenia walki /operacji/. Pomijanie poszczególnych jej etapów i czynności odbija się negatywnie w czasie ćwiczeń dowódczo-sztabowych, tak w ASG WP, jak i w wojskach.[1/]

1/ Potwierdzają to obserwacje ćwiczeń dowódczo-sztabowych w ASG WP oraz wyniki kontroli jednostek wojskowych przeprowadzone przez Inspekcję Sił Zbrojnych w latach 1986-1987.

W ćwiczeniach grupowych należałoby zwiększyć ilość czasu przeznaczonego na treści związane z pracą kwatermistrza w czasie walki oraz zwrócić uwagę na właściwe jego wykorzystanie. W świetle rozważań przedstawionych w podrozdziale 2.3 - odpowiedni wydaje się udział tych treści na poziomie ok. 30% /obecnie 14%/.

Właściwe dysponowanie czasem przeznaczonym na przedmiot jest w świetle jego niedostatku zagadnieniem bardzo istotnym. Dlatego należałoby przyjąć takie założenie, że na rozwiązanie problemu tego samego rodzaju w następnym ćwiczeniu grupowym przeznacza się czasu nie więcej niż w poprzednim. Również na zagadnienie tego samego rodzaju na drugim roku studiów przeznacza się czasu mniej niż na pierwszym, lub tyle samo.

Określając problemy do rozwiązania w danym ćwiczeniu i dobierając do nich czas trwania zajęcia, należałoby uwzględnić możliwość wysłuchania nie jednego a dwóch, czy nawet trzech propozycji różnych słuchaczy /w odniesieniu do najważniejszych problemów/. Zachęciłoby to słuchaczy do prezentowania własnych rozwiązań, a nie wspólnych całej grupy szkoleniowej. Poprzestawanie na jednym rozwiązaniu w sytuacji, gdy może być ich kilka jest uczeniem schematyzmu, który nie odpowiada potrzebom współczesności. Podkreślił to Szef Sztabu Generalnego WP, który w wykładzie inaugurującym rok akademicki 1988/89 w naszej uczelni powiedział: "specyfika czasów w jakich żyjemy nie znosi schematyzmu i zastoju, nie sprzyja długotrwałej stabilizacji, preferuje perspektywiczne myślenie i elastyczne działanie".

Wydaje się, że dyrektywa powyższa powinna stanowić jedną z wytycznych w doskonaleniu procesu dydaktyczno-wychowawczego ASG WP.

Uwzględniając zdobytą przez słuchaczy wiedzę i umiejętności na pierwszym i drugim roku studiów /tzw.transfer dodatni[1]/ należałoby zmniejszyć udział ćwiczeń grupowych w procesie dydaktycznym drugiego i trzeciego roku studiów. Opinię taką wyraża 60% badanych nauczycieli i 74% słuchaczy. Spośród 26% badanych słuchaczy, którzy wypowiedzieli się za nie zmniejszaniem ilości ćwiczeń

1/ Transfer dodatni polega na łatwiejszym uczeniu się nowych treści kształcenia pod wpływem już opanowanych.

grupowych aż 80% stanowią słuchacze pierwszego roku studiów. Wydaje się, że na taką ich opinię wpłynął fakt, że mają zbyt słabe rozpoznanie problemu, a głównie za małą skalę porównawczą po odbyciu tylko trzech ćwiczeń dowódczo-sztabowych, których ponadto stopień trudności jest znacznie większy niż ćwiczeń grupowych.

Podobne wnioski, dotyczące zamiany części ćwiczeń grupowych na dowódczo-sztabowe wysuwa od lat, na podstawie swoich badań, Instytut Dydaktyki Wojskowej. Najnowsze badania, obejmujące absolwentów z lat osiemdziesiątych /126 oficerów/ oraz ich przełożonych /118 oficerów dowództw i sztabów ZT i OW/ były podstawą do sprecyzowania przez IDW następujących propozycji przedstawionych na Radzie Naukowej ASG WP 24 czerwca 1988 r.:

Na drugim roku studiów, drugie ćwiczenie główne /w drugim semestrze/ całe przeprowadzić jako dowódczo-sztabowe.

Na trzecim roku, w pierwszym ćwiczeniu głównym planowanie operacji przeprowadzić jako ćwiczenie grupowe, natomiast jego część dynamiczną, to jest prowadzenie operacji, jako ćwiczenie dowódczo-sztabowe. Kolejne ćwiczenie główne w całości przeprowadzić jako dowódczo-sztabowe.[1/]

Przychylając się do tych wniosków - w przypadku, gdyby nie zostały wprowadzone na Wydziale Wojsk Lądowych ASG WP - proponuje się w kształceniu słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego część dynamiczną zajęć w ćwiczeniach grupowych prowadzić w formie dowódczo-sztabowej, Wydaje się, że udział zajęć prowadzonych w formie grupowej, na poszczególnych latach studiów, nie powinien przekraczać odpowiednio: 25%, 20% i 15%.

Zasadność wniosku o zamianie części ćwiczeń grupowych na dowódczo-sztabowe została potwierdzona wynikami eksperymentu dydaktycznego przeprowadzonego ze słuchaczami kierunku ogólnokwatermistrzowskiego III Kursu WWL.[2/] Słuchacze uczestniczący w eksperymencie pomimo, że nie rozpoczęli jeszcze zajęć praktycznych nt. pracy kwatermistrza armii, wykazali się bardzo dobrymi umiejętnościami w tym zakresie, występując w tej funkcji w ćwiczeniach Kursu Operacyjno-Taktycznego w 1987 r. i 1988 r.

1/ Sprawozdanie z badań oceny przygotowania absolwentów ASG WP do pracy w jednostkach wojskowych /na przykładzie absolwentów Wydziału Wojsk Lądowych/. ASG WP. Warszawa 1988r., s. 11.
2/ Sprawozdanie z eksperymentu przedstawiono w załączniku nr 5.

W kolejnych ćwiczeniach i latach studiów sytuacje tyłowe powinny być coraz bogatsze i zawierać coraz więcej /pod względem ilości i różnorodności/problemów do rozwiązania.

Prawidłowe rozwiązanie części tych problemów wymaga korelacji międzyprzedmiotowej, tak w zakresie treści zajęć, jak i ich kolejności, np. z Katedrą Techniki w zakresie ilości dowożonej amunicji i materiałów technicznych, z Katedrą Taktyki Wojsk Inżynieryjnych w zakresie wyboru dróg dowozu i ewakuacji oraz dowozu materiałów saperskich.

Brak współdziałania w procesie kształcenia przenosi się później do wojsk.[2/]

Aktualna doktryna wojenna powinna też wpłynąć na przeznaczenie większej ilości czasu na działania obronne /por.tabela nr 3/. Konkretne zadania w tym zakresie Komendant ASG WP postawił w wytycznych do działalności dydaktycznej w roku akademickim 1987-1988[3/] oraz w latach 1988-1989 i 1989-1990.

3.1.7. Ćwiczenie dowódczo-sztabowe

Ćwiczenia dowódczo-sztabowe stanowią najlepszą formę kształcenia praktycznego słuchaczy. Występują one w procesie dydaktycznym jako jednoszczeblowe lub dwuszczeblowe, jednostronne lub dwustronne grupy wojenne i ćwiczenia szkieletowe.

Słuchacze kierunku ogólnokwatermistrzowskiego doskonalą w nich swoje umiejętności w zakresie pracy na stanowiskach specjalistycznych.

Spośród stosowanych form nauczania - uczenia się, udział ćwiczeń dowódczo-sztabowych jest największy i stanowi 59% /załącznik nr 4/ ogólnego czasu przeznaczonego na "tyły wojsk lądowych".

/ Por.protokóły Inspekcji Sił Zbrojnych, np.7BAH /1987 r./; 75pz, 35pcz, 12DZ /1986 r./.

/ Podsumowanie działalności ASG WP w roku akademickim 1986-1987 oraz zadania na rok akademicki 1987-1988. ASG WP. Warszawa wrzesień 1987, s. 15.

W świetle wyników badań przedstawionych przez Bogdana Szulca[1], który przyjął za właściwy 32% udział tej formy w kształceniu słuchaczy ASG WP, /na podstawie kierunku ogólnowojskowego/ - należałoby zdecydowanie zmniejszyć ilość ćwiczeń dowódczo-sztabowych dla przyszłych kwatermistrzów. Jednak, gdyby nawet ćwiczenia specjalistyczne przeprowadzić w innej formie, to i tak udział ćwiczeń dowódczo-sztabowych na kierunku ogólnokwatermistrzowskim /oraz innych z wyjątkiem ogólnowojskowego/ wyniósłby 46% ogólnego czasu przeznaczonego na "tyły wojsk lądowych", gdyż wynika on z ustaleń wydziałowych i ogólnoakademickich, a nie katedralnych.

Powstaje zatem pytanie: czy ćwiczenia specjalistyczne powinny być prowadzone w formie dowódczo-sztabowej ?

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że tak - ponieważ kwatermistrzowi umiejętność współpracy i współdziałania z oficerami tyłów - TSD własnego, przełożonego i podwładnego oraz jednostek tyłowych - jest potrzebna tak samo jak z dowódcą i sztabem ogólnowojskowym - a to jest głównie treścią ćwiczeń specjalistycznych.

Wyniki zadań wykazały, że w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych wydziałowych i ogólnoakademickich, nie wykorzystuje się w pełni walorów dydaktyczno-wychowawczych tkwiących w tej formie kształcenia.

Przede wszystkim badani słuchacze i nauczyciele podkreślają, że należałoby efektywnie wykorzystać czas przeznaczony na ćwiczenia. Obecnie słuchacze wiele godzin biernie uczestniczą w rekonesansie dowódcy. Skoro w realnych warunkach ich miejsce jest gdzie indziej, to w ćwiczeniu, w myśl zasady realizmu kształcenia, powinno być podobnie.

Słuchacze ćwiczący kwatermistrzów powinni również w tym czasie prowadzić swój rekonesans. Wypowiedziało się za tym 100% badanych nauczycieli oraz 98% badanych słuchaczy.

O potrzebie doskonalenia umiejętności prowadzenia rekonesansu przekonują protokóły ISZ oraz jedno z zadań postawionych przez Komendanta ASG WP do realizacji w roku akademickim 1987-1988.[2]

1/ B.Szulc. Treści kształcenia... Op.cit. s.109.

2/ Podsumowanie działalności ASG WP... Op.cit. s. 10.

W niektórych etapach ćwiczeń w terenie są dyktowane sytuacje dynamiczne. Również należałoby opracować stosowne do nich sytuacje tyłowe, przekazywać je w tym samym czasie ćwiczącym kwatermistrzom i sprawdzać ich rozwiązania. Trudniejsze sytuacje należałoby następnie omówić ze wszystkimi ćwiczącymi kwatermistrzami w formie zajęcia grupowego.

Również na praktyczne kształcenie specjalistyczne należałoby wykorzystać ostatni etap ćwiczenia dowódczo-sztabowego na obozie zimowym w górach[1/]. Treści kształcenia specjalistycznego, które korelowałyby z tematyką tego etapu, powinny obejmować planowanie dowozu środków materiałowych i ewakuacji rannych transportem śmigłowcowym oraz urządzanie lądowisk i organizowanie załadowania i rozładowania środków materiałowych i rannych - na różne typy śmigłowców.

Drugi obszar nie w pełni wykorzystanych możliwości doskonalenia umiejętności słuchaczy w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych dotyczy treści sytuacji tyłowych. Wzbogacenie ich powinno mieć na celu stworzenie większej ilości sytuacji problemowych, co w konsekwencji wpłynie na pełniejsze uwzględnianie zabezpieczenia tyłowego wojsk przy podejmowaniu decyzji przez dowódców. Komendant ASG WP określił to następującymi słowami: "Nadal przywiązywać dużą wagę do zabezpieczenia tyłowego. Odejść ostatecznie od uczenia słuchaczy podejmowania decyzji w warunkach pełnego ukompletowania materiałowego wojsk".[2/]

Wzbogacanie treści ćwiczeń można osiągnąć, podając słuchaczom kolejne sytuacje tyłowe charakteryzujące się: a/koniecznością wykonania większej ilości zadań; b/zwiększeniem stopnia trudności ich wykonania poprzez: zmniejszenie sił i środków tyłów, zwiększenie potrzeb materiałowych oraz ilości rannych; c/podejmowaniem decyzji tyłowych w warunkach braku wielu informacji lub dezinformacji itp.

Należałoby także dążyć do różnicowania problemów tyłowych w poszczególnych ćwiczeniach dowódczo-sztabowych w zależności od

---

1/ Dotychczas wszyscy słuchacze pierwszego roku występują w tym etapie na stanowiskach dowódców i szefów sztabu bpzmot.

2/ Podsumowanie działalności ASG WP....Op.cit. s. 11.

wielkości ćwiczących zespołów kwatermistrzowskich. W ćwiczeniach, w których występuje tylko sam kwatermistrz powinny dominować problemy dotyczące współdziałania z dowódcą i sztabem ogólnowojskowym oraz szefami rodzajów wojsk.

Ćwiczenia, w których zespół kwatermistrzowski liczy kilku oficerów, powinny zawierać problemy obejmujące /na równi/ współpracę z oficerami SD i TSD.

W ćwiczeniach specjalistycznych, w których jest nieliczny zespół oficerów SD powinny przeważać problemy dotyczące współpracy na TSD oraz z jednostkami tyłowymi i TSD szczebla nadrzędnego.

Wydaje się również celowe dokonanie kilku zmian organizacyjnych w niektórych ćwiczeniach dowódczo-sztabowych. W ćwiczeniach specjalistycznych grup ogólnokwatermistrzowskich - dowódców, oficerów sztabu i podgrywkę jednostek ogólnowojskowych mogliby stanowić słuchacze kierunku ogólnowojskowego.

Zespoły podgrywające, we wszystkich ćwiczeniach, w których występują, należałoby tak rozmieszczać, ażeby uniemożliwić im ciągły kontakt osobisty z ćwiczącymi sztabami.

Do spraw organizacyjnych w czasie ćwiczenia szkieletowego zalicza się również wyposażenie TSD w środki łączności i samochód osobowoterenowy. Ponieważ w ASG WP nie ma aparatowni dowodzenia ADK-11, dlatego szczególnie ważne jest wyposażenie w nią TSD pułku i dywizji w czasie ćwiczeń szkieletowych.
Niestety, z obserwacji wynika, że tylko na niektórych TSD w czasie ćwiczeń są te aparatownie, a korzystanie z nich kwatermistrz ma utrudnione, gdyż pracują często w sieciach łączności dowodzenia oraz zabierane są przez dowódców na rekonesans.[1/] Warto przypomnieć, że na TSD powinny być dwa takie urządzenia, jedno zastępcy dowódcy-kwatermistrza, a drugie zastępcy do spraw technicznych.

1/ Na Radzie Naukowej ASG WP w dniu 26.05.1989 r. poświęconej m.in. ocenie dotychczasowego stanu i określeniu głównych kierunków w nauczaniu dowodzenia i pracy sztabowej w procesie kształcenia słuchaczy, jedno z przyjętych zadań brzmi: "...zapewnić słuchaczom warunki opanowania umiejętności praktycznego wykonywania zadań dowódcy i oficera sztabu oraz wykorzystywania w dowodzeniu nowoczesnych środków dowodzenia". Podstawa: Materiał na Radę Naukową ASG WP w dniu 26.05.1989 r., s. 14.

Również w żadnym ćwiczeniu nie udało się uzyskać oddzielnego samochodu osobowo-terenowego dla oficerów TSD. Tylko w nielicznych zespołach ćwiczących udostępniano kwatermistrzowi jeden z kilku samochodów, którymi dysponował sztab pułku /dywizji/.

Takie warunki w ćwiczeniach szkieletowych uniemożliwiają kwatermistrzowi prwodzenie rekonesansu i kontrolę podległych jednostek oraz oddalają tym samym proces dydaktyczny od praktyki.

Urealnienia warunków prowadzenia wymagają również ćwiczenia dwustronne. Wiedza, o zabezpieczeniu logistycznym państw NATO, którą posiadają słuchacze /na podstawie dostępnej literatury/, nie pozwala im na realne występowanie w roli "zachodnich" podczas tych ćwiczeń.
Należałoby więc albo uzyskać materiały uzupełniające informacje w tym zakresie, albo całkowicie stosować zasady działania i znaki taktyczne własne /tylko w odnośnych barwach/.

Przedstawione wyniki badań i wypływające z nich wnioski do praktycznej realizacji w procesie dydaktycznym, powinny przyczynić się do wzorstu efektywności, nie tylko kształcenia słuchaczy /choć przede wszystkim/, ale również wykorzystania pieniędzy na ten cel przeznaczonych, które w przypadku ćwiczeń dowódczo-sztabowych są rzeczywiście znaczne.

3.1.8. Doskonalenie specjalistyczne i praktyka

Spośród form organizacyjnych kształcenia słuchaczy, przedstawionych w załączniku nr 1, doskonalenie specjalistyczne ma najbogatszą historię swego funkcjonowania.

Początkowo, w latach 1956-1970, prowadzone było w Ośrodku Szkolenia Służb Kwatermistrzowskich w Poznaniu przez oficerów Głównego Zarządu Tyłów i Głównego Kwatermistrzostwa WP. Następnie w latach 1971-1980 prowadzone było również w Poznaniu, ale przez wykładowców WSOSK. Od 1981 r. zajęcia odbywają się w oddziałach gospodarczych i związkach taktycznych wyznaczonych przez kwatermistrzów okręgów wojskowych śląskiego i pomorskiego.

W istocie na doskonalenie specjalistyczne składa się kilka form kształcenia /głównie wykłady i pokazy/, które połączone treściami i miejscem prowadzenia zyskały jedną nazwę wynikającą z celu zajęć.

Doskonalenie specjalistyczne słuchaczy odbywa się po pierwszym i drugim roku studiów w jednakowym wymiarze - 72 godz. i obejmuje problematykę gospodarki kwatermistrzowskiej, odpowiednio oddziału gospodarczego i związku taktycznego w czasie pokoju.

Praktyki są organizowane podobnie, tylko w większym wymiarze czasowym - po 144 godz.

Biorąc pod uwagę ilości czasu przeznaczone na treści poszczególnych szczebli organizacyjnych stwierdza się, że nie w pełni uwzględnione zostały faktyczne potrzeby absolwentów w tym zakresie /95% będzie kwatermistrzami oddziału a tylko ok. 15% /szacunek własny J.U./ będzie kwatermistrzami związku taktycznego . Potwierdzają to wyniki wielu badań, które prowadzono wśród słuchaczy w latach wcześniejszych[1/] i obecnie[2/] oraz sprawozdania nauczycieli KTT nadzorujących doskonalenie specjalistyczne w jednostkach wojskowych.[3/]

Absolwenci oraz słuchacze stwierdzają, że nie są przygotowani do działalności pokojowej w roli kwatermistrza oddziału i postulują zwiększenie czasu kształcenia w tym zakresie. Jednak analiza czasu trwania kształcenia nt. gospodarki pokojowej oraz jego treści nie potwierdzają tej opinii. Udział doskonalenia specjalistycznego i praktyki w całym procesie dydaktycznym stanowi 35,2% /załącznik nr 1/ a łącznie z treściami "metodyki szkolenia taktyczno-operacyjnego" i "ekonomiki wojskowej" - 48% /tabela nr 3/.

1/ Por.: a/Ocena stopnia wykształcenia absolwentów służb tyłowych z punktu widzenia sprawnej działalności gospodarczej i szkoleniowej w jednostkach wojskowych. Wyniki badań z lat 1972-1975. ASG WP. KTT. Warszawa 1979, s. 19;
b/Materiał z badań opinii absolwentów promocji 1976 r. o studiach w ASG WP. ASG WP. IDW. Warszawa 1979, s. 30.
c/Skuteczność studiów w ASG WP w świetle opinii słuchaczy. Wyniki badań słuchaczy III Kursu WWL.ASG WP.IDW.W-wa 1970,s.32

2/ Doskonalenie specjalistyczne 74% badanych słuchaczy uznało za nieefektywne. Odnośnie praktyki: 31% badanych słuchaczy stwierdziło, że nauczyło się w czasie ich trwania - mało, a 43%, że nic się nie nauczyło.

3/ Załączniki: nr 6 i nr 7.

Treści kształcenia, które są w tym czasie nauczane obejmują podstawową wiedzę nt. działalności gospodarczej kwatermistrza oddziału gospodarczego i związku taktycznego w czasie pokoju.

Wyjaśnienie przyczyn tak niskiej efektywności obu omawianych form kształcenia przynoszą obserwacje ich przebiegu dokonane przez nauczycieli KTT oraz wypowiedzi słuchaczy.

Z obserwacji doskonalenia specjalistycznego wynika, że zajęcia są prowadzone na niskim poziomie merytorycznym i metodycznym, ponieważ wykładowcami są żołnierze zawodowi do tego nie przygotowani /czasem nawet podoficerowie i chorążowie, gdyż jest to okres urlopów/, którzy prowadzą je najchętniej metodą udzielania odpowiedzi na pytania słuchaczy. A ponieważ słuchacze nie znają tego o co mieliby pytać - temat zostaje wyczerpany bardzo szybko. Mała aktywność słuchaczy wynika również z tego, że na pierwszym roku perspektywa objęcia stanowiska kwatermistrza oddziału jest dla nich odległa /2 lata/, natomiast na drugim roku - tematyka wydaje się mało przydatna, skoro perspektywa objęcia stanowiska kwatermistrza jest jeszcze bardziej odległa i szanse znacznie mniejsze.

Część słuchaczy wyraża opinie, że czas przeznaczony na doskonalenie specjalistyczne byłby lepiej wykorzystany, gdyby była możliwość studiowania na miejscu aktualnych przepisów i instrukcji. Ci, którzy tak się wypowiadali, zapewnie by to robili, jednak wielu prawdopodobnie nie, gdyż mają ku temu warunki w czasie praktyki, a stwierdzają, że te nic im nie dają /43%/. Wydaje się, że powodów niskiej efektywności kształcenia w czasie praktyk jest również kilka. Przede wszystkim brak jest dydaktycznego kryterium kierowania słuchaczy do poszczególnych jednostek wojskowych w celu odbycia praktyki.

Nie ma kontroli słuchaczy /ze strony ASG WP/ w czasie odbywania praktyki. Wytyczne dla słuchaczy na praktykę są zbyt ogólne, a obowiązki, które z nich wynikają nie wyczerpują czasu jej trwania.

Niedomagania organizacyjne obu omawianych form kształcenia występują nie tylko na kierunku ogólnokwatermistrzowskim, gdyż jedno z zadań zapisanych w"Kierunkach doskonalenia działalności służbowej w Akademii Sztabu Generalnego WP" brzmi:"Ulepszyć dotychczasowy model szkolenia praktycznego w jednostkach wojskowych podczas przerwy wakacyjnej.[1]

---

[1] Kierunki doskonalenia działalności służbowej ASG WP.ASG WP,W-wa 1987, s. 21.

Na podstawie analizy wyników przeprowadzonych badań proponuje się następującą organizację doskonalenia specjalistycznego i praktyk słuchaczy:

1. Doskonalenie specjalistyczne należałoby zorganizować po pierwszym roku studiów w wymiarze 6 tygodni w WSOSK w Poznaniu i prowadzić je powinni nauczyciele tej uczelni/postuluje to 90% badanych nauczycieli/.

2. Wysoki poziom merytoryczny i metodyczny zajęć oraz odpowiednia ilość literatury i możliwość samokształcenia /w czytelni WSOSK i w miejscu zakwaterowania, gdzie sejfy są obok sal sypialnych/ tworzą warunki do prawidłowego przebiegu procesu dydaktycznego, który - z uwagi na duże znaczenie treści kształcenia - powinien być zakończony sprawdzianem z oceną wpisaną do indeksu /proponuje to 90% badanych nauczycieli/.

3. Aktualne treści kształcenia należałoby znacznie rozszerzyć w odniesieniu do oddziału gospodarczego, a pozostawić bez zmian treści dotyczące związku taktycznego, dając w ten sposób wyraz skupienia wysiłku na przygotowaniu absolwentów do pierwszych stanowisk po ukończeniu studiów.

4. Praktyki powinny odbywać się wyłącznie na stanowisku kwatermistrza oddziału gospodarczego po drugim roku studiów w wymiarze 6 tygodni.

5. Miejsca praktyk należałoby uzgadniać z kwatermistrzami OW i ZT po to, aby odbywały się w najlepszych oddziałach gospodarczych.

6. Należałoby opracować bardziej szczegółowe wytyczne do praktyki, zawierające większy zakres zadań, których wykonanie powinno być rozliczone przez kierownika grupy po powrocie do ASG /proponuje to 100% badanych nauczycieli/.

7. Należałoby rozważyć możliwość kontroli słuchaczy w czasie odbywania praktyki przez nauczycieli KTT.

Ponadto część oficerów KTT oraz oficerowie z Głównego Kwatermistrzostwa WP postulują trzymiesięczną /lub w mniejszym wymiarze/ praktykę na trzecim roku studiów w oddziale gospodarczym do, którego otrzymaliby przydział służbowy po ukończeniu ASG WP. Propozycja ta wzorowana jest na praktykach podchorążych WSOSK. Jednak występuje istotna różnica między absolwentami WSOSK, którzy dopiero po ukończeniu szkoły rozpoczynają służbę zawodową a absolwentami ASG WP,

którzy znają ją od lat kilku lub więcej. Wprawdzie propozycję tę możnaby uznać za uzasadnioną w odniesieniu do słuchaczy, którzy przed rozpoczęciem studiów nie służyli w kwatermistrzostwie jednak wprowadzenie tej praktyki w stosunku do wszystkich słuchaczy nie wydaje się możliwe.

3.1.9. Praca kursowa i dyplomowa

Bardzo duże znaczenie w procesie kształcenia mają opracowywane przez słuchaczy prace kursowe i dyplomowe. Stanowią one wyraz wysokiej aktywności i samodzielności słuchaczy w procesie kształcenia, a także sprawdzian efektów dydaktycznych danego roku i całych studiów.

Prace te spełniają również ważne funkcje względem siebie, bowiem opracowywanie prac kursowych stanowi istotny etap przygotowujący słuchaczy pod względem merytorycznym i metodycznym do pisania prac dyplomowych. Duże znaczenie w tym zakresie ma przede wszystkim kontynuowanie w pracach na kolejnych latach tej samej problematyki zabezpieczenia tyłowego wojsk, lecz w odniesieniu do różnych /wyższych/ szczebli organizacyjnych lub zakresów zabezpieczenia tyłowego wojsk.

Wyniki przeprowadzonych badań ankietowych nie zawierają propozycji zmian dotyczących prac kursowych i dyplomowych. Jednak analiza prac napisanych w latach 1987-1989 skłania do następujących wniosków:

1. Na pierwszym roku studiów wszystkie prace kursowe należałoby opracowywać w formie referatów.

Dla słuchacza pierwszego roku samodzielne opracowanie ćwiczenia dowódczo-sztabowego lub treningu sztabowego stanowi trudność na tyle dużą, że pokonuje ją, przepisując ćwiczenie wykonywane w ramach "metodyki szkolenia taktyczno-operacyjnego". Nie osiąga się wówczas prawie żadnych celów kształcenia.

Opracowanie referatu powoduje, że słuchacz samodzielnie zgłębia dany obszar tematyczny poprzez dodatkowe studiowanie literatury, doskonali się w formułowaniu wypowiedzi /myśli/ oraz poznaje zasady pisania rozprawy teoretycznej.

2. Tematy prac kursowych na pierwszym roku należałoby tak dobierać, ażeby słuchacze mieli możliwość ich pełnego wyczerpania w pracy 10-12 stronicowej. Tematy bowiem szerokie zakresowo są opracowywane bardzo ogólnie i nie wpływają na pogłębienie wiedzy słuchaczy.

3, Tematy prac kursowych i dyplomowych powinny w szerszym zakresie obejmować problemy zabezpieczenia tyłowego wojsk w różnych sytuacjach taktyczno-operacyjnych. Znaczna ich część mogłaby np. dotyczyć sytuacji /warunków/, które nie były przedmiotem szczegółowych rozważań w czasie studiów, np. zabezpieczenie tyłowe wojsk w pasie przesłaniania, w działaniach opóźniających, w czasie walki i wyjścia z okrążenia, w obronie wybrzeża morskiego, działających jako desant powietrzny lub morski itp. Również tematami prac dyplomowych mogłyby być problemy zabezpieczenia tyłowego wojsk we współczesnych konfliktach zbrojnych.
W celu zwiększenia przydatności prac dyplomowych do wykorzystania w wojskach należałoby nawiązać ściślejszą współpracę z kwatermistrzami OW i ZT, którzy również mogliby zgłosić część tematów.[1/]

4. W wytycznych do prac dyplomowych należałoby zobowiązać słuchaczy do uwzględniania na potrzeby tyłów rzeczywistej infrastruktury terenu, na którym zakładają działania wojsk.

5. Tematykę prac dyplomowych należałoby utrzymywać w następujących proporcjach /wskaźnikach/[2/]

- taktyczne 70%;
- operacyjne 30%;
- natarcie do obrony jak 1:1;
- referaty do ćwiczeń jak 1:1.[3/]

6. Na drugim roku wszystkie prace kursowe należałoby opracowywać w formie ćwiczeń dowódczo-sztabowych na ogólny temat: "Zabezpieczenie tyłowe pz w działaniach bojowych". Proponuje się również

1/ Ostatnia praca została napisana na temat zgłoszony przez Kwatermistrza WOW w 1984 r.

2/ Proporcje te uznaje się jako obowiązujące w ASG WP. Por.:Informacja Szefa Oddziału Szkolenia ASG WP na posiedzeniu Rady Naukowej ASG WP w dniu 24.06.1988 r. dotycząca "Tematów prac dyplomowych w 1989 r.", ASG WP. Warszawa 1988, s. 2.

3/ W załączniku nr 8 przedstawiono zestawienie prac dyplomowych, w tym ujęciu, w latach minionych i obecnie.

aby były to prace zespołowe, wykonywane przez czterech słuchaczy w sposób umożliwiający przeprowadzenie na ich podstawie ćwiczenia specjalistycznego ze słuchaczami pierwszego roku studiów.

Nadanie tak dużej rangi tym pracom przyczyniłoby się niewątpliwie do podniesienia ich poziomu merytorycznego i metodycznego, dałoby dodatkową satysfakcję /prócz oceny/ autorom w postaci wykorzystania pracy w procesie dydaktycznym oraz nastąpiłaby weryfikacja ich faktycznej przydatności do szkolenia tyłów pułku.

7. Do prowadzenia prac kursowych, podobnie jak dyplomowych, należałoby również wyznaczać kierowników. Wpływałoby to niewątpliwie na podniesienie poziomu merytorycznego i metodycznego tych prac.

3.1.10. Instruktaż dydaktyczny

Instruktaż dydaktyczny, chociaż w istocie jest formą kształcenia, rzadko bywa tak nazywany.

Autorzy podręcznika nt. metodyki nauczania w ASG WP instruktaż zaliczają do metod nauczania.[1/]

W innych pracach opublikowanych w ASG instruktaż określany jest jako metoda przygotowywania /nauczycieli, słuchaczy/ do zajęć.[2/]

W literaturze pedagogicznej terminem tym posługują się wyłącznie dydaktycy wojskowi. Na przykład, Jan BOGUSZ uważa, że instruktaż stanowi przykład modelowej realizacji zajęć na dany temat.[3/] Wiele praktycznych wskazówek w zakresie prowadzenia instruktażu zawiera poradnik dla nauczycieli pióra Rudolfa SZNAJDERA.[4/]

1/ Zagadnienie metodyki nauczania w ASG WP. Podręcznik. ASG WP. Warszawa 1984, s. 43.

2/ Na przykład: W.Jakubisiak. Instruktaż dydaktyczny - zarys teorii. Zeszyty Naukowe ASG WP. ASG WP. Zeszyt nr 2/53/88, s.224.
J.Łazarek. Doskonalenie metodyki prowadzenia ćwiczeń grupowych z taktyki ogólnej ze słuchaczami I Kursu ASG WP. Rozprawa doktorska. Część I. ASG WP.Warszawa 1985, s. 73.

3/ J.Bogusz. Dydaktyka wojskowa. MON. Warszawa 1983, s. 249.

4/ R.Sznajder. Prowadzenie instruktażu i konsultacji ze słuchaczami ASG WP. Poradnik dla nauczycieli. ASG WP. IDW. Warszawa 1986.

Wszyscy są zatem zgodni, że w czasie instruktażu, jego uczestnicy zdobywają wiedzę i umiejętności /lub jedno z nich/ w określonej dziedzinie lub na dany temat, czyli jest to proces kształcenia realizowany w tej właśnie formie, znanymi dydaktyce metodami nauczania. Spośród innych form kształcenia instruktaż wyróżnia się tym, że poprzedza wszystkie pozostałe.

Z obserwacji procesu dydaktycznego w ASG WP nasuwa się wniosek, że termin "instruktaż" stosowany jest zbyt często. Bez względu na to czy słuchacze są informowani tylko o terminie zajęcia, temacie i zagadnieniach, czy też sposobie rozwiązywania problemów taktycznych - wszystko jest nazywane instruktażem. Tymczasem termin zajęć jest określony w "rozkładzie zajęć", temat w "planie tematycznym", zagadnienia w założeniach do ćwiczeń lub w przewodnikach metodycznych do studiowania poszczególnych przedmiotów, a instruktaż dydaktyczny dla słuchaczy, w procesie kształcenia w ASG WP, spełnia inną, niesłychanie ważną funkcję.

Z analizy programu kształcenia wynika, że nauczanie słuchaczy pracy w roli kwatermistrza odbywa się w czasie jednego zajęcia w ćwiczeniu wprowadzającym. Inne zajęcia, takie jak wykład, repetycja lub seminarium - do tego celu nie są przeznaczone. Szczególnie brak zajęć o tych treściach odczuwają słuchacze pierwszego roku studiów, którzy samodzielnie w czasie nauki własnej rozwiązują problemy taktyczne i tyłowe wynikające z treści zajęcia grupowego, które dopiero się odbędzie.

Badani słuchacze /zwłaszcza pierwszego roku, którzy niedawno to przeżyli/ twierdzą, że nie mają do tej samodzielnej pracy odpowiedniego przygotowania.

Czas przeznaczony na zajęcia w ćwiczeniach grupowych pozwala na wyczerpanie tematu tylko poprawnymi wystąpieniami pojedynczych słuchaczy i krótkimi uzupełnieniami prowadzącego. Nie ma w nich czasu na powtórzenie tego samego zagadnienia lub porównanie różnych rozwiązań tego samego problemu przez kilku słuchaczy.

Wynika z tego, że efektywne prowadzenie zajęć w ćwiczeniach grupowych i poprawne kształcenie słuchaczy, zależy w dużej mierze od właściwie przeprowadzonego instruktażu dydaktycznego. Właśnie w czasie instruktażu nauczyciel ma możliwość szczegółowo objaśnić i pokazać sposób pracy czy rozwiązywania określonego

problemu, który uważa on sam bądź słuchacze - za najważniejszy.

Udzielając instruktażu należy pamiętać, aby zadania dydaktyczne zlecane słuchaczom do wykonania były realne i uwzględniały pracochłonność przedmiotu własnego i innych w danym dniu.

Z przeprowadzonych badań wynika, że na przygotowanie się do jednej godziny zajęć z przedmiotu "tyły wojsk lądowych" słuchacze potrzebują: 1 godz. - 24%; 1,5 godz. - 22%; 2 godz. - 22%; 2,5 godz. - 32%. Wprawdzie z badań wynika, że czasy są bardzo zróżnicowane, jednak więcej niż połowa słuchaczy przeznacza na przygotowanie się do jednej godziny zajęć specjalistycznych ok. dwie godz. samokształcenia. Dlatego nie należy żądać, aby słuchacze w czasie nauki własnej przepisywali do zeszytów instrukcje i podręczniki, lub wykonywali pracochłonne kalkulacje.

Z obserwacji procesu dydaktycznego wynika, że oprócz instruktażu prowadzonego 4-5 dni przed danym zajęciem, czasami zachodzi potrzeba - na 1-2 dni przed jego terminem - udzielenia dodatkowej pomocy niektórym słuchaczom, którzy w czasie samokształcenia napotkali określone trudności. To drugie spotkanie, z całością grupy lub z jej częścią, czy tylko z pojedynczymi słuchaczami - zwane konsultacją - jest dopełnieniem instruktażu dydaktycznego.

Wymowne są opinie słuchaczy dotyczące najlepszej formy pomocy nauczyciela w przygotowaniu ich do zajęć.62% badanych słuchaczy uważa, że instruktaż z całą grupą;17% słuchaczy oprócz instruktażu oczekuje jeszcze konsultacji; 4% słuchaczy proponuje dyżur konsultanta w katedrze /bez instruktażu/; 17% badanych słuchaczy nie potrzebuje żadnej pomocy, gdyż wystarczą im gotowe rozwiązania uzyskane od kolegów, którzy dane zajęcie mieli wcześniej.

Opinią tą słuchacze podkreślili przydatność instruktażu dydaktycznego /79% badanych/ w procesie kształcenia.

3.2. Metody kształcenia

Realizacja celów kształcenia jest możliwa przez zastosowanie odpowiednich sposobów kierowania procesem uczenia się słuchaczy. Sposoby te, celowo i systematycznie stosowane w procesie dydaktycznym, noszą nazwę metod kształcenia.

Stosowanie metod, w odróżnieniu od form kształcenia w dużym stopniu zależy od samego nauczyciela - nie są one bowiem określone w dokumentach dydaktycznych. Jedyną dyrektywą w tym zakresie jest instruktaż, w czasie,którego szef katedry lub kierownik zakładu określa główną metodę prowadzenia zajęcia na dany temat. Jednak nie wiele jest takich zajęć dydaktycznych, w których stosuje się jedną metodę. Z reguły stosuje się 1-2 metody główne i 2-3 pomocnicze. Dobór ich oraz zakres stosowania zależy od nauczyciela, który uwzględnia nie tylko temat zajęcia i warunki jego realizacji, ale również poziom przygotowania słuchaczy.

3.2.1. Metody słowne

Istotą tej grupy metod kształcenia jest słowny sposób przekazywania informacji w procesie dydaktyczno-wychowawczym. Metody słowne znajdują szerokie zastosowanie we wszystkich formach organizacyjnych kształcenia słuchaczy, występują jako główne lub pomocnicze.

Wiedzę za ich pośrednictwem przekazuje się w sposób podający /opis, wykład/ lub poszukujący /dyskusja, metoda problemowa/.

3.2.1.1. Opis

Jedną z najprostszych i zarazem najczęściej stosowanych metod słownych jest opis. Przy jego pomocy przekazuje się słuchaczom informacje o przedmiotach, faktach, zjawiskach i procesach.

W kształceniu specjalistycznym słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego opis jest metodą pomocniczą, występującą w wielu formach organizacyjnych.

Badania dokumentacji szkoleniowej oraz obserwacja procesu dydaktycznego dowodzą, że zakres stosowania tej metody jest właściwy, ale posługiwanie się nią - nie zawsze.

Podstawowe niedomaganie dotyczy łączenia tej metody z obrazem wspomagającym słowo. Większość czynności związanych z zabezpieczeniem tyłowym wojsk oraz wykorzystywaniem w tym procesie sprzętu i materiałów jest znacznej części słuchaczy nieznana. Dlatego opisowi powinien towarzyszyć pokaz rzeczywisty lub filmowy.

Nie wykorzystuje się wszystkich walorów tej metody przy opracowywaniu sytuacji tyłowych do ćwiczeń. W większości ćwiczeń tyły maszerują, są zatrzym—ane lub rozmieszczone w rejonie. Brak jest szczegółowych opisów poszczególnych elementów ugrupowania poddziałów, oddziałów i związków tyłowych na podstawie, których kwatermistrz mógłby ocenić ich aktualne możliwości.

W sytuacjach dynamicznych opisy przedstawiają tyły statyczne, nie pobudzają wyobraźni słuchaczy, a zatem i aktywności w dowodzeniu nimi i kierowaniu zabezpieczeniem tyłowym wojsk. W Akademii Sztabu Generalnego WP, w której główne cele kształcenia realizowane są w ćwiczeniach - obrazowe i sugestywne opisy umownie walczących wojsk i zabezpieczających je tyłów stanowią warunek ich osiągnięcia i spełnienia zasady realizmu w procesie dydaktycznym.

3.2.1.2. Wykład

Wykład jako metoda polega również na sławnym przekazywaniu wiedzy. W odróżnieniu jednak od opisu powinien on ujmować nie tylko fakty, procesy i zjawiska, ale przede wszystkim związki między nimi, a więc rozwiązywać określone problemy naukowe oraz pokazywać dotychczasowe osiągnięcia w dziedzinie poznania praw i prawidłowości rządzących daną rzeczywistością.

Metoda wykładu w kształceniu słuchaczy znajduje zastosowanie przede wszystkim w takich formach nauczania, jak wykład i doskonalenie specjalistyczne. Jako metoda pomocnicza stosowana jest w czasie instruktaży i zajęć grupowych.

Z przeprowadzonych badań, głównie obserwacji wynika, że posługiwanie się tą metodą, w pełnym zakresie jej wymogów, udaje się niewielu nauczycielom. W wielu przypadkach zaobserwowano, że w sposób tradycyjny ograniczano się do prezentowania gotowych rozwiązań dotyczących organizacji zabezpieczenia tyłowego wojsk.

Współczesna dydaktyka zaleca łączenie wykładu z metodą problemową, głównie w takiej formie kształcenia jak wykład. Ponadto w celu

uatrakcyjnienia metody wykładu zaleca się urozmaicanie repertuaru bodźców kierowanych do słuchaczy. Dotyczy to głównie sposobu mówienia i zachowania się wykładowcy oraz zastosowania różnych środków dydaktycznych.[1/]

3.2.1.3. Dyskusja

Istota dyskusji polega na nieskrępowanej wymianie poglądów uczestników danego zajęcia na określony temat.

W procesie kształcenia metoda ta znajduje najszersze zastosowanie w seminariach. Jako pomocnicza jest stosowana w ćwiczeniach grupowych i dowódczo-sztabowych.

Z obserwacji zajęć, w których tę metodę stosowano wynika, że najlepiej robiono to w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych, natomiast w seminariach, w których dyskusja jest główną metodą kształcenia - nie spełnia swojej roli właściwie. Składa się na to kilka przyczyn: najważniejszą z nich są tematy seminariów, które sformułowano w sposób nie umożliwiający konfrontacji różnych poglądów i opnii, gdyż ich treści przeważnie wynikają z przepisów, instrukcji i regulaminów; albo na dany temat jestw uczelni jeden skrypt[3/] /w sensie tytułu, nie ilości egzemplarzy/.

Kolejną trudność,w wykorzystaniu właściwym tej metody, stanowi dotkliwy brak czasu na przedmioty specjalistyczne. Z tego m.in. wynika planowanie kilku zagadnień na jedną godz. lekcyjną.[4/] Skutek jest taki, że możliwa jest tylko jedna /poprawna/ wypowiedź, a nie dyskusja.

Sztuką jest również umiejętność dyskutowania, należałoby więc w czasie seminariów nauczyć jej słuchaczy, - jednak - zważywszy na to co napisano wyżej - nie ma na to warunków.

1/ Wiele praktycznych wskazówek w tym zakresie zawiera poradnik dydaktyczny: K.Kruszewski. Kształcenie w szkole wyższej. PWN. Warszawa 1973, s. 33-63.

2/ Por.Zagadnienia do seminarium i repetycji dla I,II i III roku studiów na rok akademicki 1987/1988 i 1988/1989. ASG WP.KTT Warszawa 1987.

3/ Cz.Porzuczek. Zabezpieczenie logistyczne korpusu armijnego sił lądowych USA, RFN, WB. Skrypt. ASG WP KTT. Warszawa 1987.

4/ Przedmiotowy rozszerzony plan tematyczny KTT... Op.cit.

Należałoby zatem na jedną godz. seminarium planować jedno zagadnienie, a temat jego formułować w sposób polemiczny /skłaniający do dyskusji/.

3.2.1.4. Metoda problemowa

Współczesna dydaktyka wskazuje, że jednym z kierunków doskonalenia procesu kształcenia jest rozszerzenie nauczania problemowego. Opiera się ono nie na przekazywaniu gotowych wiadomości, lecz na uzyskaniu ich przez słuchaczy na drodze własnej działalności badawczej, polegającej na samodzielnym rozwiązywaniu problemów teoretycznych i praktycznych.

Najważniejszą cechą nauczania problemowego jest duża aktywność słuchacza, zmuszająca go do stawiania hipotez oraz weryfikowania ich w toku operacji umysłowych i praktycznych.

Źródłem tej aktywności są sytuacje problemowe, a właściwie ich cechy. Jerzy ZAKRZEWSKI problemowymi określa następujące sytuacje niepełne, trudne, nowe, niepewne i konfliktowe.[1/]

Z przeprowadzonych badań wynika, że metoda problemowa nie jest zalecana do stosowania jako obowiązująca w żadnych zajęciach specjalistycznych. Z obserwacji tych zajęć wynika jednak, że część nauczycieli próbuje ją wprowadzać w następujących formach kształcenia: wykład, ćwiczenie grupowe i dowódczo-sztabowe, napotykając przy tym na pewne trudności wynikające z faktu, że nauczanie problemowe ma charakter strukturalny. Wskazuje na to definicja problemu, przedstawiająca go jako strukturę o niewystarczających danych.

Spośród wielu prezentowanych w literaturze dydaktycznej na uwagę, w zakresie kształcenia zawodowego, zasługuje następująca struktura działalności poznawczej słuchacza w procesie rozwiązywania problemu:[2/]

1/ dostrzeżenie problemu;

2/ analiza sytuacji problemowej. Sprecyzowanie problemu i celu poszukiwań;

1/ J.Zakrzewski. Wybrane zagadnienia z taktyki wojskowej. ASG WP. Warszawa 1974, s.134.

2/ L.Kotkowski. Nauczanie problemowe w szkole zawodowej. Warszawa 1971, s. 27.

3./ wytwarzanie pomysłów rozwiązania problemu;
4/ weryfikacja teoretyczna pomysłów;
5/ weryfikacja eksperymentalna przyjętego pomysłu;
6/ wyjaśnianie porządkujące /uogólniające/ zdobytą wiedzę.

Z obserwacji zajęć wynika, że największe trudności sprawia słuchaczom dostrzeżenie problemu i trafne jego sformułowanie. Wynika z tego, że sytuacje problemowe należałoby opracowywać, mając na uwadze aktualny stan wiedzy i umiejętności słuchaczy, które są niezbędne do poprawnego ich rozwiązania.

Specyfiką kształcenia wojskowego jest brak możliwości weryfikacji eksperymentalnej przyjętego rozwiązania. Wprawdzie coraz bardziej rozszerzają się możliwości wykorzystania w tym celu symulacji komputerowej, jednak daleka jest ona od realnego pola walki, na którym znaczną rolę odgrywa osobowość ludzi.

W tej sytuacji wzrasta znacznie rola weryfikacji teoretycznej, którą należałoby prowadzić wnikliwie i dokładnie oraz przykładów z historii minionych wojen, współczesnych konfliktów zbrojnych i ćwiczeń z wojskami, które trafnie dobrane, mogą w ograniczonym zakresie, zastąpić weryfikację eksperymentalną przyjętych rozwiązań.

Ogromne znaczenie, w procesie kształcenia, ma wyjaśnianie porządkujące zdobytą wiedzę. Polega ono na włączeniu wiedzy odkrytej i przyswojonej w toku rozwiązywania problemu przez słuchaczy do systemu wiedzy posiadanej. W procesie kształcenia moment ten wymaga osobnych czynności o charakterze systematyzująco-integrującym, które powinny kończyć wykonanie zadania dydaktycznego o charakterze poznawczym.

Wydaje się, że istotną pomoc słuchaczom w posługiwaniu się metodą problemową stanowić mogą opracowane w ten sposób materiały szkoleniowe /podręczniki, skrypty/.

Treści przedmiotów specjalistycznych są możliwe do problemowego przedstawienia /ujęcia/ w podręcznikach. Autor mógłby kierować myślą słuchacza począwszy od wskazania określonego problemu, poprzez jego sprecyzowanie i wysunięcie hipotez, aż do ich weryfikacji oraz zastosowania teorii w praktyce.

Z przeprowadzonych badań wynika, że stosowanie metody problemowej wymaga większej ilości czasu, co jest jednym z powodów, że

w uczelni dominuje podający, a nie poszukujący, tok nauczania. Przejawem tego jest gotowa wiedza zawarta w podręcznikach i skryptach, powtórzona częściowo na wykładzie, repetycji i seminarium oraz odpowiadające jej sytuacje taktyczno-operacyjne i tyłowe w ćwiczeniach. Powoduje to, w połączeniu z nadmiernym obciążeniem słuchaczy na naukę własną,[1/] korzystanie przez nich z gotowych rozwiązań zawartych w notatkach kolegów, którzy dane zajęcie mieli wcześniej.[2/] To niekorzystne zjawisko obserwuje się już u słuchaczy pierwszego roku studiów. Jego występowanie wraz z negatywnymi skutkami potwierdzono wynikami eksperymentu przeprowadzonego w czasie ćwiczenia grupowego nt. "Obrona pułku".[3/] W tej sytuacji wydaje się, że jednocześnie z szerokim wprowadzeniem do kształcenia metody problemowej należałoby zmienić formę lub zaniechać wykonywania przez autorów opracowań metodycznych ćwiczeń grupowych.

Proponuje się aby opracowania metodyczne do ćwiczeń grupowych na pierwszym roku studiów nie zawierały gotowych rozwiązań, lecz sytuacje problemowe i sposoby dochodzenia do ich rozwiązania /drogą samodzielnego procesu poznawczego/ oraz materiały pomocnicze do weryfikacji teoretycznej przyjętych rozwiązań.

Na drugim roku nie należałoby w ogóle wykonywać opracowań metodycznych, gdyż tak samo jak słuchacza - również nauczyciela stać na odpowiednie przygotowanie się do zajęcia i wypracowanie własnego rozwiązania.[4/]

Na trzecim roku, jeśli ćwiczenia grupowe zostaną zamienione na dowódczo-sztabowe, również byłyby niepotrzebne opracowania metodyczne. Natomiast jeśliby pozostały te ćwiczenia w nie zmienionej

---

1/ 65% badanych słuchaczy odczuwa brak czasu na właściwe przygotowanie się do zajęć.

2/ Tylko 2% badanych słuchaczy wypowiedziało się, że nigdy nie korzysta z gotowych rozwiązań.

3/ Opis eksperymentu przedstawiono w załączniku nr 9.

4/ 52% badanych słuchaczy proponuje aby nie wykonywać opracowań metodycznych, gdyż nauczyciele zbyt dosłownie według nich odpytują.

formie to - z uwagi na cele kształcenia /zapoznać/ - należałoby opracować pełne rozwiązanie problemów tyłowych zawartych w ćwiczeniach, wydać je słuchaczom i w czasie zajęć prowadzić ich uzasadnianie i weryfikację teoretyczną. Zajęcia dotyczące dynamiki należałoby prowadzić metodą inscenizacji - według decyzji słuchaczy /tzn. bez opracowań metodycznych.

Wydaje się, że w realizacji tych propozycji tkwią największe możliwości wzrostu efektywności kształcenia słuchaczy w ASG WP.

3.2.2. Metody deiktyczne /oglądowe/

Z ogłoszonych przez Międzynarodową Audiowizualną Komisję Pracy wyników badań wiadomo, że 87% wrażeń człowiek odbiera wzrokowo, a 9% za pomocą słuchu. Z tego, co człowiek widzi przyswaja sobie 40%, a z tego co słyszy - 20%, natomiast z tego, co jednocześnie widzi i słyszy - 80%. Z wiadomości przeczytanych lub usłyszanych utrwala się w pamięci ludzkiej 10%, zaś z informacji obrazowo-wizualnych 30%. Jeśli zastosuje się metodę audiowizualną, to w pamięci uczestnika procesu kształcenia pozostanie 50% przekazywanych informacji.[1/]

Przedstawione wyniki badań zachęcają do stosowania w kształceniu słuchaczy równolegle ze słownymi - metody oglądowe, które opierają się na obserwacji przedmiotów, czynności, zjawisk lub procesów.

Metody deiktyczne w procesie kształcenia specjalistycznego słuchaczy dominują tylko w pokazach, których jest bardzo niewiele. W pozostałych formach kształcenia, takich jak wykład, seminarium, ćwiczenie grupowe, doskonalenie specjalistyczne i praktyka - spełniają rolę metod pomocniczych.

Obserwacja pokazów organizowanych na pierwszym i drugim roku studiów dowodzi, że należałoby wiele zmienić w metodzie ich prowadzenia.

W pokazie pododdziałów i oddziałów tyłowych najważniejszym elementem jest zaprezentowanie ich działania - wykonywania zadań,

---

1/ J.Bogusz. Dydaktyka wojskowa. MON. Warszawa 1988, s. 177.

do których są przeznaczone. Natomiast sprzęt, który jest tak bardzo w czasie tych pokazów eksponowany, jest tylko narzędziem przy pomocy, którego żołnierze wykonują swoje funkcje /wypiekają chleb, żywią, opatrują rany itp./. Dlatego tylko i wyłącznie obserwacja pracy urządzeń tyłowych umożliwi słuchaczom poznanie ich oraz zapamiętanie warunków w jakich funkcjonują.

Skuteczność pokazu zależy w dużej mierze od umiejętności posługiwania się tą metodą przez prowadzącego.

Z obserwacji pokazów wynika, że prowadzi go z reguły kwatermistrz /pułku, dywizji/ lub zastępujący go jeden z szefów zaopatrzenia /służby/, lub etatowy zastępca /w dywizji/.

Słuchacze w swoich wypowiedziach zwracają uwagę, że powinni to robić nauczyciele. Prowadzenie pokazu jest działalnością dydaktyczną, której trzeba się nauczyć, żeby je poprawnie wykonywać. Nie negując wrodzonych umiejętności dydaktycznych niektórych oficerów kwatermistrzostwa pułku i dywizji, wydaje się, że w czasie pokazu /poprawnie zorganizowanego/ powinni oni kierować pododdziałami i oddziałami tyłowymi, natomiast pokaz - jako zajęcie dydaktyczne - powinien prowadzić nauczyciel z KTT. Oczywiście mogą to robić wspólnie - jeden zwracając uwagę na stronę merytoryczną, a drugi na metodykę pokazu.

Niezmiernie ważną czynnością metodyczną w czasie pokazu jest aktywizowanie jego uczestników.

Przeprowadzone obserwacje wykazały, że zgromadzenie w jednym miejscu dużej ilości sprzętu, przy prezentacji, którego /każdego egzemplarza/ słyszy się kilka lub więcej danych taktyczno-technicznych, jest bardzo męczące uczestników. Dlatego tak duże znaczenie ma właściwe prowadzenie pokazu i aktywne w nim uczestniczenie nauczycieli, którzy objawy zmęczenia okazują jako pierwsi. Nie dziwią więc opinie badanych słuchaczy, których 9% określiło pokazy jako nieprzydatne w kształceniu, a 67% jako mało przydatne.

Drugą formą kształcenia, w której pokaz stanowi główną metodę nauczania jest ćwiczenie grupowe - wprowadzające, na pierwszym i drugim roku studiów.

Z obserwacji zajęć w tych ćwiczeniach wynika jednak, że metoda pokazu zajmuje w nich tylko ok. 20% czasu i dotyczy głównie formy meldunków. Podczas gdy istotą pokazu w tych ćwiczeniach jest

sposób wypracowywania decyzji tyłowej przez kwatermistrza i rozwiązywania poszczególnych problemów tyłowych. Ograniczony czas przeznaczony na zajęcia w ćwiczeniach wprowadzających powoduje, że instruktaże do nich powinny być wyjątkowo szczegółowe /zwłaszcza na pierwszym roku studiów/, a jako dominującą metodę ich prowadzenia zaleca się pokaz. W przeciwnym razie, po zakończeniu ćwiczenia, mało który słuchacz wie co to jest problem tyłowy i w jaki sposób należy go rozwiązać. Wydaje się, że wskazówką w tym zakresie mogą być zalecenia dydaktyczne dotyczące nauczania umiejętności w procesie kształcenia. Obejmują one:

1/ wyjaśnienie słuchaczom nazwy i praktycznego znaczenia umiejętności;

2/ sformułowanie reguł postępowania;

3/ wzorcowe wykonanie danej czynności przez nauczyciela;

4/ kontrola przez nauczyciela pierwszych czynności słuchaczy;

5/ samodzielne i systematyczne wykonywanie czynności przez słuchaczy.[1/]

Jako pomocniczą - metoda pokazu stosowana jest w takich formach kształcenia jak wykład, seminarium i zajęcie grupowe. Pokaz wspomaga w nich metody słowne.

Największe efekty osiąga się stosując pokaz filmów, taką opinię wyraża spośród badanych 70% nauczycieli i 77% słuchaczy. Niestety, pomimo dobrego wyposażenia sal wykładowych i gabinetu metodycznego KTT w urządzenia projekcyjne - metodę tą stosuje się sporadycznie z uwagi na brak odpowiednich materiałów filowych.[2/]

Z obserwacji zajęć wynika, że skuteczność metody pokazu zależy głównie od umiejętności jej stosowania przez prowadzącego zajęcie oraz jakości materiałów, którymi się posługuje. Niewłaściwa kolejność prezentowania czynności lub środków dydaktycznych powoduje dodatkowe pytania słuchaczy i zakłóca tok zajęcia. Wywieszenie w sali wykładowej /przed rozpoczęciem wykładu lub na jego początku/ wszystkich schematów jakie zostały przyniesione, rozprasza uwagę słuchaczy, wywołuje rozmowy między nimi i obniża zainte-

---

[1/] Przytoczono z nieznacznymi zmianami według pracy W.Okonia. Proces nauczania. Warszawa 1965, s. 191.

[2/] Szerzej o stosowaniu filmów jest w rozdz. 4.

resowanie ich treścią w chwili pokazu. Nieaktualna treść pokazywanych materiałów oraz ich słaba czytelność /z dalszych rzędów sali/ również znacznie obniża skuteczność tej metody.

3.2.3. Metody praktyczne

Czołowe miejsce w kształceniu słuchaczy w ASG WP zajmują metody praktyczne. Przygotowanie słuchaczy do przyszłej funkcji kwatermistrza odbywa się poprzez praktyczne wykonywanie poszczególnych czynności właściwych dla tego zastępcy dowódcy.

Metody praktyczne są najbardziej aktywizującymi słuchaczy w procesie dydaktyczno-wychowawczym gdyż kształtują ich samodzielność w myśleniu i działaniu. Dlatego też znajdują zastosowanie we wszystkich ćwiczeniach /grupowych, grach wojennych i szkieletowych/.

Z obserwacji zajęć wynika, że stosowanie metod praktycznych w ćwiczeniach grupowych jest nieco utrudnione, wynika to z faktu, że nie wszystkie czynności kwatermistrza, stanowiące określony etap pracy, dadzą się zmieścić w zwartych jednostkach lekcyjnych. Bywa więc tak, że dane do decyzji kwatermistrz przygotowuje w jednym dniu, a meldunek tej decyzji składa dowódcy po upływie tygodnia.

Efektywność procesu kształcenia zależy nie tylko od stosowania właściwych metod nauczania - uczenia się, ale również od właściwego ich stosowania.

Z obserwacji zajęć wynika, że nie należałoby metody praktycznej stosować we wszystkich ćwiczeniach grupowych przez trzy lata studiów wg tego samego schematu /"kwatermistrz po przybyciu na stanowisko dowodzenia został zapoznany z zadaniem oraz otrzymał wytyczne do przygotowania danych do decyzji, po czym przystąpił do analizy zadania, kalkulacji czasu itd."/. Na przykład, analiza zadania w pełnym, metodycznym jej układzie mogłaby być prowadzona tylko na pierwszym roku studiów, natomiast na drugim - początkowo tylko w postaci wniosków, a następnie określenia głównych zadań tyłów, które z niej wynikają.

METODA DZIAŁANIA PRAKTYCZNEGO, która jest główną metodą uczenia się, występuje nieodłącznie z METODĄ SYTUACYJNĄ. Tą drugą stosuje jednak nauczyciel, który przy jej pomocy stwarza słuchaczom odpowiednie warunki do działania praktycznego w rozwiązywaniu

problemów tyłowych.

Z obserwacji ćwiczeń wynika, że nauczanie jest skuteczniejsze, im bardziej sytuacja taktyczna /operacyjna/ i tyłowa jest złożona i odzwierciedla skomplikowany charakter i dramatyzm przyszłego pola walki. Jest jednak wiele ćwiczeń, których sytuacje są bardzo proste i schematyczne /powtarzające się/. Największe zastrzeżenia budzą takie sytuacje w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych. Dowodem tego jest ćwiczenie szkieletowe dla pierwszego roku studiów, w którym z sześciu sytuacji wyjściowych do poszczególnych etapów ćwiczenia - cztery rozpoczynają się od zajmowania przez pułk rejonu wyjściowego.[1/] Wprawdzie uwaga ta w głównej mierze odnosi się do autorów tekstów ogólnych, ale świadczy o powszechności zjawiska i powinna być wskazówką, żeby takich błędów nie popełniać w ćwiczeniach specjalistycznych, które w całości opracowywane są w KTT. Tymczasem ćwiczenia specjalistyczne na pierwszym i trzecim roku studiów rozpoczynają się również od zajmowania przez wojska rejonu wyjściowego.[2/]

Analiza treści ćwiczeń prowadzi do wniosku, że ich autorzy przywiązują wagę tylko do taktyki /sztuki operacyjnej/ - a w niewielkim zakresie do dydaktyki.Podczas gdy właśnie potrzeby dydaktyczne /uczenie i doskonalenie określonych umiejętności/ powinny decydować o takiej lub innej sytuacji taktycznej i tyłowej. Ponadto w każdym ćwiczeniu współautor z KTT ma możliwości - nawet jeśli z sytuacji taktycznej /operacyjnej/ wynika niewiele problemów tyłowych - napisać odpowiednie założenie z informacji dotyczących: czasu, terenu oraz tyłów: danego, wyższego i niższego szczebla wojsk.

Obserwacja działania podgrywki w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych oraz analiza planu podawania informacji w ćwiczeniach specjalistycznych dowodzą, że tylko w niewielkim stopniu dynamikę walki wykorzystuje się jako źródło niezliczonych, niepowtarzalnych i co ważniejsze niespodziewanych sytuacji, w których kwatermistrz często ograniczony czasem i możliwością uzyskania pełnych danych, musi

---

1/ Por.ćwiczenie szkieletowe Nr 100. Temat: Działania bojowe pułku. Zbiór założeń. ASG WP. Warszawa 1987.

2/ Por.ćwiczenie specjalistyczne nr122. Temat. Zabezpieczenie tyłowe pułku w działaniach bojowych.ASG WP.Warszawa 1985, s.5.

samodzielnie podejmować decyzję w zakresie zabezpieczenia tyłowego wojsk. W ćwiczeniu specjalistycznym dla słuchaczy pierwszego roku, które zostało opracowane na okres sześciu dni /34 godz./ zaplanowano przekazanie tylko dwunastu informacji.[1/]

Wydaje się, że takie ćwiczenia, które rozgrywają się na bezproblemowych sytuacjach zamiast rozwijać - zubożają wyobraźnię słuchaczy i uczą lekceważenia trudności tworzonych przez realne pole walki.

Innym niepokojącym zjawiskiem, które zaobserwowano w czasie ćwiczeń , jest lekceważenie strat na współczesnym polu walki. Wojska walczą 2-3 dni bez ich uzupełniania i nadal są ukompletowane w 90%. Cwiczącym dowódcom łatwiej jest walczyć - bo stosunek sił jest korzystniejszy, a kwatermistrze mają mniej liczenia. O tym, że jest to sytuacja nieprawidłowa mówią nauczyciele i słuchacze, ale "dla celów szkoleniowych" wszystko zostaje bez zmian.

W dydaktyce wojskowej największe zalety, spośród wszystkich, przypisuje się METODZIE INSCENIZACJI. Wynika to z większego niż poprzednie metody angażowania słuchaczy w rozgrywaną sytuację.

Cechą charakterystyczną tej metody jest to, że wprowadza uczestników procesu dydaktycznego w rolę konkretnych osób występujących w określonej sytuacji dydaktycznej i zapewnia bezpośrednie uczestnictwo w zespołowym rozwiązywaniu problemów poprzez odtwarzanie wyznaczonych funkcji.

W procesie kształcenia specjalistycznego słuchaczy metoda inscenizacji powszechnie stosowana jest w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych. Jednak z obserwacji zajęć w ćwiczeniach grupowych wynika, że w znacznej ich części metoda mogłaby być stosowana jako pomocnicza, a w części dynamicznej - nawet jako główna.

Szersze zastosowanie metody inscenizacji w ćwiczeniach grupowych wynika nie tylko z jej walorów dydaktyczno-wychowawczych, ale również z przyjętej w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych ilości zespołów tworzących poszczególne sztaby, z której wynika, że kwatermistrzostwo jest w składzie jednoosobowym. W 1989 r. na obozie letnim pierwszego roku studiów zorganizowano 10 ćwiczących sztabów.

1/ Cwiczenie specjalistyczne nr 122. Op.cit. s. 29-30.

Do obsadzenia tylko stanowisk kwatermistrza pułku i zastępcy do spraw technicznych potrzeba było 20 słuchaczy - tymczasem obydwie grupy liczyły łącznie 18 słuchaczy.

W tej sytuacji, kierując się celami kształcenia, z których wynika, że kwatermistrz powinien w jednakowym stopniu umieć współpracować ze sztabem ogólnowojskowym jak i z szefami zaopatrzenia /służb/ - należałoby w procesie kształcenia kierować się następującą wytyczną.

W czasie ćwiczeń grupowych uczyć, a w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych doskonalić słuchaczy w zakresie współpracy ze sztabem ogólnowojskowym oraz szefami rodzajów wojsk.

W czasie ćwiczeń grupowych uczyć, a w ćwiczeniach specjalistycznych doskonalić słuchaczy w zakresie współdziałania z szefami zaopatrzenia /służb/ oraz z jednostkami tyłowymi.[1/]

Prowadząc ćwiczenia specjalistyczne oraz fragmenty ćwiczeń grupowych metodą inscenizacji należałoby znacznie większą wagę przywiązywać do czynnika czasu. Ponadto w ćwiczeniach specjalistycznych należałoby zwrócić uwagę na działalność podgrywki — w szerokim jej rozumieniu: ilości podgrywanych jednostek, ilości informacji, czasu ich przekazywania oraz sposobu.

Z obserwacji przebiegu ćwiczeń dowódczo-sztabowych z udziałem podgrywki wynika, że nie przywiązuje się właściwego znaczenia do roli, którą ona odgrywa w ich przebiegu. Chodzi nie tylko o ilości przekazywanych informacji ale również sposób. Przekazywanie ich nie utajnionych jest bardzo dalekie od realizmu działań bojowych /zwłaszcza w okresie planowania walki /operacji/.

Wiele nieprawidłowości w funkcjonowaniu zespołów podgrywających wynika z powodu miejsca ich rozmieszczenia - w sali lub w namiocie obok ćwiczącego sztabu. Tymczasem w ćwiczeniu szkieletowym podgrywki pułkowe można rozmieścić przy TSD dywizji i odwrotnie, dywizyjne przy jednym z TSD pułku.

1/ Spośród badanych 90% nauczycieli i 70% słuchaczy uznało umiejętność współdziałania i współpracy jako najsłabiej opanowaną przez słuchaczy.

Wyniki badań wskazują na niskie umiejętności słuchaczy i absolwentów w dowodzeniu tyłami. Z obserwacji ćwiczeń wynika, że nie wykorzystuje się w tym celu w pełnym zakresie metody inscenizacji. Większość słuchaczy nie stawia zadań swoim podwładnym /ćwiczącym/ regulaminowo i nie egzekwuje ich wykonania. Stawianie zadań przybiera czasem formę rozmowy, lub - co gorsze - pouczania przełożonego /ćwiczącego/ przez podwładnego, który uważa, że wie lepiej co ma robić. Znaczną część zadań kwatermistrz /ćwiczący/ nie stawia osobiście lecz pisze w swoim notatniku i daje kolegom /ćwiczącym jego podwładnych/ do odpisania.

Niewielki zakres stosowania metody problemowej w kształceniu słuchaczy wpływa na ich małą dociekliwość i aktywność powodując tym zmniejszenie efektywności wykorzystania metody inscenizacji. Przejawia się to w czasie ćwiczeń dowódczo-sztabowych w czekaniu słuchaczy na gotowe informacje od przełożonych i podwładnych oraz braku reakcji na zmiany sytuacji taktycznej /operacyjnej/, której wyrazem powinny być odpowiednie zarządzenia tyłowe.

Ogromne znaczenie wiedzy i umiejętności słuchaczy w zakresie dowodzenia wojskami, jako najważniejszego elementu wykształcenia dowódcy i oficera sztabu, podkreślono na Radzie Naukowej ASG WP w dniu 26 maja 1989 r. Komendant akademii postawił w tym zakresie zadanie naukowego opracowania metodyki nauczania dowodzenia, deklarując przy tym osobisty w nim udział.
Należy oczekiwać, że wyniki tej pracy przyczynią się do wzrostu efektywności kształcenia w tym zakresie również przyszłych kwatermistrzów.

Jednak już dziś można stwierdzić, że metoda inscenizacji, w kształceniu specjalistycznym w ogóle, a w zakresie dowodzenia tyłami w szczególności, będzie nadal dominująca. Przedstawione wyniki badań dowodzą ogromnych możliwości podniesienie efektywności kształcenia słuchaczy poprzez lepsze jej wykorzystanie oraz korelację z innymi metodami.

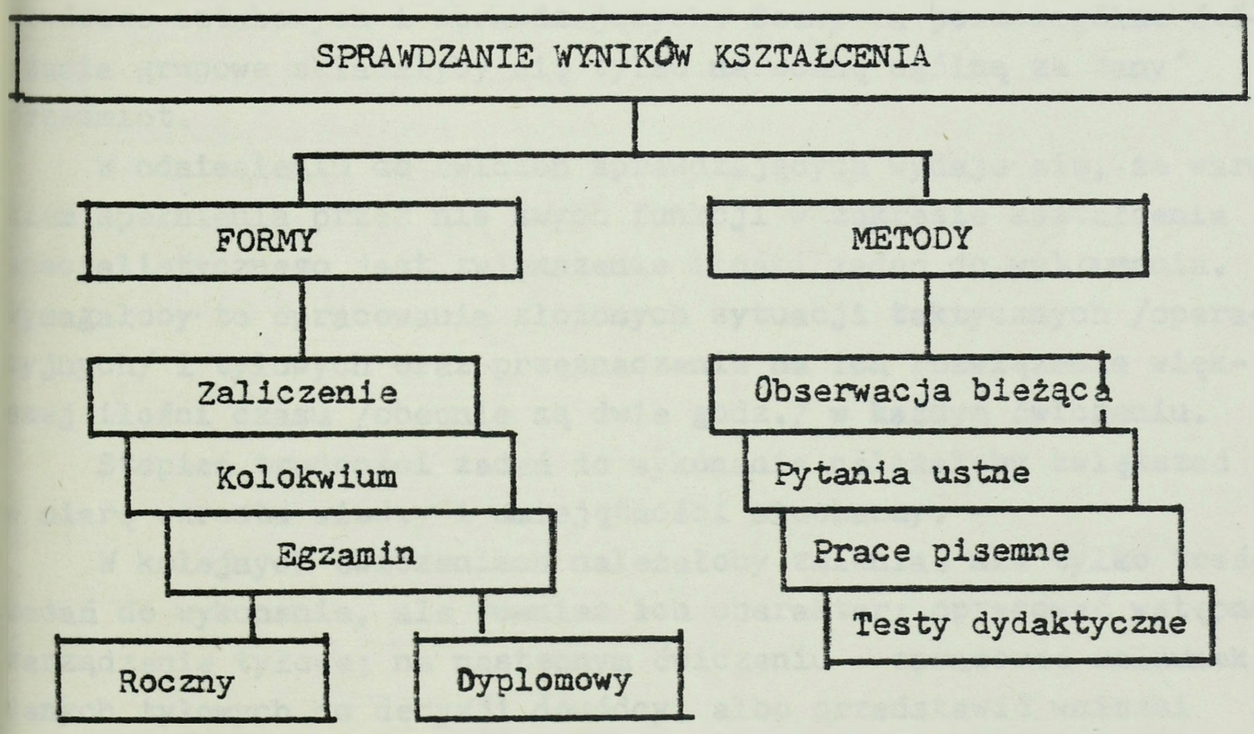
3.3. Formy i metody sprawdzania wyników kształcenia

Systematyczne sprawdzanie wyników nauczania i uczenia się stanowi wyraz troski o jakość kształcenia słuchaczy.

Duże znaczenie, w procesie kształcenia, tej formy dydaktycznej wynika z funkcji, które ona spełnia. Do najważniejszych zalicza się funkcje: wychowawczą, dydaktyczną, diagnostyczną, selekcyjną i metodyczną.

Wnikliwa analiza obserwacji słuchaczy w czasie zajęć oraz wyników poszczególnych sprawdzianów stwarza możliwość doskonalenia procesu kształcenia na wybranym jego etapie.

W procesie dydaktycznym ASG WP stosowane są następujące metody sprawdzania wyników kształcenia: obserwacja, pytania ustne, prace pisemne i testy dydaktyczne. Znajdują one zastosowanie w takich formach jak: zaliczenie, kolokwium i egzamin.

Rys.nr 7. Formy i metody sprawdzania wyników kształcenia słuchaczy

3.3.1. Zaliczenie

Zaliczenie stosowane jest w odniesieniu do przedmiotów o małym wymiarze godzin programowych oraz do ćwiczeń. Spośród przedmiotów specjalistycznych zaliczaniu podlega "ekonomika wojskowa". Podstawą do jej zaliczenia jest obecność słuchacza na zajęciach. Uwzględniając znaczenie treści tego przedmiotu dla poprawnego wykonywania funkcji kwatermistrza oddziału gospodarczego celowe byłoby włączenie go do przedmiotów ocenianych.

Podstawą do zaliczenia ćwiczenia jest aktywne uczestnictwo w nim słuchacza potwierdzone pozytywną oceną wystąpień /prac/ indywidualnych.

Ocena za część specjalistyczną jest jednak tylko składową oceny ogólnej za ćwiczenie. Wyniki przeprowadzonych badań nie potwierdzają celowości prowadzenia, takiego zaliczania wszystkich ćwiczeń. Należałoby go stosować tylko w odniesieniu do ćwiczeń dowódczo-sztabowych i sprawdzających. Oceny za poszczególne ćwiczenia grupowe składałyby się tylko na ocenę ogólną za dany przedmiot.

W odniesieniu do ćwiczeń sprawdzających wydaje się, że warunkiem spełnienia przez nie swych funkcji w zakresie kształcenia specjalistycznego jest zwiększenie ilości zadań do wykonania. Wymagałoby to opracowania złożonych sytuacji taktycznych /operacyjnych/ i tyłowych oraz przeznaczenie na ich rozwiązanie większej ilości czasu /obecnie są dwie godz./ w każdym ćwiczeniu.

Stopień trudności zadań do wykonania należałoby zwiększać w miarę wzrostu wiedzy i umiejętności słuchaczy.

W kolejnych ćwiczeniach należałoby zmieniać nie tylko treść zadań do wykonania, ale również ich charakter: opracować wstępne zarządzenie tyłowe; na następnym ćwiczeniu - opracować meldunek danych tyłowych do decyzji dowódcy, albo przedstawić wnioski z oceny sytuacji tyłowej; a w kolejnym ćwiczeniu napisać rozkaz tyłowy.

Ponadto w celu większego zobiektywizowania ocen za ćwiczenia sprawdzające należałoby ustalić w Zakładzie Służb Kwatermistrzowskich KTT jednolite kryteria ich oceny.

3.3.2. Kolokwium

Kolokwium jest rodzajem egzaminu, stanowiącym częściowe lub całkowite sprawdzenie wiedzy z danego przedmiotu studiów. Kolokwium z "tyłów wojsk lądowych" aktualnie prowadzi się w końcu każdego roku studiów. Ponadto na drugim roku słuchacze zdają kolokwium z "metodyki szkolenia taktyczno-operacyjnego. Z "ekonomiki wojskowej" nie prowadzi się w żadnej formie sprawdzenie wyników kształcenia.

Uwzględniając cel, który ma spełniać kolokwium z "metodyki szkolenia taktyczno-operacyjnego", /końcowa ocena przedmiotu/, termin jego należałoby przesunąć z drugiego na trzeci rok studiów. Wówczas to bowiem kończy się program z tego zakresu, a ponieważ ranga przedmiotu nie daje podstaw do prowadzenia egzaminu - jest tylko kolokwium.

W odniesieniu do przedmiotu "tyły wojsk lądowych" terminy na poszczególnych latach studiów odpowiadają zasadom dydaktycznym oraz oczekiwaniom słuchaczy i nauczycieli, którzy proponują kontynuowanie prowadzenia kolokwium przez przedstawiciela kierownictwa katedry lub kierownika zakładu wspólnie z kierownikiem grupy.

Rozszerzając zakres kształcenia z "ekonomiki wojskowej" należałoby również wprowadzić na trzecim roku kolokwium z tego przedmiotu.

3.3.3. Egzamin

Egzamin jest formą sprawdzania wyników kształcenia w obrębie jednego lub więcej przedmiotów nauczania. Ze względu na swoje przeznaczenie w czasie studiów występują egzaminy roczne - warunkujące ukończenie danego roku oraz dyplomowe - stwierdzające ukończenie studiów.

Egzamin roczny i dyplomowy dla słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego obejmuje sprawdzian wiedzy i umiejętności z przedmiotów operacyjno-taktycznych, a wśród nich z "tyłów wojsk lądowych".

Każdy z tych egzaminów jest dwuczęściowy: pisemny /ćwiczenie/ i ustny. Część pisemna, w zakresie specjalistycznym, jest taka sama jak w ćwiczeniach sprawdzających - zatem propozycje treści

oraz czasu jej trwania są również podobne. Należy tylko zwrócić uwagę, że zadania do wykonania w części pisemnej powinny być stosowane do rangi egzaminu. Oznacza to, że ich tematy /treści/ powinny dotyczyć najważniejszych problemów zabezpieczenia tyłowego wojsk i pracy tyłowych organów dowodzenia. Ponadto należałoby zwracać uwagę aby były inne niż w poprzednim ćwiczeniu oraz bardziej złożone od zadań w ćwiczeniach sprawdzających przeprowadzanych w ciągu roku.

Z analizy treści specjalistycznych ćwiczeń egzaminacyjnych i dyplomowych wynika, że najwięcej zmian należałoby wprowadzić w tym zakresie na trzecim roku studiów.[1/]

Część ustna egzaminu na pierwszym kursie prowadzona jest metodą odpowiedzi na pytania zawarte w biletach, a na drugim i trzecim roku - metodą "rozmowy diadlogu" prowadzonego na podstawie ćwiczeń egzaminacyjnych.[2/]

Egzamin ustny stwarza możliwość najpełniejszego sprawdzenia wiedzy słuchaczy. Zależy to jednak w głównej mierze od sformułowania i treści pytań. Powinny one głęboko sięgać w zagadnienia tyłowe, wymagać od słuchaczy odpowiedzi przekrojowych, w których wykorzystywaliby posiadaną wiedzę w różnych układach, pozwalających w pełni rozwiązać problemy zabezpieczenia tyłowego wojsk.

Właściwie zredagowane pytania powinny rozpoczynać się od słów: scharakteryzować, porównać, uzasadnić itp.

Z przeprowadzonej analizy pytań egzaminacyjnych, z lat 1987-1989 wynika, że zbyt często używa się słów: "opisz działanie, omów czynności, przedstaw ugrupowanie". Wymagają one od słuchaczy wyłącznie odtworzenia określonego schematu lub układu zdarzeń, bez interpretacji, porównań i wniosków.

1/ Por. Założenia: do ćwiczenia sprawdzającego nr 324 i nr 325; do ćwiczenia egzaminacyjnego nr 326 i do ćwiczenia dyplomowego dla słuchaczy III Kursu Wydziału Wojsk Lądowych. ASG WP. Warszawa 1986 r.

2/ Rozkaz nr pf 71 Komendanta ASG WP z dnia 23.03.1989 r. w sprawie opracowania materiałów egzaminacyjnych oraz przeprowadzenia egzaminów ze słuchaczami ASG WP w roku akademickim 1988-1989, s.1.

Wydane przez Instytut Dydaktyki Wojskowej "Wskazówki metodyczne do przygotowania i prowadzenia egzaminów rocznych i dyplomowych metodą dialogu" zawierają propozycje zmierzające do zerwania z dotychczasową praktyką powtarzania zasad i reguł walki czy opisywania działania tyłów. Jednak z przeprowadzonych badań wynika, że egzaminy prowadzone tą metodą wskazują na duże trudności występujące w przygotowywaniu pytań /problemowych/ do dyskusji oraz w udzielaniu odpowiedzi przez słuchaczy.[1/]

Wydaje się, że opracowywanie pytań na podstawie pracy pisemnej, której temat jest jednakowy dla wszystkich - znacznie zawęża zakres treści kształcenia podlegających sprawdzeniu. Egzamin w formie "dialogowej" umożliwiałby sprawdzenie szerokiego zakresu wiedzy dopiero wówczas, gdyby słuchacze losowali tematy prac pisemnych i każdy temat byłby inny /w danej grupie szkoleniowej/. Ponadto, w celu przygotowania słuchaczy do zdawania egzaminu w formie "dialogowej", należałoby prowadzić w ten sposób egzaminy już od pierwszego roku studiów.

Zgodnie z "Regulaminem studiów w Akademii Sztabu Generalnego WP", obrona pracy dyplomowej stanowi integralną część egzaminu dyplomowego i odbywa się przed tą samą komisją.

Obserwacje przebiegu obrony prac dyplomowych oraz opinie członków komisji egzaminacyjnych wskazują na potrzebę zwrócenia uwagi na treści wystąpień słuchaczy broniących prac.

Referaty słuchaczy broniących ćwiczeń ograniczają się do przedstawienia celu ćwiczenia, zagadnień szkoleniowych, sytuacji operacyjno-taktycznej i tyłowej oraz przebiegu ćwiczenia. W wystąpieniach słuchaczy brakuje uzasadnienia celowości takiej, a nie innej organizacji ćwiczenia, wyjaśnienia ważności tych, a nie innych zagadnień szkoleniowych oraz propozycji poprawnego rozwiązania poszczególnych problemów tyłowych w ćwiczeniu. Ponadto wystąpienia słuchaczy broniących prac w formie ćwiczeń są ubogo ilustrowane /schematami, foliogramami i in./ - z reguły eksponowane są tylko mapy stanowiące dokumenty ćwiczenia.

[1/] Słuchaczom w nowej formie egzaminu ustnego najbardziej nie odpowiada wyeliminowanie czasu na przygotowanie odpowiedzi.

W referatach słuchaczy broniących rozpraw teoretycznych w niewielkim tylko zakresie przedstawiany jest warsztat badawczy, od którego zależą efekty całej pracy. Zamiast rozwiązań własnych słuchacze przedstawiają ogólne treści skryptów i podręczników. Wnioski końcowe nie wynikają z treści pracy i nie są wystarczająco uargumentowane.

Odpowiedzi słuchaczy na pytania recenzenta i członków komisji są ogólnikowe i mają charakter informacyjny pomimo, że pytania z reguły wymagają odpowiedzi wyjaśniającej - mocno uzasadnionej.

Analiza wystąpień słuchaczy prowadzi do wniosku, że brak im umiejętności szerokiego spojrzenia na posiadaną wiedzę, logicznego wnioskowania i dyskutowania.
Osiągnięcie pożądanych zmian w tym zakresie możliwe jest przez szersze stosowanie w kształceniu słuchaczy metody problemowej i metody dyskusji.

W stosowanych w ASG WP formach sprawdzania wyników kształcenia, które zostały omówione, szerokie zastosowanie znalazły tylko dwie z wymienionych wcześniej metod: prace pisemne i pytania ustne. Pozostałe metody: obserwacja bieżąca i testy dydaktyczne - nie znalazły zastosowania w skategoryzowanych formach sprawdzania wyników kształcenia. Jednak ich rola w utrzymaniu prawidłowego przebiegu procesu dydaktycznego jest znaczna - zwłaszcza metody obserwacji bieżącej. Rola ta wynika z faktu, że metody te dostarczają największej ilości informacji o aktualnym stanie wiedzy i umiejętności słuchaczy. Cwiczenia sprawdzające, kolokwia i egzaminy prowadzone są okresowo i dlatego spełniają przede wszystkim funkcję diagnostyczną i selekcyjną. Wszystkie funkcje, które w ogóle spełnia kontrola wyników kształcenia, realizowane są przy udziale obserwacji.

Obserwacja bieżąca prowadzona przez nauczycieli w czasie zajęć jest najbardziej rozpowszechnioną i wszechstronną metodą sprawdzania wiedzy i umiejętności słuchaczy. Szczególne znaczenie posiada obserwacja przy sprawdzaniu umiejętności praktycznych słuchaczy w czasie ćwiczeń grupowych i dowódczo-sztabowych. Umożliwia sprawdzanie zarówno zdolności organizatorskich słuchaczy, jak i umiejętności zastosowania wiedzy teoretycznych do

praktycznego rozwiązywania problemów tyłowych oraz umiejętności w zakresie opracowania dokumentów dowodzenia tyłami. Ponadto w złożonych warunkach ćwiczeń dowódczo-sztabowych można zaobserwować walory osobowościowe poszczególnych słuchaczy predysponujące ich do określonych funkcji po ukończeniu ASG WP.

Testy dydaktyczne nie mają aktualnie szerokiego zastosowania do sprawdzania wyników kształcenia specjalistycznego słuchaczy. Metodę tę stosują tylko niektórzy nauczyciele w ramach kartkówek przed zajęciami.

Utworzenie punktu komputerowego zdecydowanie zwiększyło możliwości stosowania testów dydaktycznych do sprawdzania wiedzy słuchaczy.[1/]

Proponuje się wprowadzić, z wykorzystaniem testów dydaktycznych, na wszystkich kursach, sprawdzian znajomości struktury organizacyjnej, wyposażenia i możliwości tyłów: pułku, dywizji i armii. Umożliwi to, w czasie jednego zajęcia, sprawdzenie powyższej wiedzy u wszystkich słuchaczy, czego nie można było osiągnąć w sposób tradycyjny.

Na pierwszym roku studiów, przed konferencją pedagogiczną kończącą pierwszy semestr, odczuwa się brak pełnej oceny postępów w nauce niektórych słuchaczy /z powodu niezbyt dużej ilość zajęć/. Uwzględniając fakt, że w czasie tej konferencji rozstrzygane są kwestie zwolnienia niektórych słuchaczy za brak postępów w nauce, proponuje się w celu uzyskania bardziej obiektywnej oceny, przeprowadzenie pod koniec pierwszego semestru /przed ćwiczeniem sprawdzającym/ sprawdzianu wiedzy słuchaczy pierwszego roku z wykorzystaniem testu. Wyniki tego testu i ćwiczenia sprawdzającego dadzą pełniejszą ocenę wiedzy teoretycznej i umiejętności jej zastosowania przez słuchaczy w praktyce /do rozwiązania określonej sytuacji tyłowej w ćwiczeniu/, co w połączeniu z obserwacją słuchaczy na zajęciach, stanowiłoby wystarczającą podstawę do sprecyzowania wniosku na konferencję pedagogiczną.

1/ Aktualnie są opracowane testy obejmujące wiedzę z "tyłów wojsk lądowych" szczebla pułku, dywizji i armii, które wykorzystywane są przez słuchaczy do samokształcenia.

WNIOSKI OGÓLNE

1. Wyniki badań potwierdziły hipotezę roboczą wykazując, że istnieją możliwości podniesienia poziomu kształcenia słuchaczy poprzez szersze stosowanie nowoczesnych form oraz metod nauczania - uczenia się.

2. Dobór form i metod kształcenia zależy od celów i treści kształcenia, poziomu przygotowania kandydatów, warunków realizacji procesu dydaktycznego oraz czasu przeznaczonego na przedmiot.

3. Przedstawione w pracy propozycje dotyczące zmian zakresu stosowania poszczególnych form i metod kształcenia oraz lepszego wykorzystania ich walorów dydaktyczno-wychowawczych zmierzają w następujących kierunkach:

a/ zwiększenia udziału w procesie dydaktycznym form i metod kształcenia aktywizujących słuchaczy do, których należą:

- wykłady problemowe,
- seminaria o tematyce polemicznej,
- pokazy tyłów w czasie wykonywania zadań,
- ćwiczenia dowódczo-sztabowe o złożonych sytuacjach taktyczno-operacyjnych i tyłowych,
- metoda problemowa stosowana w kształceniu teoretycznym i praktycznym,
- metoda inscenizacji stosowana w ćwiczeniach grupowych i dowódczo-sztabowych;

b/ przeniesienie doskonalenia specjalistycznego do Wyższej Szkoły Oficerskiej Służb Kwatermistrzowskich w Poznaniu oraz rozszerzenie jego treści w zakresie gospodarki kwatermistrzowskiej oddziału gospodarczego;

c/ organizowanie praktyki słuchaczy po drugim roku studiów tylko w najlepszych oddziałach gospodarczych wskazanych przez kwatermistrzów okręgów wojskowych;

d/ właściwego określenia czasu trwania poszczególnych zajęć umożliwiającego osiągnięcie celów kształcenia;

e/ pełniejszej korelacji wewnątrzprzedmiotowej i międzyprzedmiotowej zajęć w poszczególnych ćwiczeniach grupowych;

f/ zwiększenia zakresu zadań specjalistycznych w egzaminach /w pracach pisemnych/ oraz czasu przeznaczonego na ich wykonanie.

4. ŚRODKI DYDAKTYCZNE STOSOWANE W PROCESIE KSZTAŁCENIA SPECJALISTYCZNEGO SŁUCHACZY KIERUNKU OGÓLNOKWATERMISTRZOWSKIEGO

Nieodzownym składnikiem racjonalnie zorganizowanego i realizowanego procesu kształcenia są środki dydaktyczne. Wprawdzie nie one wyłącznie decydują o końcowych wynikach pracy dydaktyczno-wychowawczej, niemniej jednak wspomagają stosowane metody nauczania i przyczyniają się do wzrostu ich efektywności. W szczególności środki dydaktyczne, właściwie dobrane i umiejętnie ukomponowane w pełny repertuar wykorzystywanych przez nauczyciela form i metod nauczania, ułatwiają prawidłową realizację zasady poglądowości oraz - co podkreśla Wincenty OKOŃ - wpływają na wszechstronny rozwój osobowości słuchaczy[1/].

Badanie stosowania środków dydaktycznych w procesie kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego przeprowadzono według następujących kryteriów:[2/]

- celów kształcenia;
- właściwości przedmiotu nauczania;
- poziomu przygotowania słuchaczy;
- metod i form nauczania;
- bazy szkoleniowej ASG WP.

Wykorzystano w tym celu następujące metody badawcze:

- analizy dokumentów dydaktycznych i literatury pedagogicznej;
- obserwacji;
- badania opinii.

Spośród wielu typologii środków dydaktyczny, opisanych w literaturze, w pracy przyjęto podział dokonany przez Wincentego OKONIA[3/]. Obejmuje on:

A. ŚRODKI PROSTE

1. Środki słowne, to jest przede wszystkim podręczniki, skrypty i inne teksty drukowane.

2. Proste środki wzrokowe, a więc oryginalne przedmioty, modele mapy, wykresy.

1/ W.Okoń. Wprowadzenie do dydaktyki... Op.cit. s.317.

2/ Por.Cz.Kupiszewicz. Podstawy dydaktyki ogólnej. PWN. Warszawa 1973, s. 258.

3/ W.Okoń. Wprowadzenie do dydaktyki... Op.cit. s. 303.

B. ŚRODKI ZŁOŻONE

3. Mechaniczne środki wzrokowe umożliwiające przekazywanie obrazów za pomocą urządzeń technicznych, jak np. aparat fotograficzny, diaskop.

4. Środki słuchowo-wzrokowe /audiowizualne/ łączące obraz z dźwiękiem, jak film, wideo film lub telewizja.

5. Środki słuchowe pozwalające przekazywać dźwięki - za pośrednictwem magnetofonu lub radia.

6. Środki automatyzujące proces uczenia się, do których można zaliczyć mikrokomputery i gabinety specjalistyczne.

Omówienie wyników badań, w zakresie stosowania środków dydaktycznych w procesie kształcenia, przeprowadzono zgodnie z przedstawionym wyżej ich podziałem.

4.1. Zastosowanie prostych środków dydaktycznych

Środki dydaktyczne zaliczane do tej grupy znajdują najszersze zastosowanie w procesie kształcenia słuchaczy.

Ś r o d k i s ł o w n e - zwłaszcza podręczniki i skrypty stanowią dla słuchaczy podstawowe źródło wiedzy.

Analiza struktury, treści i formy aktualnie zalecanych słuchaczom podręczników i skryptów prowadzi do następujących wniosków:

1. Podręczniki nie spełniają, w znacznym zakresie, następujących funkcji:

a/ informacyjnej - są częściowo nieaktualne[1/], zdecydowanie przeważają w nich zdania opisowe nad wyjaśniającymi;

b/ badawczej - nie zawierają ujęcia problemowego, lecz gotowe opisy zjawisk i dlatego nie pobudzają do samodzielnego rozwiązywania problemów oraz nie wprowadzają w metodologię badań przedmiotu "tyły wojsk lądowych";

c/ samokształceniowej - nie wzbudzają zainteresowania przedmiotem poprzez prezentowanie bogatych "otwartych" sytuacji tyłowych, które zaciekawiają i pobudzają do samodzielnego rozwiązywania problemów teoretycznych i praktycznych.

1/ W opinii 96 % badanych słuchaczy 60 % treści podręczników jest nieaktualnych.

2. Brak jest podręcznika /skryptu/ do ćwiczeń - stanowiącego przewodnik specjalistyczny w zakresie rozwiązywania problemów tyłowych w poszczególnych ćwiczeniach grupowych i dowódczo-sztabowych.

3. Podręcznik "Tyły taktyczne" jest bardzo schematyczny /dwunastokrotnie jest powtórzony ten sam układ treści dotyczących zabezpieczenia tyłowego wojsk w różnych warunkach i rodzajach walki/.

Porównanie treści: podręczników, skryptów i wykładów prowadzi do wniosku, że są one identyczne. Zygmunt MYSŁAKOWSKI wyraził w tej kwestii następującą opinię: "Absurdem jest nauczyciel wykładający jak jego podręcznik, podobnie jak absurdem przeciwnym jest podręcznik, który ma pretensje do pełnienia tego, co winien pełnić nauczyciel"[1/].

Z przeprowadzonych badań wynika, że pomimo tych niedomagań, podręczniki i skrypty cieszą się uznaniem słuchaczy. Korzysta z nich: często - 34 % badanych słuchaczy, w miarę potrzeb - 54 %, rzadko - 12 %.

Ważne jest przy tym, że ilość tych materiałów odpowiada potrzebom. Nie można, powiedzieć tego samego o dokumentach normatywnych wydawanych przez Główne Kwatermistrzostwo WP, których jest zdecydowanie za mało[2/].

Podobnie odczuwa się niedostatek publikacji polemicznych w postaci materiałów do studiowania lub artykułów w "Przeglądzie Kwatermistrzowskim", "Lekarzu Wojskowym", "Myśli Wojskowej" czy innych czasopismach.

Historycznie zostało udowodnione, że tylko wielość i różnorodność poglądów przynosi postęp. Aktualne przemiany w kraju i nowa doktryna wojenna powinny być bodźcem do innego spojrzenia na wiele problemów zabezpieczenia tyłowego wojsk, których rozwiązanie nadal oparte jest w dużym stopniu na doświadczeniach z drugiej wojny światowej.

1/ Z.Mysłakowski. Nauczanie żywe a podręcznik szkolny. Lwów 1936. Cytuję za: W.Okoń. Wprowadzenie do dydaktyki." Op.cit. s.324.

2/ Dotyczy to również materiałów z ćwiczeń tyłowych wojsk własnych i sojuszniczych.

S r o d k i w z r o k o w e - obejmują grupę środków dydaktycznych zwanych popularnie pomocami naukowymi. Spełniają one doniosłą rolę w procesie dydaktycznym, gdyż wiążą ze sobą poznanie umysłowe ze zmysłowym /z rzeczywistością/. Rzeczywistość ta eksponowana w czasie nauczania może występować w postaci bezpośredniej, pośredniej lub uogólnionej.

Postać bezpośrednią mają naturalne przedmioty w ich zwykłym środowisku. Dlatego pokazy tyłów taktycznych, organizowane w czasie studiów, nie spełniają w pełni swojej roli, gdyż odbywają się w sposób sztuczny /fragmentarycznie i statycznie/. Słuchacze nie mogą w tych warunkach zaobserwować związków i zależności, które zachodzą między nimi a środowiskiem, tzn. między tyłami, a zabezpieczanymi wojskami[1/].

Postać pośrednią przyjmują środki wzrokowe wówczas, gdy przedstawiają rzeczywistość w postaci modeli.

Aktualnie w procesie kształcenia nie wykorzystuje się tego rodzaju środków dydaktycznych, gdyż są one trudne do wykonania i wymagają dużo powierzchni do ich eksponowania. W miarę postępu technicznego zostały zastąpione przez film.

Najszersze zastosowanie w procesie kształcenia znajdują środki wzrokowe o charakterze uogólniającym. Zalicza się do nich mapy i schematy.

Mapy są wykorzystywane przez słuchaczy w czasie większości zajęć[2/] jednak z obserwacji zajęć wynika, że planując zabezpieczenie tyłowe, znaczna część słuchaczy nie uwzględnia informacji, które się na niej znajdują. Fakt ten nabiera obecnie większego znaczenia, gdyż prowadząc działania wojenne na obszarze własnego kraju istnieją bardzo duże możliwości wykorzystania infrastruktury terenu do zabezpieczenia tyłowego wojsk i zapewnienia lepszych warunków do pracy tyłów.

Zakres stosowania schematów zależy od ich ilości i aktualności, a to wynika z możliwości Wydziału Wydawniczego ASG WP, które są bardzo ograniczone, a cykl wydawniczy trwa bardzo długo. W tej

---

1/ Wnioski dotyczące zmian formy i treści pokazu przedstawiono w podrozdziale 3.1.

2/ W czasie zajęć w ćwiczeniach grupowych mapa jest jedynym stosowanym środkiem dydaktycznym. Jednak nie aktywizuje ona słuchaczy, gdyż jest eksponowana przez wiele zajęć w tym samym ćwiczeniu.

sytuacji większość stosowanych schematów jest wykonywana przez nauczycieli i słuchaczy, a ponieważ brak jest potrzebnych materiałów - stąd ilość ich i jakość jest daleko odbiegająca od potrzeb[1/].

Niewątpliwie do prostych środków dydaktycznych zalicza się również tablica i kreda. Ich znaczenie w procesie dydaktycznym jest w literaturze pedagogicznej jakby obecnie przemilczane. Jednak obserwacja zajęć prowadzonych przez niektórych nauczycieli akademickich oraz rozmowy z nimi dowodzą, jak duże tkwią w nich możliwości, wsparcia słowa obrazem.

Znajdujące się w ASG WP tablice umożliwiają przedstawianie na nich sytuacji taktycznych i tyłowych przy użyciu modeli /znaków/ wykonanych z odpowiedniego /magnetycznego/ materiału. Można byłoby je przesuwać w dowolne miejsca bez potrzeby wymazywania kredy, co znacznie pogarsza widoczność. Wydaje się, że warto byłoby wyposażyć w takie znaki wszystkie sale.

Omówione środki dydaktyczne, które umownie nazwano "prostymi", są stale unowocześniane, dzięki czemu zyskują nową jakość, bez zasadniczej zmiany swego charakteru. Właśnie z ich charakteru wynika głównie łatwość w posługiwaniu się nimi oraz w naturalnym odbiorze przez słuchaczy treści kształcenia.

4.2. Zastosowanie złożonych środków dydaktycznych

Środki dydaktyczne należące do tej grupy opierają swe działanie na urządzeniach mechanicznych oraz elektronicznych. Wraz z postępem nauki i techniki ulegają one ciągłemu rozwojowi oraz doskonaleniu, znajdując dzięki temu coraz szersze zastosowanie w procesie kształcenia.

S r o d k i w z r o k o w e stanowią stosunkowo najstarszą grupę środków złożonych.

Największe zastosowanie w procesie dydaktycznym ASG WP znalazły rzutniki światła /diaskopy/, w które wyposażone są wszystkie sale grupowe i wykładowe /aule/ oraz gabinety specjalistyczne.

Wykorzystanie ich uzależnione jest jednak od ilości posiadanych foliogramów. Aktualnie w wypożyczalni ASG WP znajduje się 38 foliogramów o tematyce kwatermistrzowskiej. Wynika z tego, że

1/ Aktualnie w wypożyczalni znajdują się 43 schematy, które wymagają aktualizacji lub powtórnego wykonania.

38 foliogramów o tematyce kwatermistrzowskiej. Wynika z tego, że na 1 godz. zajęć dydaktycznych /269 godz. - bez ćwiczeń dowódczo-sztabowych i pokazów/ przypada 0,14 foliogramu. Tą niekorzystną sytuację poprawiają nieco foliogramy własne nauczycieli, którzy wykorzystują je w czasie zajęć przez siebie prowadzonych[1/]. Dwunastu oficerów Zakładu Służb Kwatermistrzowskich KTT posiada ogółem 166 foliogramów[2/]. Jednak, uwzględniając fakt, że 140 z nich jest w posiadaniu dwóch oficerów, należy uznać, że za mały jest zakres stosowania tego rodzaju środka dydaktycznego w procesie kształcenia. Ponadto, część foliogramów jest wykonana małymi znakami graficznymi i są one małoczytelne dla słuchaczy dalej siedzących /brak zasłon w salach grupowych również pogarsza ich czytelność/. W tej sytuacji uzasadniona jest opinia 78 % badanych słuchaczy określających stosowanie środków dydaktycznych w procesie kształcenia jako niewystarczające.

Z przeprowadzonych badań wynika, że w bardzo niewielkim zakresie wykorzystywany jest episkop, służący do wyświetlania ilustracji i tekstów z książek. W aparat ten jest wyposażony gabinet specjalistyczny, ale słuchacze mają w nim bardzo niewiele zajęć.

S r o d k i s ł u c h o w e /gramofon, magnetofon, radio/ nie znajdują zastosowania w procesie kształcenia specjalistycznego słuchaczy z uwagi na specyfikę uczelni /gramofon, radio/ oraz na wysoki poziom przygotowania zawodowego nauczycieli, którzy żywym słowem lepiej oddziałują na słuchaczy niż zapisanym na taśmie magnetofonowej[3/].

S r o d k i s ł u c h o w o - w z r o k o w e /film dźwiękowy i telewizja/ dają znacznie bogatsze wrażenia niż omówione wcześniej tylko wzrokowe lub słuchowe.

Film dydaktyczny pozwala przedstawić określone zjawisko lub proces w całym jego przebiegu, daje przy tym możliwość pokazywania

---

1/ Należy, jednak zwrócić uwagę, że z materiałów tych nie mogą korzystać słuchacze w procesie samokształcenia.

2/ Uwzględniając łączną ilość foliogramów, w wypożyczalni i u nauczycieli, na 1 godz. zajęć przypada 0,76 szt.

3/ W latach siedemdziesiątych stosowano powszechnie magnetofony do przedstawiania wzorcowych meldunków kwatermistrza.

rzeczy niedostępnych bezpośredniej obserwacji szerszemu gronu osób.

W procesie kształcenia specjalistycznego słuchaczy znajduje on jednak niewielkie zastosowanie, chociaż 70% badanych nauczycieli i 78% badanych słuchaczy wymienia go na pierwszym miejscu wśród środków dydaktycznych, których odczuwa brak.

Powodem tego stanu rzeczy jest brak aktualnych filmów o tematyce tyłowej. Wykorzystywane obecnie cztery filmy zostały nakręcone ponad 20 lat temu i straciły znacznie na aktualności.

Ogółem w Okręgowej Bazie Filmowej znajduje się 20 starych filmów, z których tylko 1 /produkcji NRD/ dotyczy pracy kwatermistrza. Ponadto poziom tych filmów nie odpowiada wymogom współczesnej dydaktyki szkoły wyższej.

Istotnym powodem utrudniającym stosowanie tych filmów w czasie zajęć, zwłaszcza wykładów, jest czas ich trwania. Wynosi on, niekiedy 20 i więcej minut, a więc stanowczo za dużo. Uwzględniając aktualną ilość czasu przeznaczonego na przedmiot oraz strukturę stosowanych form kształcenia - odpowiednimi byłyby filmy trwające 5 do 10 min. Ponadto, uwzględniając rozwój techniki elektronicznej należałoby przygotowywać filmy na magnetowidy nowego typu, w które powinny być wyposażone aule i gabinety specjalistyczne.
W świetle informacji zawartych w propozycjach Oddziału Szkolenia ASG WP w tym zakresie, należy sądzić, że jest to realne w najbliższym czasie[1/].

Największą trudność stanowi jednak brak odpowiednich filmów. Z informacji uzyskanych w Głównym Zarządzie Szkolenia Bojowego, wynika, że środki finansowe umożliwiają zrealizowanie 10 filmów /dziesięciominutowych/ rocznie. Ponieważ potrzeby są znacznie większe, realizuje się filmy, które mogą być szeroko wykorzystywane w szkoleniu żołnierzy. Prawo zgłaszania tematyki filmów przysługuje szefom instytucji centralnych MON.

W tej sytuacji wydaje się, że najlepszym rozwiązaniem byłoby zorganizowanie własnego studia filmowego w ASG WP. Istnieją ku temu możliwości lokalowe i kadrowe a sprzęt jest łatwo dostępny. Ponadto, uwzględniając możliwości powielania nagrań magnetowidowych i wyko-

---

1/ Kierunki doskonalenia działalności służbowej Akademii Sztabu Generalnego WP. ASG WP. Warszawa 1987, s.13.

rzystywania ich również przez wyższe szkoły oficerskie oraz do szkolenia kadry w jednostkach wojskowych i sztabach - przedsięwzięcie wydaje się celowe.

Telewizja jako środek techniczny aktualnie znajduje zastosowanie we współpracy z magnetowidem oraz jako ekran przedstawiający za pośrednictwem kamery zapis na papierze. Niestety ograniczone możliwości przesuwania kamer zamontowanych w aulach pozwalają objąć objektywem tylko kartkę formatu A-6 /ok. 12x10cm/.

Wydaje się, że w procesie kształcenia specjalistycznego słuchaczy, w zakresie działalności gospodarczej kwatermistrza oddziału, istnieją możliwości wykorzystania telewizji otwartej. W cotygodniowym magazynie wojskowym TVP część tematów dotyczy treści kształcenia specjalistycznego[1/] słuchaczy, jednak brak bliższej informacji w "Żołnierzu Wolności" o tym co zamierza przedstawić redakcja programów wojskowych powoduje, że nie można odpowiednio wcześniej zainteresować nimi słuchaczy.

Ś r o d k i a u t o m a t y z u j ą c e n a u c z a n i e - u c z e n i e s i ę stosowane są w procesie dydaktycznym w coraz większym zakresie.

Do niedawna w procesie kształcenia specjalistycznego słuchaczy stosowane były tylko kalkulatory elektroniczne. Obecnie coraz szerzej stosowane są mikrokomputery. Aktualnie wykorzystuje się je w procesie samokształcenia słuchaczy /i nauczycieli/ oraz w ćwiczeniach /grupowych i dowódczo-sztabowych/ do planowania zabezpieczenia tyłowego wojsk.

W opinii badanych nauczycieli i słuchaczy prócz rozwijania wymienionych kierunków stosowania mikrokomputerów, należałoby wykorzystywać je w procesie opracowania prac promocyjnych; do ewidencji literatury specjalistycznej, w tym dorobku naukowego i publicystycznego katedry oraz do symulacji podjętych decyzji o zabezpieczeniu tyłowym wojsk.

Z przeprowadzonych badań wynika, że wszechstronną pomoc Katedrze Taktyki Tyłów okazuje w tym względzie Główne Kwatermistrzostwo WP. Wyrazem tego jest przekazany mikrokomputer IBM-XT

1/ Wprawdzie ujęcie treści jest bardziej publicystyczne niż dydaktyczne, ale to nie umniejsza ich wartości. Natomiast to co rejestruje kamera w jednostkach wojskowych ma ujęcie właściwe.

wraz z monitorem i drukarką oraz owocna współpraca z oficerami tej instytucji przy opracowywaniu i wymianie programów operacyjnych i taktycznych /tyłowych/.

Gabinet specjalistyczny KTT, tylko w niewielkim zakresie jest wykorzystywany przez słuchaczy studiów dyplomowych. Powodem tego jest zbyt mała ilość zajęć w nim prowadzonych[1] /gabinet jest jednocześnie salą grupy Podyplomowego Studium Operacyjno-Tyłowego/, tematyka tablic poglądowych dotycząca w dużej mierze tyłów szczebla operacyjnego oraz nieaktualna ewidencja literatury specjalistycznej /tzw. bank informacji/.

Proponuje się zatem aby wszystkie wykłady dla słuchaczy grup ogólnokwatermistrzowskich prowadzone były w gabinecie specjalistycznym[2].

Propozycje słuchaczy są bardzo zróżnicowane[3], ale uwzględniając potrzebę wykorzystania jego przez Podyplomowe Studium Operacyjno Tyłowe tylko ta wydaje się realna.

Tablice poglądowe w gabinecie należałoby wzbogacić o większy zakres treści obejmujących tematykę tyłów taktycznych, zwłaszcza o schematy różnych rodzajów zabezpieczenia tyłowego wojsk w głównych rodzajach walki, również na jednej z nich powinien znajdować się schemat wyposażenia ADK-11 wraz z relacjami łączności. Ponadto należałoby mieć na jego wyposażeniu album z fotografiami sprzętu będącego w wyposażeniu tyłów taktycznych.

Uwzględniając brak etatowego kierownika gabinetu, aktualizację jego wyposażenia, a zwłaszcza banku informacji, możnaby powierzyć słuchaczom.

Ściślejsze powiązanie słuchaczy z gabinetem specjalistycznym, ich zdaniem, przyczyni się do jego wzbogacenia i ożywienia. Badani

---

1/ Od roku akademickiego 1987/1988 każda grupa ma w gabinecie jedno zajęcie w roku.

2/ Ponadto, jak dotychczas po jednym zajęciu /grupowym, seminaryjnym lub repetycyjnym/.

3/ Słuchacze proponują wykorzystanie gabinetu: jako salę zajęć grupowych - 65 %, salę do samokształcenia specjalistycznego - 13 %, salę do zajęć teoretycznych - 11%, salę do samokształcenia dostępną wszystkim słuchaczom - 11%.

słuchacze deklarują chęć własnoręcznego wykonania wielu przedmiotów potrzebnych do jego wyposażenia.

Samo nasycenie procesu dydaktycznego nowoczesnymi środkami technicznymi jeszcze nie gwarantuje wzrostu efektywności kształcenia, gdyż zależy ona głównie od działalności nauczycieli i słuchaczy. Niewątpliwie decydujące znaczenie w zakresie stosowania środków dydaktycznych ma postawa nauczycieli, którzy powinni uwzględniać w swej działalności następujące słowa Zastępcy Głównego Kwatermistrza WP: "Uzyskanie wyższej efektywności kształcenia jest uzależnione od jakościowego wzrostu projektowania i przygotowania zajęć, a to we współczesnej dobie jest prawie niemożliwe bez wykorzystania komputera i techniki magnetowidowej. Każda uczelnia i ośrodek szkolenia powinien posiadać plan rozwoju zastosowań informatyki i techniki wideo. Powinno to uporządkować i umożliwić systematyczne wprowadzenie i wykorzystanie tych technik w procesie dydaktycznym"[1/].

W Katedrze Taktyki Tyłów plan taki opracowano, należy więc oczekiwać, że jego realizacja oraz ciągłe wzbogacanie o nowe treści, w istotny sposób wpłynie na wzrost efektywności kształcenia słuchaczy.

WNIOSKI OGÓLNE

1. Wyniki badań wykazały, że istnieją możliwości podniesienia poziomu kształcenia słuchaczy poprzez stosowanie w szerszym zakresie środków dydaktycznych i potwierdziły tym samym hipotezę roboczą.

2. Większy udział środków dydaktycznych w procesie kształcenia słuchaczy możliwy jest poprzez:

a/ unowocześnienie podręczników i skryptów;

b/ zwiększenie ilości publikacji /akademickich i prasowych/ o charakterze dyskusyjnym;

c/ urealnienie pokazów tyłów pułku i dywizji;

d/ zwiększenie ilości materiałów poglądowych w wypożyczalni akademickiej /schematy, foliogramy/;

1/ Zbiór materiałów z dorocznego szkolenia zbiorowego kierowniczej kadry kwatermistrzowskiej WP przeprowadzonego w dniach 4-5 listopada 1988 r. w Wędrzynie.Gł.Kwat.WP.Warszawa 1988,s.35.

e/ produkcję filmów do magnetowidów nowego typu, w które należałoby wyposażyć sale wykładowe i gabinety specjalistyczne;

f/ zatrudnienie w KTT oficera - informatyka do opracowywania programów;

g/ wzbogacenie gabinetu specjalistycznego środkami dydaktycznymi o tematyce tyłowej szczebla taktycznego /pułk, dywizja/, np. schematami, tablicami poglądowymi oraz zwiększenie w nim ilości zajęć dla słuchaczy studiów dyplomowych.

ZAKOŃCZENIE

W rozprawie przeanalizowano zasadnicze - zdaniem autora - składniki procesu kształcenia specjalistycznego słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego ASG WP.
Uwzględniając ilość zgłoszonych propozycji wprowadzenia zmian do tego procesu oraz ich zakres uzasadnione wydaje się stwierdzenie, że cel pracy został osiągnięty. Przyczyniła się do tego hipoteza robocza, w której - jak się okazało - trafnie nakreślono główne kierunki poszukiwań w zakresie możliwości udoskonalenia kształcenia specjalistycznego słuchaczy.

Badania dowiodły, że realizowany obecnie proces kształcenia specjalistycznego nie w pełni przygotowuje słuchaczy do oczekujących ich zadań po ukończeniu ASG WP, poszczególne składniki tego procesu nie odpowiadają wszystkim wymogom współczesnej pedagogiki, oraz że w aktualnych warunkach uczelni udoskonalenie procesu dydaktyczno-wychowawczego jest możliwe i nie wymaga kosztownych zabiegów.

Przeprowadzone badania wykazały, że już na etapie określania celów kształcenia wymagane jest precyzyjne określenie zakresu wiedzy i umiejętności, które słuchacz powinien opanować oraz cech osobowych,które należy ukształtować i rozwinąć w czasie studiów. Znajdujące się aktualnie w dokumentach dydaktycznych cele kształcenia nie spełniają tych wymogów, co w konsekwencji powoduje, że cele określone do realizacji w czasie poszczególnych lat studiów oraz bloków tematycznych - nie tworzą zwartego i logicznego układu hierarchicznego, w którym z celów sformułowanych ogólnie - wynikają cele szczegółowe. Z badań wynika, że najwięcej zmian w tym zakresie należałoby dokonać w celach poznawczych i wychowawczych.
W rozprawie wykazano zatem potrzebę nowego opracowania celów kształcenia specjalistycznego słuchaczy oraz, jako propozycję, sformułowano cele ogólne w zakresie poznawczym, praktycznym i wychowawczym.

Postulowane w pracy cele oraz wyniki badań dotyczące aktualnych programów stanowiły podstawę do określenia kierunków i zakresu doskonalenia treści kształcenia specjalistycznego słuchaczy.

W zakresie treści kształcenia teoretycznego za najważniejsze uznano zwiększenie ich udziału w nauczaniu słuchaczy obejmującym problematykę działań obronnych oraz pokojowej działalności kwa-

termistrzowskiej w oddziale gospodarczym.

W zakresie treści kształcenia praktycznego za najważniejsze uznano zwiększenie czasu przeznaczonego na problematykę pracy kwatermistrza w okresie dynamiki walki. Ponadto badania dowiodły, że za mało czasu przeznacza się na rekonesans kwatermistrzowski oraz małoefektywnie wykorzystuje się na kształcenie specjalistyczne ćwiczenia dowódczo-sztabowe.

W pracy zwrócono również uwagę na duże znaczenie w kształceniu słuchaczy treści o charakterze wychowawczym. W aktualnie obowiązujących dokumentach dydaktycznych dotyczących kształcenia specjalistycznego treści te, podobnie jak i cele, nie zajmują należnego im miejsca. Wskazano zatem na właściwości tych treści oraz sposób ich realizacji, poprzez prezentowanie określonych zachowań i oddziaływań wychowawczych przez nauczycieli akademickich.

Badając czas przeznaczony na przedmiot kierunkowy, tj. "tyły wojsk lądowych" autor doszedł do wniosku, że w porównaniu ze specjalnością ogólnowojskową - czas ten dla specjalności ogólnokwatermistrzowskiej należałoby relatywnie zwiększyć.

Z przeprowadzonych badań wynika, że największe możliwości w zakresie doskonalenia kształcenia specjalistycznego słuchaczy tkwią w zastosowaniu odpowiednich form i metod nauczania - uczenia się. Z badań procesu dydaktyczno-wychowawczego wynika, że w kształceniu teoretycznym za mały jest udział form i metod aktywizujących słuchaczy. W szczególności odnosi się to do wykładów problemowych i seminariów o tematyce polemicznej, których obecnie się nie stosuje.

Badania również dowiodły, że znaczne możliwości podniesienia poziomu kształcenia słuchaczy tkwią w lepszym wykorzystaniu walorów dydaktyczno-wychowawczych stosowanych form i metod nauczania - uczenia się. Szczególnych efektów należy się spodziewać po wprowadzeniu do procesu dydaktycznego metody problemowej. Także duże rezerwy tkwią w zakresie pełniejszego stosowania metody sytuacyjnej i inscenizacji w ćwiczeniach grupowych i dowódczo-sztabowych oraz metody pokazu w ćwiczeniach grupowych i pokazach działania tyłów w polu.

W zakresie kształcenia obejmującego działalność kwatermistrza

w czasie pokoju w rozprawie zaproponowano przeniesienie doskonalenia specjalistycznego słuchaczy do Wyższej Szkoły Oficerskiej Służb Kwatermistrzowskich oraz organizowanie praktyk słuchaczy tylko w najlepszych oddziałach gospodarczych, wskazanych przez kwatermistrzów okręgów wojskowych.

W pracy wykazano, że duże znaczenie dla osiągnięcia celów kształcenia w poszczególnych zajęciach ma właściwe określenie czasu ich trwania, korelacja wewnątrzprzedmiotowa i międzyprzedmiotowa ich treść oraz kolejność prowadzenia.

Na podstawie wyników przeprowadzonych badań w pracy wykazano, że w procesie kształcenia specjalistycznego za mało stosuje się środków dydaktycznych, a ich jakość nie odpowiada aktualnym potrzebom. Ciągłego unowocześniania wymagają również podręczniki i skrypty o tematyce specjalistycznej. W celu pełniejszego wykorzystania walorów dydaktyczno-wychowawczych poszczególnych form i metod kształcenia oraz większej aktywizacji słuchaczy w czasie zajęć - potrzebne są aktualne filmy o tematyce kwatermistrzowskiej oraz większa ilość foliogramów, schematów i programów komputerowych.

Podniesienia poziomu kształcenia słuchaczy oczekuje się również po wzbogaceniu wyposażenia gabinetu specjalistycznego oraz zwiększeniu w nim ilości zajęć prowadzonych ze słuchaczami. W pracy zaproponowano aby wszystkie wykłady o tematyce specjalistycznej, dla słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego, były prowadzone w gabinecie specjalistycznym KTT.

W rozprawie przedstawiono również wyniki badań w zakresie udziału poszczególnych form organizacyjnych w kształceniu specjalistycznym słuchaczy w wybranych okresach studiów lat 1956-1989 /załącznik nr1/. Z tego zestawienia oraz z analizy porównawczej realizowanych w tych okresach treści kształcenia, stosowanych metod i środków dydaktycznych wynika, że najlepiej zorganizowane były studia w latach 1970-1973. Spośród innych okresów proces dydaktyczno-wychowawczy w tych latach wyróżnia się:

- właściwą ilością czasu przeznaczonego na kształcenie specjalistyczne;
- dużą zgodnością celów kształcenia z treściami, formami i metodami nauczania;
- nowoczesnością prowadzonych wykładów /KTT jako jedna z pier-

wszych prowadziła wówczas wykłady konwersatoryjne/;

- przygotowaniem słuchaczy do wykorzystania małej mechanizacji w procesie dowodzenia tyłami /słuchaczy zapoznawano z 11 programami na maszynę księgująco-fakturującą "ASCOTA"/;

- organizacją doskonalenia specjalistycznego, które odbywało się po pierwszym roku studiów w Centrum Szkolenia Służb Kwatermistrzowskich, a praktyki odbywały się po drugim roku w oddziałach gospodarczych wytypowanych przez kwatermistrzów okręgów wojskowych;

- szerszym niż kiedykolwiek stosowaniem filmów dydaktycznych w kształceniu słuchaczy.

Niektóre cechy charakterystyczne dla kształcenia specjalistycznego słuchaczy w tym okresie znalazły tak duże uznanie u części badanych, którzy je doświadczyli na sobie /jako słuchacze lub nauczyciele/, że zostały zaproponowane do ponownego wprowadzenia do procesu dydaktyczno-wychowawczego.

Przedstawione w rozprawie podejście do badanej problematyki oraz wysunięte wnioski w zakresie doskonalenia kształcenia specjalistycznego słuchaczy opierają się na dotychczasowych założeniach programowych i warunkach funkcjonowania ASG WP.

Już po napisaniu pracy okazało się, że uczelnia będzie kształcić słuchaczy w cyklu dwuletnim. Powstało wówczas pytanie: jaka jest żywotność /aktualność/ zgłoszonych wniosków ?

Zdaniem autora wszystkie wnioski zachowują swoją aktualność. Wynika to z faktu, że propozycje te mają mocne podstawy w teorii i praktyce pedagogicznej, według których czas trwania studiów jest funkcją celów kształcenia oraz wynikających z nich treści, form i metod nauczania - przy uwzględnieniu poziomu wiedzy kandydatów i warunków funkcjonowania uczelni. W nowych założeniach programowych prawdopodobnie ulegną zmianie cele kształcenia - na korzyść zwrócenia większej uwagi na szczeble taktyczne. Taka zmiana jest zgodna z wnioskami autora zaproponowanymi w rozprawie, w których postulowano rozszerzenie treści kształcenia dotyczących szczebli taktycznych - zwłaszcza oddziału gospodarczego. Ponadto autor wyraża opinię, że uwzględnienie wniosków przedstawionych w rozprawie zintensyfikuje kształcenie słuchaczy i umożliwi osiągnięcie założonych celów w krótszym czasie.

Mające nastąpić zmiany organizacyjne, wynikające z decyzji o pow-

staniu Akademii Obrony Narodowej, są doskonałym okresem do unowocześnienia procesu dydaktyczno-wychowawczego poprzez kompleksowe wprowadzenie wniosków zawartych w pracy.

Z oceny kształcenia specjalistycznego aktualnie prowadzonego wynika również konieczność okresowego powtarzania badań dotyczących tej problematyki. Szczególnie uzasadnione wydaje się to w odniesieniu do planowanego cyklu kształcenia dwuletniego.

Autor, zdając sobie sprawę z niedoskonałości własnego warsztatu badawczego oraz ograniczonego zakresu prowadzonych badań, ma jednak nadzieję, że praca ta spowoduje wzrost zainteresowania problematyką kształcenia słuchaczy ze strony szerszego grona nauczycieli akademickich, a szczególnie Katedry Taktyki Tyłów, którzy podejmą ją i wzbogacą w przyszłości.

WYKAZ LITERATURY

1. ADAMEK Kazimierz: Kształcenie oficerów kwatermistrzostwa Wojska Polskiego. Warszawa - Poznań 1984.
2. BARAŃSKI Czesław: Uwarunkowania działalności innowacyjnej nauczycieli. Warszawa 1986.
3. BOGUSZ Jan: Dydaktyka wojskowa. Warszawa 1983.
4. DENEK Kazimierz: Pomiar efektywności kształcenia w szkole wyższej. Warszawa 1980.
5. GURYCKA Antonina: Struktura i dynamika procesu wychowawczego. Warszawa 1979.
6. HYDZIK Bolesław: Metodologiczne podstawy badań pedagogicznych w wojsku. Warszawa 1972.
7. Instrukcja o organizacji i pracy tyłów taktycznych. Warszawa 1987.
8. JAKUBISIAK Władysław: Instruktaż dydaktyczny - zarys teorii. Warszawa 1987.
9. JAKUBISIAK Władysław: Rozwój działalności szkoleniowej - przygotowania kadr kwatermistrzowskich w ASG WP w okresie 40-lecia LWP. Warszawa 1984.
10. Kierunki zwiększenia efektywności i jakości przygotowania kadr oficerskich w akademiach dowódczo-sztabowych. Redakcja: Wasyl REZNICZENKO, Zbigniew JUREWICZ. Moskwa, Warszawa 1980.
11. KRUSZEWSKI Krzysztof: Kształcenie w szkole wyższej. Warszawa 1973.
12. Kształcenie oficerów kwatermistrzostwa wojsk lądowych w czterdziestoleciu Akademii Sztabu Generalnego WP. Autorzy: Władysław JAKUBISIAK, Zbigniew KAMIŃSKI, Janusz URBANIAK. Warszawa 1987.
13. KUPSIEWICZ Czesław: Podstawy dydaktyki ogólnej. Warszawa 1973.
14. KUPSIEWICZ Czesław: Paradygrnaty i wizje reform oświatowych. Warszawa 1985.
15. ŁAZAREK Józef: Doskonalenie metodyki prowadzenia ćwiczeń grupowych z taktyki ogólnej. Warszawa 1985.
16. ŁOBOCKI Mieczysław: Metody badań pedagogicznych. Warszawa 1987.
17. Metodyka nauczania taktyki ogólnej w Akademii Sztabu Generalnego WP. Warszawa 1983.

18. Metodyka wojskowych badań naukowych. Redakcja: Ernest WIŚNIEWSKI. Warszawa 1983.
19. Modelowy zakres obowiązków osób funkcyjnych w pułku. Warszawa 1979.
20. Modelowy zakres obowiązków osób funkcyjnych w dywizji. Warszawa 1979.
21. MUSZYŃSKI Heliodor: Zarys teorii wychowania. Warszawa 1977.
22. NOWACKI Tadeusz: Podstawy dydaktyki zawodowej. Warszawa 1973.
23. OKOŃ Wincenty: Elementy dydaktyki szkoły wyższej. Warszawa 1971.
24. OKOŃ Wincenty: Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej. Warszawa 1987.
25. OKOŃ Wincenty: Nauczanie problemowe we współczesnej szkole. Warszawa 1978.
26. Pedagogika. Podręcznik akademicki pod redakcją: Michała GODLEWSKIEGO, Stanisława KRAWCEWICZA, Tadeusza WUJKA. Warszawa 1974.
27. PIETER Józef: Zarys metodologii pracy naukowej. Warszawa 1975.
28. Podstawowe założenia procesu kształcenia słuchaczy Akademii Sztabu Generalnego WP. Warszawa 1985.
29. Prognoza rozwoju dydaktyki wojskowej. Autorzy: Irena ŁYSIAK, Bogdan SZULC, Julian URBAN. Warszawa 1985.
30. Prognoza rozwoju nauki o tyłach wojsk lądowych. Autorzy: Władysław JAKUBISIAK, Wiesław WÓJTOWICZ. Warszawa 1987.
31. PYTKOWSKI Wacław: Organizacja badań i ocena prac naukowych. Warszawa 1985.
32. RATAJ Antoni: Ocena stopnia wykształcenia absolwentów służb tyłowych z punktu widzenia ich sprawnej działalności gospodarczej i szkoleniowej w jednostkach wojskowych. Warszawa 1979.
33. SMARZYŃSKI Henryk: Podstawowe zagadnienia dydaktyki szkoły wyższej. Warszawa - Kraków 1985.
34. SPERLING Józef: Doskonalenie form i metod szkolenia specjalistycznego słuchaczy ASG WP pionu wojska rakietowe i artyleria w ramach praktyki. Warszawa 1984.
35. SZNAJDER Rudolf: Rozwiązywanie problemów taktycznych w procesie dydaktycznym ASG WP. Warszawa 1988.
36. SZNAJDER Rudolf: Prowadzenie instruktażu i konsultacji ze słuchaczami ASG WP. Warszawa 1986.
37. SZULC Bogdan: Treści kształcenia jako główny determinant unowocześnienia systemu dydaktyczno-wychowawczego. Warszawa 1989.

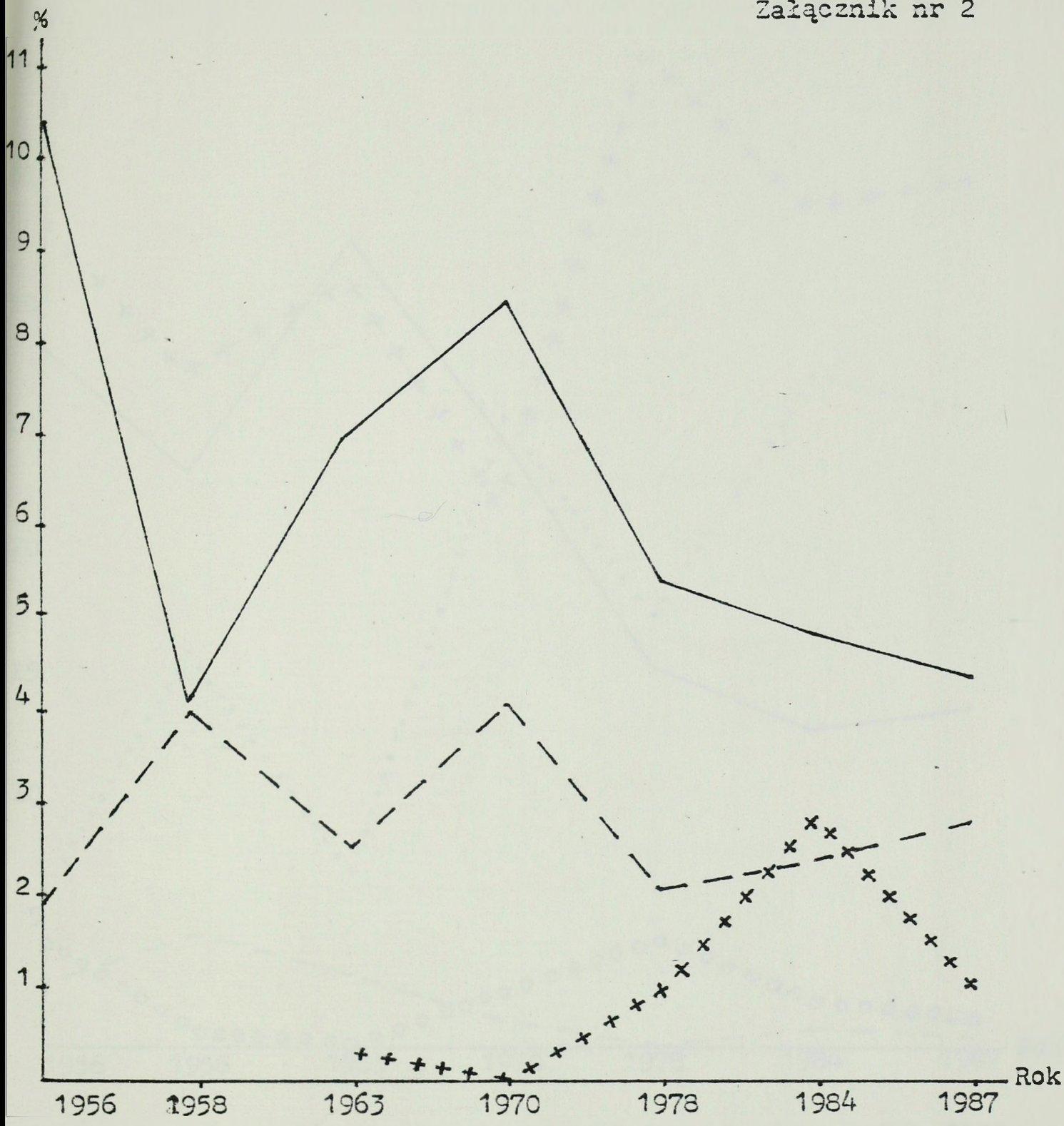
38. Technologia kształcenia. Zbiór referatów XII międzynarodowego sympozjum. Redakcja: Franciszek JANUSZKIEWICZ. Poznań 1980.
39. URBANIAK Janusz: Kształtowanie cech osobowych słuchaczy grup tyłowych w ASG WP. Warszawa 1986.
40. WOJTOWICZ Wiesław: Tendencje rozwojowe i zachodzące zmiany w systemie zabezpieczenia tyłowego wojsk po II wojnie światowej. Warszawa 1987.
41. Zagadnienia metodyki nauczania w ASG WP.Warszawa 1984.
42. Zagadnienia metodologii podręcznika akademickiego. Autorzy: Czesław MAZIARZ, Elżbieta WIDOTA. Warszawa 1985.
43. ZAKRZEWSKI Jerzy: System przygotowania nowoczesnych kadr dowódczo-sztabowych. Warszawa 1975.
44. ZAKRZEWSKI Jerzy: Wybrane zagadnienia z dydaktyki wojskowej. Warszawa 1974.
45. ZIELIŃSKI Jerzy: Założenia modelowe a cele i treści kształcenia taktyczno-operacyjnego w ASG WP. Warszawa 1983.
46. ŻEGNAŁEK Kazimierz: Metodologiczne podstawy pomiaru efektywności kształcenia w uczelni wojskowej. Warszawa 1986.
47. ŻEGNAŁEK Kazimierz: Skuteczność studiów w ASG WP w świetle opinii słuchaczy. /Wyniki badań słuchaczy III Kursu Wydziału Wojsk Lądowych/. Warszawa 1980.
48. ŻEGNAŁEK Kazimierz: Wyniki badań opinii słuchaczy o programach kształcenia i przygotowaniu absolwentów ASG WP do pracy w jednostkach wojskowych. Warszawa 1981.

Załącznik nr 1

Tabela nr 5. Udział poszczególnych form organizacyjnych w kształceniu specjalistycznym słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego ASG WP, w badanych okresach studiów

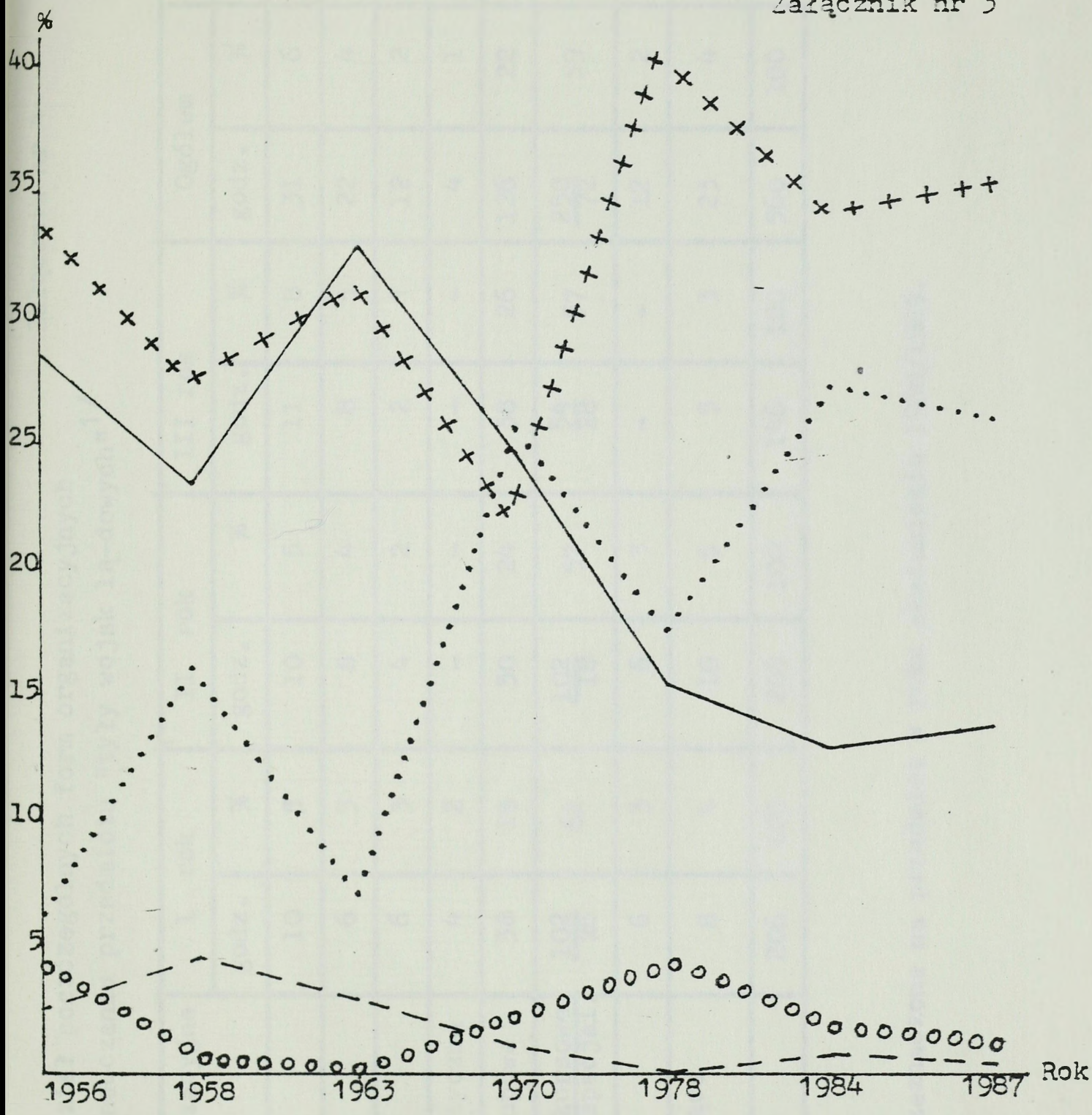
Formy kształcenia \ Badane okresy studiów		1956-1959		1958-1961		1963-1966		1970-1973		1978-1981		1984-1987		1987-1990	
		godz.	%	godz.	%	godz.	%	godz.	%	godz.	%	godz.	%	godz.	%
Ogólny czas kształcenia specjalistycznego słuchaczy		1698	36,8	1369	29,8	1179	30,0	1414	35,8	1154	25,4	1247	28,6	1226	28,0
z tym:	wykłady	176	10,4	56	4,1	80	6,8	119	8,4	62	5,4	59	4,7	53	4,3
	seminaria	32	1,9	52	3,8	28	2,4	60	4,2	24	2,0	28	2,3	34	2,8
	repetycje	-	-	-	-	4	0,3	-	-	11	1,0	35	2,9	12	1,0
	pokazy	72	4,2	8	0,6	-	-	30	2,1	48	4,3	24	1,9	18	1,4
	ćwiczenia grupowe	482	28,4	320	23,4	386	32,7	346	24,6	176	15,2	158	12,7	166	13,6
	ćwiczenia dowódcz-sztabowe	108	6,4	219	16,0	83	7,0	366	25,9	202	17,5	339	27,3	330	27,0
	zajęcia praktyczne	44	2,6	64	4,7	34	2,9	16	1,1	-	-	9	0,7	4	0,3
	doskonalenie specjalist.	282	16,6	88	6,4	152	12,9	156	11,0	168	14,5	144	11,5	144	11,9
	praktyka w wojskach	288	16,9	288	21,0	216	18,3	156	11,0	300	26,0	288	23,0	288	23,3
	ćwiczenia sprawdzające i kolokwia	64	3,8	58	4,2	16[x]	1,3	21[x]	1,5	19[x]	1,7	19[x]	1,5	33	2,7
	pisanie pracy dyplomowej	150	8,8	216	15,8	180	15,4	144	10,2	144	12,4	144	11,5	144	11,7

x/ Kolokwia prowadzone poza czasem programowym,

Legenda: Wykłady ——— Seminaria - - - Repetycje +++

Rys.nr 8. Udział poszczególnych form organizacyjnych w kształceniu teoretycznym słuchaczy, w badanych okresach studiów.

Legenda: Ćwiczenia grupowe ——— Ćwiczenia dow.-sztab. ••••
Praktyki i doskonalenia specjalistyczne + + +
Zajęcia praktyczne - - - Pokazy ●●●●

Rys.nr 9. Udział poszczególnych form organizacyjnych w kształceniu praktycznym słuchaczy, w badanych okresach studiów.

Załącznik nr 4

Tabela nr 6. Udział poszczególnych form organizacyjnych w nauczaniu przedmiotu "tyły wojsk lą-dowych"[1/]

Lp.	Formy organizacyjne nauczania	I rok		II rok		III rok		Ogółem	
		godz.	%	godz.	%	godz.	%	godz.	%
1.	Wykłady	10	5	10	5	11	8	31	6
2.	Seminaria	6	3	8	4	8	5	22	4
3.	Repetycje	6	3	4	2	2	1	12	2
4.	Zajęcia praktyczne	4	2	-	-	-	-	4	1
5.	Cwiczenie grupowe	38	18	50	24	38	26	126	22
6.	Cwiczenia kursowe / dow.-sztab. specjal.	102 / 26	62	102 / 18	57	54 / 28	57	258 / 72	59
7.	Pokazy	6	3	6	3	-	-	12	2
8.	Cw.sprawdzające i kolokwia	8	4	10	5	5	3	23	4
Razem		206	100	208	100	146	100	560	100

[1/] Ilości godzin przeznaczone na przedmiot w roku akademickim 1988/1989.

Tabela nr 7. Udział poszczególnych form organizacyjnych w nauczaniu przedmiotu "metodyka szkolenia taktyczno-operacyjnego w zakresie specjalistycznym[1/]

Lp.	Formy organizacyjne nauczania	I rok		II rok		III rok		Ogółem	
		godz.	%	godz.	%	godz.	%	godz.	%
1.	Wykłady	2	11	2	9	-	-	4	6
2.	Seminaria	4	22	4	18	4	15	12	18
3.	Cwiczenia grupowe	12	67	12	55	16	54	40	61
4.	Cw.sprawdzające i kolokwia	-	-	4	18	6	31	10	15
Razem		18	100	22	100	26	100	66	100

[1/] Ilości godzin przeznaczone na przedmiot w roku akademickim 1988/1989.

Załącznik nr 6

Sprawozdanie z badań procesu kształcenia słuchaczy

Cel badań: Sprawdzić możliwości pracy w roli kwatermistrza armii słuchaczy drugiego roku studiów.

Teren badań: Kurs Operacyjno **Taktyczny ASG WP.**

Zadania badawcze: Określić, czy słuchacze na podstawie wiedzy i umiejętności zdobytych w czasie dwóch lat studiów potrafią działać w roli kwatermistrza armii w ćwiczeniu dowódczo-sztabowym ?

Metody badawcze: 1. Wywiad z uczestnikami ćwiczenia.
2. Eksperyment dydaktyczny.

Dane ogólne: 1. Liczba badanych: - dwóch słuchaczy w 1987 r.
- dwóch słuchaczy w 1988 r.
2. Data badania: - 14 do 18 grudnia 1987 r.
- 17 do 21 grudnia 1988 r.

Opis przebiegu badań:

W 1987 r. i 1988 r. w ćwiczeniu Kursu Operacyjno Taktycznego t.: "Operacja zaczepna armii" uczestniczyli słuchacze kierunku ólnokwatermistrzowskiego III Kursu WWL, pełniąc kierownicze funk-je: kwatermistrza armii oraz szefa sztabu kwatermistrzostwa armii.

Cwiczenia odbyły się w grudniu, kiedy to słuchacze trzeciego oku kończą cykl zajęć teoretycznych z zakresu armii ogólnowojsko-ej, przygotowujący ich do ćwiczenia grupowego nt."Operacja zaczep-a armii".

Można zatem uznać, iż uczestniczący w eksperymencie słuchacze rzystąpili do ćwiczenia dowódczo-sztabowego na podstawie umiejęt-ości zdobytych w czasie dwóch lat studiów i wyprzedzili program rzeciego roku o dwa miesiące.

W czasie obydwu ćwiczeń badani słuchacze wykazali się bardzo obrymi umiejętnościami w zakresie organizacji pracy tyłowego sta-owiska dowodzenia armii, współdziałania z sztabem ogólnowojskowym raz rozwiązywania problemów zabezpieczenia tyłowego armii w ope-acji zaczepnej.

Wniosek: Na trzecim roku studiów można zrezygnować z ćwiczenia grupowego, którego celem jest nauczyć słuchaczy pracy w roli osób funkcyjnych dowództwa i sztabu armii, a bezpośrednio po cyklu zajęć teoretycznych nt. armii ogólnowojskowej przystąpić do ćwiczenia dowódczo-sztabowego.

Badania prowadził:

mjr dypl.mgr inż.Janusz URBANIAK

Załącznik nr 7

Sprawozdanie z badań doskonalenia specjalistycznego grup ogólnokwatermistrzowskich I roku studiów

Cel badań: Określić przydatność doskonalenia specjalistycznego w procesie kształcenia słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego.

Teren badań: Dwie grupy ogólnokwatermistrzowskie I roku studiów uczestniczące w szkoleniu zorganizowanym przez Jednostkę Wojskową Nr 1607 w OPOLU.

Metoda badawcza: Obserwacja uczestnicząca.

Dane ogólne:

1. Liczba uczestników szkolenia - 25 słuchaczy.
2. Termin szkolenia: 17.08-30.08.1988 r.

Wnioski:

Szkolenie z zakresu prowadzenia gospodarki kwatermistrzowskiej oddziału gospodarczego w okresie pokoju jest przedsięwzięciem absolutnie niezbędnym. Niemniej jednak obecna forma szkolenia jest mało efektywna. Wobec odległej jeszcze perspektywy objęcia stanowiska służbowego /2 lata/, oficerowie nie mają wystarczającej motywacji do narzucenia sobie wewnętrznej dyscypliny uczenia się. Ponadto nie ma możliwości prowadzenia nauki własnej, tym samym trudno sobie wyobrazić zaliczenie takiego szkolenia w formie jakiegoś sprawdzianu.

Proponuję aby szkolenie takie było zorganizowane w WSOSK w Poznaniu. Uczelnia ta dysponuje wysokokwalifikowaną kadrą dydaktyczno-wychowawczą przygotowaną do prowadzenia zajęć z zakresu problematyki kwatermistrzowskiej czasu pokojowego. Ponadto można tam zorganizować naukę własną oraz kończące kurs kolokwium.

Badania prowadził:

mjr dr Grzegorz WIŚNIEWSKI

Załącznik nr 8

Sprawozdanie z badań doskonalenia specjalistycznego grup ogólnokwatermistrzowskich II roku studiów

Cel badań: Określić przydatność doskonalenia specjalistycznego w procesie kształcenia słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego.

Teren badań: Dwie grupy ogólnokwatermistrzowskie II roku studiów uczestniczące w szkoleniu zorganizowanym przez Jednostkę Wojskową Nr 1606 w GUBINIE.

Metoda badawcza: Obserwacja uczestnicząca.

Dane ogólne:

1. Liczba uczestników szkolenia - 23 słuchaczy.
2. Termin szkolenia: 17.08-30.08.1988 r.

Wnioski:

Szkolenie na temat prowadzenia gospodarki kwatermistrzowskiej w czasie pokoju jest niezbędne. Wydaje się jednak, że byłoby ono efektywniejsze, gdyby odbywało się pod koniec III roku studiów - wobec realnej potrzeby objęcia stanowiska.
Uwzględniając fakt, że ok. 60% słuchaczy grup ogólnokwatermistrzowskich rekrutuje się z innych specjalności, uzasadnione byłoby wprowadzenie na III roku studiów przemiennych. Słuchacze na okres 5-6 miesięcy kierowani byliby do jednostek wojskowych na stanowiska zastępców dowódcy - kwatermistrzów oddziałów. W okresie tym mogliby również prowadzić badania do prac dyplomowych. Pozwoliłoby to na lepsze przygotowanie słuchaczy do pełnienia swoich funkcji po ukończeniu ASG WP.

Badania prowadził:

mjr dypl.inż.Tadeusz PARZYCH

Załącznik nr 9

Tabela nr 8. Zestawienie ilościowe prac dyplomowych słuchaczy kierunku ogólnokwatermistrzowskiego, z badanych okresów studiów według szczebli organizacyjnych wojska, grup tematycznych oraz formy opracowania /w %/

Rok opracowania	Szczeble organizacyjne wojska		Grupy tematyczne			Forma pracy dyplomowej	
	taktyczny	operacyjny	natarcie	obrona	inne	referat	ćwiczenie
1959	47	53	60	7	33	33	67
1961	57	43	36	29	35	29	71
1966	55	45	36	9	55	54	46
1973	67	33	56	11	33	50	50
1981	78	22	67	11	22	11	89
1987	89	11	30	10	60	56	44
1988	45	55	70	10	20	55	45
1989	54	46	33	37	30	50	50
1990	50	50	29	46	25	50	50
Zalecenia[1]	70	30	1 : 1			50	50

[1] Informacja Szefa Wydziału Szkolenia ASG WP na posiedzeniu Rady Naukowej ASG WP w dniu 24.06.1988 r. dotycząca "Tematów prac dyplomowych w 1989 r." ASG WP Warszawa 1988, s. 2.

Załacznik nr 10

Sprawozdanie z badań procesu kształcenia słuchaczy

Cel badań: Sprawdzić zakres przygotowania się słuchaczy do zajęcia nt. "Meldunek kwatermistrza - zastępcy dowódcy" w ćwiczeniu "Obrona pułku".

Teren badań: 11 grupa ogólnokwatermistrzowska I Kursu WWL ASG WP.

Zadanie badawcze: Porównać treści rozpatrywanych przez słuchaczy w czasie zajęć problemów tyłowych z tymi, na które zwrócono uwagę w czasie instruktażu oraz z tymi, które zawarte są w opracowaniu metodycznym KTT.

Metody badawcze: 1. Obserwacja uczestnicząca.
2. Eksperyment dydaktyczny.

Dane ogólne:

1. Liczba badanych - 10 słuchaczy.
2. Data badania - 8.04.1989 r.

Opis przebiegu badań

W czasie instruktażu do zajęcia zwrócono uwagę słuchaczy na dwa problemy tyłowe, które powinien rozwiązać kwatermistrz w aktualnej sytuacji. Obydwa nie były rozwiązane w opracowaniu metodycznym KTT. Jeden problem dotyczył sposobu postępowania z jeńcami wojennymi, drugi - grzebania zabitych.

Podając literaturę pomocną słuchaczom w przygotowaniu się do tego zajęcia nie wspomniano nic o tej, która dotyczy postępowania z jeńcami wojennymi.

W czasie zajęcia, po zakończeniu każdego etapu pracy kwatermistrza, prowadzący zadawał pytanie, czy wszystkie informacje uwzględniono i rozwiązano wszystkie problemy tyłowe ?

Po zakończeniu przez słuchaczy pracy w roli kwatermistrza pułku złożeniem meldunku dowódcy - przeprowadzono sprawdzian /kartkówkę/, w którym m.in. postawiono pytania dotyczące wiedzy związanej z grzebaniem zabitych i postępowaniem z jeńcami wojennymi:

1/ gdzie mieści się Biuro Strat Bezpowrotnych WP ?
2/ jakimi produktami spożywczymi żywimy jeńców wojennych ?

Na pierwsze pytanie odpowiedziało czterech słuchaczy, na drugie jeden /odpowiednio 40% i 10% badanych/.

Wnioski:

1. W czasie zajęcia słuchacze rozwiązywali problemy tyłowe tylko te, które zawierało opracowanie metodyczne.

2. Tylko część słuchaczy czyta zaleconą literaturę /40%/.

3. Słuchacze nie starają się uzupełniać wiedzę samodzielnymi poszukiwaniami w literaturze - dotyczy to 90% badanych.

4. Słuchaczom brak jest odwagi do indywidualnych wystąpień z rozwiązaniami, których nie ma w opracowaniu metodycznym - a zatem nie ma ich większość kolegów.

Na podstawie wniosków z przeprowadzonego eksperymentu do praktyki dydaktycznej należałoby skierować następujące:

1. Katedralne opracowania metodyczne ćwiczeń nie powinny zawierać gotowych rozwiązań lecz sposób dochodzenia do nich.

2. Należy bardzo wysoko premiować indywidualne - nieschematyczne rozwiązania wypracowane przez słuchaczy.

Badania prowadził:

mjr dypl.mgr inż.Janusz URBANIAK

Wydrukowano w 8 egz.
Egz. nr 1-8 Bibl.Nauk.DZS
Wyk. mjr Urbaniak
Druk R.K. dnia 25.09.89r.
Druk ASG WP nr pf-1482/WW
Korekta autorska.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Akademii Obrony Narodowej
Nr ewid. 12221

2931